
Katarína Karabová · Nicol Sipekiová

Latinský jazyk

pre medievalistov

I.

fftu

Vysokoškolská učebnica
Trnava 2013

Recenzenti

Prof. PhDr. Daniel Škoviera, PhD.

Mgr. Erika Jurfková, PhD.

Vydanie tejto vysokoškolskej učebnice vzniklo v rámci riešenia projektu *Inovatívne formy vzdelávania v transformujúcom sa univerzitnom vzdelávaní* (ITMS kód projektu 26110230028) – Príprava študijného programu *Medievalistika*, ktorý podporila Európska únia prostredníctvom Európskeho sociálneho fondu a MŠVV SR v rámci Operačného programu vzdelávanie. Text vznikol na Katedre histórie Filozofickej fakulty v Trnave.

© Katarína Karabová · Nicol Sipekiová · 2013

© Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave · 2013

ISBN 978-80-8082-633-8

Obsah

Lekcia 1

Latinský jazyk – Latinská abeceda – Výslovnosť v latinčine – Kvantita slabík – Prízvuk v latinčine – Slovné druhy – Menná flexia – Všeobecné pravidlá rodu – Slovesná flexia

Lekcia 2

Menná a slovesná ā-flexia – Sloveso esse a jeho zloženiny – Dē terrā et lūnā – Dē Italiā et Graeciā – Akuzatív a ablatív miesta – Vyučovanie v antike

Lekcia 3

Menná ō-kmeňová flexia a slovesná ē-flexia – Adjektíva I. a II. deklinácie – Dē armīs et castrīs Rōmānōrum – Apud arbitrum – Rímske vojsko

Lekcia 4

Spoluhláskové a samohláskové kmene III. deklinácie – Adjektíva III. deklinácie – III., IV. konjugácia – Opytovacie zámená – Particípium prézenta aktíva – Dē Homērō poētā – Dē Rōmulō et Remō Rōmae conditoribus – Datív privlastňovací – Ablatív časový – Založenie mesta Ríma a jeho rozvoj

Lekcia 5

Menná ū-kmeňová – Stupňovanie adjektív – Indikatív imperfekta I. – IV. konjugácie - Dē magistrātibus – Ablatív komparatívny – Genitív partitívny – Rímske úrady a úradníci

Lekcia 6

Menná ē-kmeňová flexia – Zámenná flexia – Dē diēbus festīs – Ablatív spôsobu – Rímske slávnosti

Lekcia 7

Futúrum I. – Základné a radové číslovky – Adverbiá – Imperatív II. – Dē perfidiā Faliscī – Rímske divadlo

Lekcia 8

Gerundívum – Gerundium – Dē peregrīnātione Hērodotī – Datív pôvodový – Rímsky kalendár

Lekcia 9

Konjunktív prézenta a imperfekta – Dē bellō Latīnō – Rímske dejiny

Lekcia 10

Latinské perfektum – Perfektný aktívny systém – Rímska filozofia

Lekcia 11

Latinské supínium – Supínový pasívny systém – Infinitívne väzby – Akuzatív s infinitívom – Nominatív s infinitívom - Trójsky cyklus

Lekcia 12

Nepriavidelné slovesá – Neúplné slovesá – Deponenciá, semideponenciá. – Caesar in Britanniam proficīscitur – Dē condiōne servīs – Rímski otroci

1. lekcia

Latinská abeceda
Výslovnosť v latinčine
Prízvuk v latinčine
Slovné druhy
Menná flexia
Všeobecné pravidlá rodu
Slovesná flexia

A TEXTOVÁ ČASŤ

Latinský jazyk

Latinský jazyk (*lingua Latīna*) patrí **do indoeurópskej jazykovej skupiny**. Pôvodne bol rečou Latínov, kmeňa sídliaceho v kraji Latium v strednej časti Apeninského polostrova pri dolnom toku rieky Tiber. S postupným rozširovaním Rímskej ríše sa latinský jazyk rozšíril aj do oblastí, ktoré si Rimania podrobili, predovšetkým do západnej časti impéria, a na týchto miestach sa stal úradným jazykom. Popri spisovnej reči sa v tomto období stretávame aj s ľudovým jazykom, tzv. *lingua Rōmāna rŭstica*. Z ľudovej reči sa postupom času vyvinuli **románske jazyky** – španielčina, francúzština, taliančina, portugálčina a rumunčina.

Vo vývoji latinského jazyka rozoznávame niekoľko fáz. **Predliterárne obdobie** datujeme od najstarších čias do roku 240 pr. Kr., keď Livius Andronicus uviedol prvú grécku tragédiu v latinskom preklade. Latinský jazyk tohto obdobia poznávame len na základe zachovaných zlomkov. Ide predovšetkým o značne porušené nápisy, fragmenty kultovej poézie (*carmina Saliaria*, *carmina fratrum Arvālium*) a zo zlomkov dvanástich dosiek. Jedným z najstarších nápisov je tzv. *fibula Praenestīna* (spona z Praeneste), ktorá obsahuje súvislú vetu *Manios me vhevhaked Numasioi* (*Mānius mē fēcit Numeriō*) – Manius ma zhotovil pre Numeria.

Obr. 2 Spona z Praenesty, jedna z najstarších dochovaných písomných pamiatok

V predliterárnom období sa začínajú objavovať zárodky poézie prezentované v ľudových piesňach a badať tu aj počiatky drámy. **Archaické obdobie** sa datuje od roku 240 pr. Kr. po rok 80 pr. Kr., keď prvýkrát verejne vystúpil Marcus Tullius Cicero. Počas tejto epochy sa množia nápisy a literárne texty a latinčina sa ustáľuje ako spisovný jazyk. **Klasickým obdobím** dejín rímskeho písomníctva rozumieme roky 80 pr. Kr. až 14 po Kr., keď zomrel cisár Augustus. **Klasická latinčina** sa vyznačuje snahou o čistotu jazyka, vyhýba sa používaniu jednak archaizovaných a neobvyklých tvarov, jednak vylučuje všedné a cudzie slová. Prozaické diela Cicerona a Caesara sa stali normou spisovnej latinčiny dodnes považovanej za métu, ktorá sa má dosiahnuť pri výučbe latinského jazyka. Básnická tvorba Ovidia, Vergília a Horatia vyzdvihla básnické umenie na rešpektovaný útvar a ich diela sa na dlhé storočia stali nevyčerpatel'nou studnicou inšpirácie. Strieborné obdobie datujeme od roku 14 po rok 117, keď zomrel cisár Traianus. Z pravopisnej a gramatickej stránky nenastáva

v latinskom jazyku žiadna výrazná zmena, isté odchýlky je možné badať najmä v úrovni štylistickej. Latinčina sa rozširuje do oveľa vzdialenejších oblastí – do Británie a Dácie, ktoré boli rímskymi provinciami. **Úpadkové obdobie** trvalo od roku 117 po r. 529, keď sme svedkami kodifikácie rímskeho práva za cisára Iustiniána. Túto dobu sprevádzajú známky prenikania rôznych nových elementov do latinského jazyka. Predovšetkým sa začínajú vo zväčšenej miere vyskytovať prvky živej ľudovej reči a aj vďaka rozličným barbarizmom sa naruša gramatická korektnosť a prízvuk, čo sa prejavilo aj vo výskyte veršov s čisto prízvučnou prozódiiou. V tomto období sa latinčina stala celosvetovo uznávaným jazykom rímskokatolíckej cirkvi a cirkevní autori predovšetkým cirkevní otcovia vo svojich dielach obohatili latinský jazyk o mnohé slová prevzaté z gréčtiny a tiež o viaceré novoutvorené slová. **Ľudová latinčina**, ako sme už naznačili, sa stala **základom dnešných románskych jazykov**. Spisovná latinčina sa udržala po celý stredovek a aj v prvých storočiach novoveku, a to nielen ako **úradný cirkevný jazyk**, ale aj ako **medzinárodný jazyk európskych vzdelancov**.

Antická kultúra, ktorá sa šírila zároveň s latinským jazykom, zasiahla hlboko do duchovného vývoja celej Európy a naďalej je podstatnou zložkou i dnešnej kultúry. Celkom zjavným svedectvom tohto vplyvu u nás je množstvo slov latinského alebo gréckeho pôvodu, ktoré zdomácnili v našom jazykovom prostredí tak dokonale, že ich cudzí pôvod ani nebadáme – škola, kalendár, kultúra, olej, guma a mnohé iné. Podobne významný prínos v rámci slovenského jazyka má aj početná skupina knižných formulácií, ktoré sú však tiež všeobecne zrozumiteľné – prezident, minister, profesor, republika, egoista, optimista a ďalšie. A napokon latinského pôvodu sú aj mnohé odborné výrazy rozmanitých vedných odborov – asimilácia, amputácia, flexia, meliorizácia, legalizácia a mnohé iné.

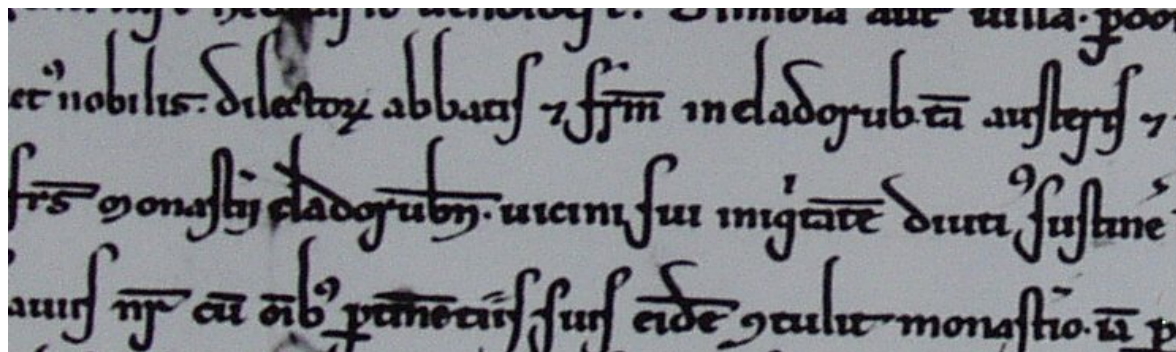
B GRAMATIKA

Latinská abeceda

Abeceda klasickej latinčiny používala 23 nasledujúcich písmen:

A a B b C c D d E e F f G g H h I i K k L l M m N n
O o P p Q q R r S s T t V v X x Y y Z z

Abecedu prijali Rimania od západných Grékov s najväčšou pravdepodobnosťou prostredníctvom Etruskov. Rimania poznali len majuskulu, minuskula sa vyvinula až v stredoveku.

Obr. 3 Ukážka minuskuly z 1. pol. 13. storočia

Hlásky v latinčine rozlišujeme podobne ako v slovenčine na **samohlásky**, **spoluhlásky** a **dvojhásky**. Dvojhásky sú v inej podobe ako v slovenčine. Tradičné slovenské dvojhásky ia, ie, iu, io sú v latinčine vnímané v rámci slov ako slabiky napr. *omnia* – *om-ni-a* (všetko), *incendium* – *in-cen-di-um* (požiar), *laudātiō* – *lau-dā-ti-ō* (chvála, chváloreč).

Samohlásky (*vōcālēs*): **a, e, i, o, u, y**

Spoluhlásky (*cōnsonantēs*): **b, c, d, f, g, h, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, z**

Dvojhásky (*diphthongī*): **ae, au, ei, eu, oe, ui**

Tab. 1 Latinské spoluhlásky

I. Podľa artikulačného miesta	II. Podľa spôsobu artikulácie						
	Záverové (<i>explōsīvae</i>)		Nosové (<i>nāsālēs</i>)	Trené (<i>spīrantēs</i>)		Plynné (<i>liquidae</i>)	Aspirované (<i>aspīrātae</i>)
	Neznelé (<i>tenuēs</i>)	Znelé (<i>mediae</i>)	Znelé (<i>mediae</i>)	Neznelé (<i>tenuēs</i>)	Znelé (<i>mediae</i>)		Neznelé (<i>tenuēs</i>)
1. Zadopodnebné (<i>vēlārēs</i>)	c, q	g	(ng)	(j)	h		(ch)
2. Zubné (<i>dentālēs</i>)	t	d	n	s	z	l, r	(th)

3. Perné (<i>labiālēs</i>)	p	b	m	f	v		(ph)
---------------------------------	---	---	---	---	---	--	------

Výslovnosť v latinčine

V latinčine sa stretávame so špecifickou výslovnosťou niektorých hlások. V našich krajinách (Slovensko, Poľsko, Česko) je preferovaná nepôvodná výslovnosť z konca antiky a začiatku stredoveku na rozdiel od iných, najmä západoeurópskych krajín, kde používajú výslovnosť, ktorá zohľadňuje predpokladanú výslovnosť klasického obdobia tzv. *prōnuntiātiō restitūta*.

Hláska i

- na začiatku slova pred samohláskou vyslovujeme ako **j**, napr. *iam* (už) [jam]; *iustus* (spravodlivý) [justus]
- v strede slova medzi dvoma samohláskami vyslovujeme ako **jj**, napr. *maior* (väčší) [majjor]; *eius* (jeho) [ejjus]

Dvojhlasiky ae, oe

- vyslovujeme ako **é**, napr. *Caesar* [Cézar], *proelium* (boj) [prélium], *Aenēis* [Eneis]
- ak je forma zápisu dvojhlasok v podobe aē, oē, aë, oë, vyslovujú sa tak, ako sa píše napr. *poëticus* [poétykus]; *āēr* [aér]

Hláska c

- ako **c** sa vyslovuje pred: *e, i, y, ae, oe, eu* napr. *Cicero* [Cicero]; *Caesar* [César]; *coena* (obed) [céna]
- v ostatných prípadoch sa vyslovuje ako **k**, napr. *caput* (hlava) [kaput]; *cor* (srdce) [kor]; *caecus* (slepý) [cékus]

Spoluhlásky d, t, n

- pred hláskami *i, e* sa nemäkčia a čítajú sa tvrdo podobne ako v našich slovách cudzieho pôvodu, napr. *disciplīna* (učenie, náuka) [dyscyplina]; *tibi* (tebe) [tybi]; *nihil* (nič) [nyhil]; *decem* (desať) [decem]

Slabika ti

- pred samohláskou a pred dvojhlasikami *ae, oe* sa číta väčšinou, ako – **ci** –, napr. *grātia* (vd'aka) [grácia]; *amīcitia* (priateľstvo) [amicicia]
- prvotné znenie si zachováva v slovách gréckeho pôvodu *Miltiadēs* [Miltyades]
- ako – **ty** – sa číta, ak nasleduje po spoluhláskach *s, t, x*, napr. *mixtiō* (zmiešanina) [mixtyó]; *bestia* (zvieratá) [bestya]; tiež pri zdvojení *Atticus* [Atykus]

– ako – **ty** – sa číta aj v prípade, ak je na slabike **ti** prízvuk alebo je dlhá, napr. *tōtīus* (celého) [totyjus]; *petīerant* (smerovali, žiadali) [petyerant]

Spoluhláska s

– ako **z** sa vyslovuje, ak sa nachádza medzi dvoma samohláskami alebo v skupine s *m, n, l* napr. *rosa* (ruža) [roza]; *pulsus* (vyhnaný) [pulzus]; *mīllēsīmus* (tisíci) [milézimus]; *ēnsis* (meč) [enzis]

Spoluhláska x

– medzi dvoma samohláskami sa vyslovuje ako – **gz** – napr. *exemplum* (príklad) [egzemplum]

– inde ako **x**, napr. *fēlix* (šťastný) [félix]

Hláskové skupiny ph, rh, su, ngu, qu

– **ph** sa vyslovuje ako **f**, napr. *philosophus* (filozof) [filozof]; *pharetra* (tuľajka) [faretra]

– **rh** sa vyslovuje ako **r**, napr. *rhētor* (rečník) [rétor]

– **su** sa vyslovuje ako – **sv** –, napr. *suāvis* (príjemný) [svávis]; *consuetudo* (zvyk, obyčaj) [konsvetudo]. Ak je **su** samostatnou slabikou, vyslovuje sa – **su** –, napr. *suus* (svoj) [suus]. Skupina hlások **ngu** sa vyslovuje ako – **ngv** –, napr. *lingua* (jazyk) [lingva].

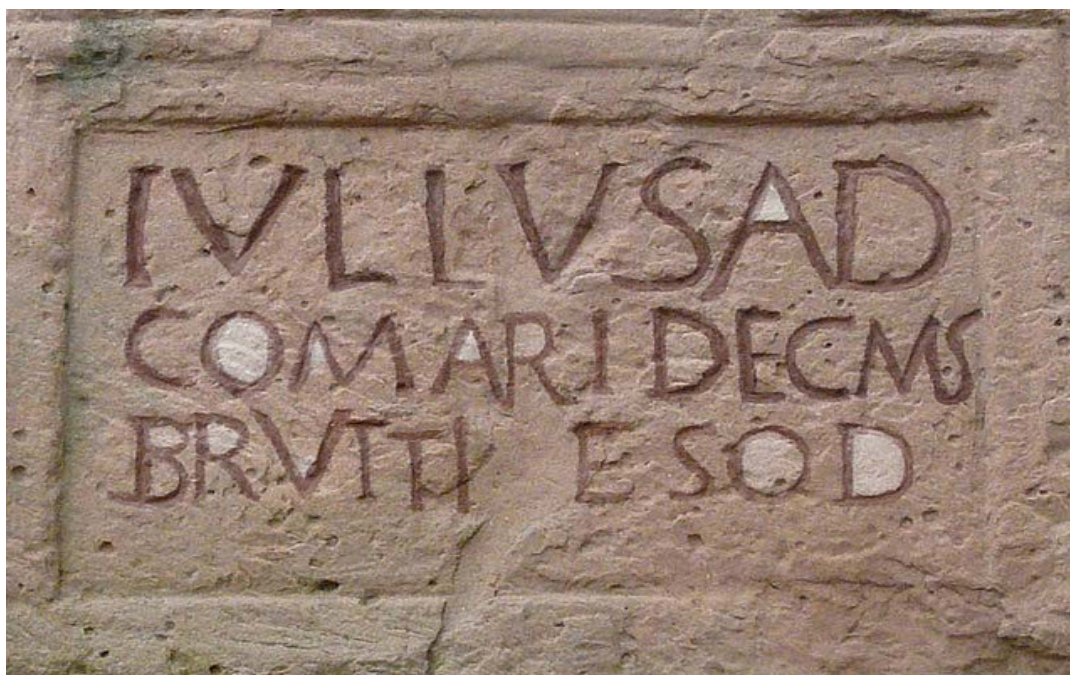
Skupina **qu** sa vyslovuje ako – **kv** –, napr. *aqua* (voda) [akva]; *quartus* (štvrtý) [kvartus].

Kvantita slabík

Slabiky v latinčine rozdeľujem na krátke - (*syllaba brevis*) a dlhé - (*syllaba longa*). Za krátku sa považuje taká slabika, po ktorej nasleduje jednoduchá spoluhláska, napr. *populus* (ľud). Dlhá môže byť slabika prirodzene (*syllaba nātūrā longa*), vtedy keď obsahuje dlhú samohlásku alebo dvojhlasiku, napr. *laudō* (chválim), *aurum* (zlato), alebo môže byť slabika dlhá pozíciou (*syllaba positiōne longa*), keď po krátkej slabike nasleduje skupina aspoň dvoch spoluhlások *umbra* (tieň).

Prízvuk v latinčine

Prízvuk (*accentus*) sa v latinčine určuje podľa počtu slabík slova. Označuje sa naším dĺžňom. **Dvojslabičné slová** majú prízvuk **na predposlednej slabike** *béne* (dobre), *páter* (otec). **Troj – a viacslabičné slová** majú prízvuk **na predposlednej slabike** (paenultimové pravidlo), ak je táto dlhá prirodzene (*syllaba nātūrā longa*) alebo pozíciou (*syllaba positiōne longa*), napr. *laudāmus* (chválime). Ak je **predposledná slabika krátka**, je prízvuk **na tretej slabike od konca** (*syllaba antepaenultima*) napr. *légimus* (čítame), *próperō* (ponáhľam sa) atď.

Obr. 4 Latinský nápis

Slovné druhy

Podobne ako v slovenčine i v latinčine rozlišujeme slovné druhy na ohybné a neohybné.

Tab. 2 Latinské pády

Slovný druh	
Podstatné meno (<i>Nōmen substantivum</i>)	<i>victor</i> (víťaz)
Prídavné meno (<i>Nōmen adiectivum</i>)	<i>pulcher, chra, chrum</i> (pekný)
Zámeno (<i>Prōnōmen</i>)	<i>hic, haec, hoc</i> (tento, táto, toto)
Číslovka (<i>Numerāle</i>)	<i>unus, a, um</i> (jeden, jedna, jedno)
Sloveso (<i>Verbum</i>)	<i>laudare</i> (chváliť)
Príslovka (<i>Adverbium</i>)	<i>bene</i> (dobre)
Predložka (<i>Praepositiō</i>)	<i>in</i> (v, vo; do); <i>apud</i> (pri)
Spojka (<i>Coniunctiō</i>)	<i>et</i> (a); <i>sed</i> (ale); <i>cum</i> (keď, pretože)
Častice (<i>Particula</i>)	<i>num</i> (či)
Citoslovce (<i>Interiectiō</i>)	<i>ecce</i> (hľa)

Neohybné slová (slovné druhy) majú v spojeniach rovnaký tvar. Patria sem niektoré číslovky, príslovky, predložky, spojky, častice, citoslovčia. Väčšina slov je však vo vetách

a slovných spojeniach tvarovo rôzna, ide o tzv. **ohybné slovné druhy** (podstatné a prídavné mená, zámená, vybrané číslovky a slovesá).

Hláskový tvar, ktorý zostáva bez zmeny, nazývame **slovným koreňom**. Je nositeľom základného významu a rozširuje sa odvodzovacími príponami (sufixy, prefixy, infixy).

arā- (orať) + -tor = *arātor*
 + -tro-m = *arātrum*
 + -tiō = *arātiō*

Kmeň slova je základná forma slovných druhov, odvodená od spoločného koreňa kmeňotvornými sufixami. Niekedy sa kmeň rovná koreňu slova (*reg-ō, leg-ō*). V latinčine rozlišujeme **samohláskové a spoluhláskové kmene**. Pri substantívach dostaneme kmeň po oddelení koncového – **rum** z G. pl. v I., II., V. dekl.; –*um* v III. a IV. dekl., pri slovesách po oddelení – **re** z infinitívu prézenta aktíva v I., II., IV. konj. (*laudā-re, monē-re, audī-re*) v III. konjugácii po oddelení – **ere** (*leg-ere*).

Základ slova dostaneme po oddelení koncovky (pádová alebo osobná), pri neodvođených slovách sa slovný základ rovná slovnému koreňu. Pomôckou pri stanovení významu slova sú sufixy, ktoré sa pridávajú ku koreňu slova (bližšie pozri **Doplnky**).

Menná flexia

Prvé štyri slovné druhy ohýbame pomocou pádov. Ide o tzv. *dēclīnātiō*. Pri mennej flexii rozoznávame jednotné a množné číslo (*numerus singulāris, numerus plūrālis*), tri rody: mužský (*genus māsculīnum*), ženský (*genus fēminīnum*), stredný (*genus neutrum*) a šesť pádov (*cāsūs*):

Tab. 3 Pády a pádové otázky

Pád	Skratka	Pádové otázky	
Nominatív (<i>nōminātīvus</i>)	N.	<i>Quis? Quid?</i>	Kto? Čo?
Genitív (<i>genitīvus</i>)	G.	<i>Cuius? Cuius reī?</i>	Koho? Čoho?
Datív (<i>datīvus</i>)	D.	<i>Cui? Cui reī?</i>	Komu? Čomu?
Akuzatív (<i>accūsātīvus</i>)	A.	<i>Quem? Quid?</i>	Koho? Čo?
Vokatív (<i>vocātīvus</i>)	V.		
Ablatív (<i>ablātīvus</i>)	Abl.	<i>Quō? Quā re?</i>	(S) kým? Čím?

Všeobecné pravidlá rodu

Rod substantív určujeme podľa významu (**prirodzený rod**) alebo podľa koncovky (**gramatický rod**).

Rodové pravidlá podľa významu:

1. **Mužského rodu (maskulína)** sú mená mužských osôb, národov, riek, vetrov a mesiacov: *Deus iustus* (spravodlivý boh); *poëta clārus* (slávny básnik); *Scythae saevī* (ukrutní Skýti); *Sēquana lātus* (široká Sékvana); *Octōber pluvius* (daždívny október).

Pozn. Mená niektorých riek ako *Albula*, *Allia*, *Mātrona* a grécke pomenovania *Styx* a *Lēthē* sú feminína.

2. **Ženského rodu (feminína)** sú mená ženských osôb, stromov, ostrovov, krajín a miest zakončených na – *us*: *virgō pulchra* (krásna panna); *fāgus patula* (rozložitý buk); *Aegyptus fēcunda* (úrodný Egypt); *Rhodus clāra* (slávny Rodos); *Corinthus antīqua* (starobylý Korint).

Pozn. Rod mien a miest, ktoré sa nekončia na – *us*, riadi sa podľa koncovky: *Argī, ōrum m.*; *Carthāgō, inis f.*; *Latium, ī n.*; *Leuctra, ōrum n.*; *Praeneste, is n.*; *Sulmō, ōnis m.*; *Thēbae, ārum f.*; *Tarentum, ī n.*; *Tībur, is n.*

3. **Stredného rodu (neutrā)** sú všetky nesklonné slová: *ā longum* (dlhé á); *fās* (právo); *ultimum valē* (posledné zbohom); *hōc valdē* (to (slovo) valdē).

Zvláštnosti substantív

1. **Commūnia** (viacrodové) označujú jedným tvarom osobu mužskú aj ženskú: *comes fīdus* (verný sprievodca), *comes fīda* (verná sprievodkyňa); *dūx praeclārus* (preslávny vodca), *dūx praeclāra* (preslávna vodkyňa); *sacerdōs pius* (nábožný kňaz), *sacerdōs pia* (nábožná kňažka).

2. **Mōbilia** (prechýlené) majú zvláštny tvar pre pomenovanie ženskej a mužskej osoby, ale utvorený z jedného kmeňa: *servus* (otrok), *serva* (otrokyňa); *magister* (učiteľ), *magistra* (učiteľka); *rēx* (kráľ), *rēgīna* (kráľovná); *victor* (vít'az), *victrix* (vít'azka).

3. **Epicoena** (vospolné) označujú oba rody jedným slovom s jedným gramatickým rodom: *passer m.* (vrabec); *vulpēs f.* (líška); *aquila f.* (orol).

Pozn. 1 Ak je potrebné pri týchto substantívach vyjadriť prirodzený rod zvierat'a, pridáva sa ako prívlastok na označenie mužského rodu *mās* (samec), na označenie ženského *fēmina* (samica): *vulpēs mās* (líšiak), *vulpēs fēmina* (líška).

Pozn. 2 Niektoré zvieracie podstatné mená sú *mōbilia*: *cervus m.* (jeleň), *cerva f.* (laň); *caper m.* (cap), *capra f.* (koza); *leō m.* (lev), *leaena f.* (levica). Zriedka sa vyskytuje pre femininum zvláštny tvar: *taurus m.* (býk), *vacca f.* (krava); *ariēs m.* (baran), *ovis f.* (ovca). Substantíva *bōs* (dobytok) a *canis* (pes) sú maskulína, ak sa myslí zviera odhliadnuc od rodu; ak sa myslí samica, sú feminína.

4. **Heterōnyma** (rôznomenné) označujú oba rody osobitným slovom s odlišným kmeňom: *pater m.* (otec), *māter f.* (matka); *frāter m.* (brat), *soror f.* (sestra); *vir m.* (muž), *mulier f.* (žena).

Slovesná flexia

Pravidelné latinské slovesá je možné **podľa zakončenia slovesného kmeňa** zaradiť **do štyroch konjugácií** (*coniugātiō*), podľa ktorých sa ohýbajú – **časujú**. Popri pravidelných sa v latinčine nachádzajú nepravidelné slovesá, ktoré majú špecifické časovanie. Podľa zakončenia kmeňa rozlišujeme konjugácie na samohláskové a spoluhláskové.

Tab. 4 Zakončenie slovesných kmeňov

	Spoluhláskové kmene	Samohláskové kmene
I. konjugácia	<i>laudā – re</i>	
II. konjugácia	<i>monē – re</i>	
III. konjugácia		<i>leg – ere</i>
	<i>tribu – ere</i>	
IV. konjugácia	<i>audī – re</i>	

V slovesnej flexii rozoznávame tri osoby v jednotnom a množnom čísle (*numerus singularis – sg., n. plūrālis – pl.*), tri spôsoby (*modus*) oznamovací – *indicātīvus* (ind.), rozkazovací – *imperātīvus* (imp.), spojovací – *coniūctīvus* (konj.). Časy (*tempora*) delíme na hlavné: prézent (préz.), futúrum I., II., (fut. I., II.) prézentné perfektum (perf.); a vedľajšie: perfektum – historické a úsudkové, imperfektum (impf.), plusquamperfektum (plsqpf.) a rod (*genus*) aktívny – *genus actīvum* (akt.) a pasívny – *genus passīvum* (pas.). Neurčitý slovesný tvar – neurčitok sa v latinskom pojmosloví označuje ako *infīnītīvus* (inf.).

Tab. 5 Osobné koncovky prézentného kmeňa

aktívum			pasívum				
singulár	1. – ō (– m)	plurál	1. – mus	singulár	1. – r	plurál	1. – mur
	2. – s		2. – tis		2. – ris		2. – mini
	3. – t		3. – nt		3. – tur		3. – ntur

C CVIČENIA

1. Prečítajte správne nasledujúci úryvok:

Dē servīs

Antīquīs temporibus captīvī in bellīs nōn necābantur, sed servōrum modō in cīvitatibus victōrum vīvēbant et dominīs opulentīs et superbīs serviēbant. Multī servī iam in condiōne servōrum nātī erant. Etiam cīvēs liberī, quī pecūniam dēbitam solvere nōn poterant, libertātem āmittēbant et servitūte afficiēbantur. Dominī in servōs potestātem vītāe necique habēbant. Servī prīvātī apud dominōs locō ministrōrum, medicōrum aut magistrōrum serviēbant, servī pūblicī in agrīs summā corporum contentiōne labōrābant. Servī miserī saepe ā dominīs fugiēbant. Servī fugutīvī dūrīs poenīs afficiēbantur. Multī etiam crucī affigēbantur et morte pūniēbantur. Nōnnumquam servī etiam contrā dominōs arma movēbant. Magnam servōrum sēditiōnem Spartacus regēbat.

2. Sústred'te sa na výslovnosť vybraných slov:

Iānuārius – Acadēmīa – quaestor – ēlegantia – cōmoedia – punctum – rector – celebritās – maiestās – grātia – dīvīsiō – speciēs – dominae – perīcula – exāmen – agricolae – clārus – facta – poena – coelum – exemplum – accipere – praeceptum – cōnsilium – discipulus – patientia.

3. V texte 1. úlohy naznačte slabiky, na ktorých je prízvuk a svoje rozhodnutie zdôvodnite.

2. lekcia

Menná a slovesná ā-flexia

Sloveso *esse* a jeho zloženiny

A TEXTOVÁ ČASŤ

Dē terrā et lūnā

Puellae in scholam properant. Hodiē cum magistrīs in scholā labōrant. Magistra puellīs dē terrā, lūnā et stellīs narrat: „Ūmbra terrae lūnam interdum obscūrat. Lūna et stellae a poētīs cantantur.“ Deinde puellae cum fēminīs et magistrīs in silvā ambulant. Puellae aurīgam salūtant. Aurīga cum collēgā industriam puellārum laudat et interrogat: „Nōne amātis magistrās, filiae? Labōrāte bene!“

Dē Italiā et Graeciā

Lingua Latīna est lingua antīqua. Lingua Latīna et lingua Graeca sunt linguae antīquae. Italia est terra Eurōpae et patria linguae Latīnae. Rōma est in Italia. Lingua Latīna est lingua poētārum Rōmae antīquae. Multīs pugnīs et multīs victōriīs Rōma clāra est. Sicilia est magna īnsula Eurōpae inter Italiam et Āfricam sita. In orā Siciliae est Aethna. Nōta est audācia nautārum Graeciae. Athēnae in Graecia sunt. Athēnae clārae sunt doctrīnā et litterīs.

Obr. 5 Mapa Itálie a priľahlých ostrovov

Slovná zásoba

<i>ā, ab</i>	od (predložka s Abl. poukazuje na osobu vykonávajúcu dej)
<i>absum, abesse</i>	som vzdialený, neprítomný
<i>adsum, adesse</i>	som prítomný, pomáham
<i>Aethna, ae f.</i>	Etna, sopka
<i>Africa, ae f.</i>	Afrika
<i>Alesia, ae f.</i>	opevnené mesto v Galii, dnešné Alise-Sainte-Reine
<i>ambulō, ās, āre</i>	prechádzať sa
<i>amō, ās, āre</i>	milovať
<i>antīqua</i>	starodávna
<i>aqua, ae f.</i>	voda
<i>Athēnae, ārum f.</i>	Atény
<i>aurīga, ae, m.</i>	kočič
<i>bene</i>	dobre
<i>cantō, ās, āre</i>	spievať
<i>causa, ae, f.</i>	príčina
<i>collēga, ae, m.</i>	druh, kolega
<i>cum</i>	s, so (predložka s Abl.)
<i>cūra, ae, f.</i>	starosť
<i>dē</i>	o (predložka s Abl.)
<i>deinde</i>	potom
<i>dēsum, dēesse</i>	chýbam
<i>doctrīna, ae, f.</i>	vzdelanosť; náuka, veda
<i>fēmina, ae f.</i>	žena
<i>fīdus</i>	verný
<i>fīlia, ae, f.</i>	dcéra
<i>Graecia, ae f.</i>	Grécko
<i>hodiē</i>	dnes
<i>in</i>	do (na otázku kam? s Ak.); v, vo (na otázku kde? s Abl.)
<i>industria, ae, f.</i>	usilovnosť
<i>īnsum, īnesse</i>	som v niečom
<i>interdum</i>	časom, niekedy
<i>intersum, interesse</i>	som medzi niečím
<i>interrogō, ās, āre</i>	pýtať sa
<i>īnsula, ae f.</i>	ostrov
<i>Italia, ae f.</i>	Itália
<i>laudō, ās, āre</i>	chváliť
<i>labōrō, ās, āre</i>	pracovať
<i>Latīnus, a, um</i>	latinský, á, é
<i>lingua, ae f.</i>	jazyk, reč
<i>litterae, arum, f.</i>	vzdelanosť
<i>lūna, ae, f.</i>	mesiac
<i>magistra, ae, f.</i>	učiteľka
<i>narrō, ās, āre</i>	rozprávať
<i>nauta, ae m.</i>	námorník
<i>nunc</i>	teraz
<i>obscurō, ās, āre</i>	skrývať, zahaľovať
<i>obsum, obesse</i>	škodím
<i>poēta, ae, m.</i>	básnik
<i>porta, ae, f.</i>	brána
<i>possum, posse</i>	môžem
<i>praesum, praeesse</i>	som, stojím na čele
<i>prōsum, prodesse</i>	som užitočný, prospievam
<i>properō, ās, āre</i>	ponáhľať sa
<i>puella, ae, f.</i>	dievča

<i>Rōma, ae. f.</i>	Rím
<i>sum, esse</i>	byť
<i>sagitta, ae. f.</i>	šíp, strela
<i>salūtō, ās, āre</i>	zdraviť
<i>schola, ae, f.</i>	škola
<i>sed</i>	ale
<i>Sicilia, ae. f.</i>	Sicília
<i>silva, ae. f.</i>	les
<i>stella, ae, f.</i>	hviezda
<i>terra, ae, f.</i>	zem
<i>umbra, ae, f.</i>	tieň, tóňa
<i>victōria, ae, f.</i>	vít'azstvo

B GRAMATIKA

Menná ā-flexia

1. deklinácia

Prvú deklináciu zaradíme medzi **samohláskové deklinácie**. Jej kmeň, ktorý dostaneme po oddelení koncového – *rum* z G. pl., je zakončený na – **ā** – (*fēmin* – **ārum**). Podľa 1. deklinácie sa skloňujú substantíva zakončené v N. sg. na – **a**, v G. sg. na – **ae** a sú to zväčša feminína: (*fēmina, sagitta, silva, terra, fīlia, stella, porta, causa, cura* etc.). Mená mužských bytostí (*aurīga, collēga, nauta, poēta*), väčšiny riek (*Garumna, Sēquana, Trebia, Himera*)*, národov (*Dardanīdae, Scythae*) a *Hadria*, pojmu pre Adriatické more, sú maskulína.

* Popri tom však názvy riek *Allia, Albula, Matrōna* zostali feminínami.

Tab. 6 Menná ā-flexia

N.	singulár	<i>fēmin</i> – a	plurál	<i>fēmin</i> – ae
G.		<i>fēmin</i> – ae		<i>fēmin</i> – ārum
D.		<i>fēmin</i> – ae		<i>fēmin</i> – īs
A.		<i>fēmin</i> – am		<i>fēmin</i> – ās
V.		<i>fēmin</i> – a!		<i>fēmin</i> – ae!
Abl.		<i>fēmin</i> – ā		<i>fēmin</i> – īs

Niektoré substantíva prvej deklinácie sú neúplné, tzv. *dēfēctīva*. Vyskytujú sa len vo vybraných pádoch alebo v jednom čísle.

V množnom čísle (*plūrālia tantum*) sú to pomenovania miest a sviatkov napr. *Athēnae, ārum f.*, *Kalendae, ārum f.* (Kalendy) alebo ide o všeobecné mená (*nōmina appellatīva*) *epulae, ārum f.* (hostina, hody), *nūptiae, ārum f.* (svadba), *dīvitiae, ārum f.* (bohatstvo),

īnsidiae, ārum f. (lest', úskok), *reliquiae, ārum f.* (pozostatky) a pod. Niektoré naopak nachádzame len v singulári (*singularia tantum*), napr. hromadné mená (*nōmina collectīva*) *pecūnia, ae f.* (majetok); abstraktné mená (*nōmina abstracta*) *iūstitia, ae f.* (spravodlivosť) alebo vlastné mená *Rōma, ae f.* (Rím).

Vybrané substantíva I. deklinácie menia v pluráli svoj význam: *aqua, ae f.* (voda), *aquae, ārum f.* (vody, kúpele); *cōpia, ae f.* (dostatok, zásoba), *cōpiae, ārum f.* (zásoby; vojsko, vojenské zbory); *fortūna, ae f.* (osud, šťastie), *fortūnae, ārum f.* (majetok); *littera, ae f.* (písmeno), *litterae, ārum f.* (písmo, list, vedy).

Podľa prvej deklinácie sa skloňujú ženské tvary adjektív I. a II. deklinácie. Pri spojení substantíva a adjektíva vo funkcii zhodného prívlastku sa musia oba členy zhodovať v rode, čísle a páde a prívlastok sa kladie prevažne za meno, ktoré rozvíja, napr. *fēmina pulchra* (pekná žena), *Rōma antiqua* (staroveký Rím), *Athenae clārae* (slávne Atény). Podobne sa podľa I. deklinácie skloňujú tvary ženského rodu pri radových číslovkách *prīma familia* (prvá rodina); *secunda pugna* (druhá bitka); *tertia fīlia* (tretia dcéra).

Pozn. 1

Pri vybraných substantívach I. deklinácie sa zachovali niektoré staršie formy:

- a) koncovka – **ās** v spojeniach *pater (māter, fīlius, fīlia) familiās* vo význame hospodár (gazdíná), v pluráli *patrēs (mātrēs) familiās* popri pravidelnej forme *pater (māter) familiae*;
- b) v básnických textoch sa vyskytujú starolatinské formy koncovky G. sg. – **āī**: *aquāī* (vody), *aulāī* (dvora);
- c) v poézii nachádzame koncovku – **um** pri slovách zakončených na –*cola*, –*gena*: *caelicolum* (nebešťanov), *terrigenum* (pozemšťanov), podobne *Dardanidum* (Dardanovcov), *Aeneadum* (Aeneovcov);
- d) substantíva **dea** a **fīlia** majú v spojeniach s maskulínami kvôli rozlíšeniu rodu v D. a Abl. pl. koncovku –**abus**: *dīs et deābus* (bohom a bohyniam), *fīliīs fīliābusque* (synom a dcéram);
- e) zvyšky lokálu sg. s koncovkou – **ae** sa zachovali pri menách miest a malých ostrovov *Rōmae* z *Rōmā* – *i* (v Ríme), *Ilvae* (na Elbe);
- f) za ustálené výrazy sa pokladajú **domī mīlitiaeque** (doma a vo vojne), aj samostatne *mīlitiae* popri zaužívanom *mīlitiāī* (vo vojne).

Slovesná ā-flexia

I. konjugácia

I. konjugácia je **samohlásková ā- konjugácia**. Jej prízentný slovesný kmeň *laud – ā* dostaneme oddelením koncového *–re* z inf. préz. aktíva.

Tab. 7 Slovesná ā-flexia

indikatív prézenta								
akt.	sg.	1.	<i>laud – ō</i>	chválím	pl.	1.	<i>laud – ā – mus</i>	chválime
		2.	<i>laud – ā – s</i>	chváliš		2.	<i>laud – ā – tis</i>	chváľite
		3.	<i>laud – a – t</i>	chváli		3.	<i>laud – a – nt</i>	chváľia
pas.	sg.	1.	<i>laud – o – r</i>	som chválený, á, é	pl.	1.	<i>laud – ā – mur</i>	sme chválení, é
		2.	<i>laud – ā – ris</i>	si chválený, á, é		2.	<i>laud – ā – minī</i>	ste chválení, é
		3.	<i>laud – ā – tur</i>	je chválený, á, é		3.	<i>laud – a – ntur</i>	sú chválení, é
infinitív prézenta aktíva <i>laud – ā – re</i> chváliť								
infinitív prézenta pasíva <i>laud – ā – rī</i> byť chválený, -á, -é								
imperatív								
	sg.	2.	<i>laud – ā!</i>	chváľ!	pl.	2.	<i>laud – ā – te!</i>	chváľte!

Sloveso esse

Sloveso *esse* patrí medzi nepravidelné slovesá, ktoré sa líšia od pravidelných tvarov sloves štyroch konjugácií v prízentnom systéme.

Tab. 8 Flexia slovesa esse

		ind. prézenta		ind. imperfekta		ind. futúra	
sg.	1.	<i>sum</i>	som	<i>eram</i>	bol, a, o som	<i>erō</i>	budem
	2.	<i>es</i>	si	<i>erās</i>	bol, a, o si	<i>eris</i>	budeš
	3.	<i>est</i>	je	<i>erat</i>	bol, a, o	<i>erit</i>	bude
pl.	1.	<i>sumus</i>	sme	<i>erāmus</i>	boli sme	<i>erimus</i>	budeme
	2.	<i>estis</i>	ste	<i>erātis</i>	boli ste	<i>eritis</i>	budete
	3.	<i>sunt</i>	sú	<i>erant</i>	boli	<i>erunt</i>	budú
inf. préz. <i>esse</i> byť							
imperatív							
sg.	2.	<i>es!</i>	bud'				
pl.	2.	<i>este!</i>	bud'te!				

Zložení slovesa esse

Zložení slovesa esse sú odvodené pomocou tzv. **prefixov** (slovtvorných predpôn). Časujú sa ako sloveso *esse*. Pozornosť pri flexii je potrebné venovať predovšetkým dvom z nich *prōsum, prōdes, prodesse*, ktoré si ponecháva pri časovaní pôvodnú formu predpony pres samohláskou *prōd-*, a *possum, potes, posse* (zloženina z *pot + sum = possum*), ktoré si pred samohláskou zachováva pôvodné *pot-*.

<i>absum, abes, abesse</i>	som vzdialený, neprítomný
<i>adsum, ades, adesse</i>	som prítomný, pomáham
<i>dēsum, dēes, dēesse</i>	chýbam
<i>īnsum, īnes, īnesse</i>	som v niečom
<i>intersum, interes, interesse</i>	som medzi niečím
<i>obsum, obes, obesse</i>	škodím
<i>possum, potes, posse</i>	môžem
<i>praesum, praees, praeesse</i>	som, stojím na čele
<i>prōsum, prodes, prodesse</i>	som užitočný prospievam

Tab. 9 Flexia zložení slovesa esse

		ind. prézenta		ind. imperfekta		ind. futúra	
sg.	1.	<i>ob – sum</i>	škodím	<i>ob – eram</i>	škodil, a, o som	<i>ob – erō</i>	budem škodiť
	2.	<i>ob – es</i>	škodíš	<i>ob – erās</i>	škodil, a, o si	<i>ob – eris</i>	budeš škodiť
	3.	<i>ob – est</i>	škodí	<i>ob – erat</i>	škodil, a, o	<i>ob – erit</i>	bude škodiť
pl.	1.	<i>ob – sumus</i>	škodíme	<i>ob – erāmus</i>	škodili sme	<i>ob – erimus</i>	budeme škodiť
	2.	<i>ob – estis</i>	škodíte	<i>ob – erātis</i>	škodili ste	<i>ob – eritis</i>	budete škodiť
	3.	<i>ob – sunt</i>	škodia	<i>ob – erant</i>	škodili	<i>ob – erunt</i>	budú škodiť
inf. préz. obesse škodiť							
imperatív							
sg.	2.	<i>obes!</i>	škod!				
pl.	2.	<i>obeste!</i>	škod'te!				

Pádová syntax

Akuzatív miesta (*Accusātīvus locī*)

Akuzatív miesta sa používa pri odpovedi na otázku *kam?* väčšinou s predložkou *in*: *in silvam* do lesa, *in scholam* do školy.

Ablatív miesta (Ablātīvus locī)

Ablatívom miesta sa vyjadruje príslovkové určenie miesta na otázku *kde?* zväčša v predložkovom spojení s *in*: *in silvā* v lese, *in scholā* v škole.

Latinská veta a jej preklad

Latinskú vetu vytvárajú podobne ako v slovenčine vetné členy: podmet, prísudok, predmet, prívlastok, príslovkové určenie, doplnok, prístavok (→ 1. lekcia Latinčina pre medievalistov II.).

Slovosled latinskej vety sa od slovenskej odlišuje predovšetkým usporiadaním vetných členov vo vete. Spravidla na prvom mieste stojí podmet a prísudok je umiestnený na konci vety. Medzi týmito hlavnými vetnými členmi sa nachádzajú ostatné vetné členy.

Pri preklade latinskej vety postupujeme tak, že si vyhľadáme ako prvé podmet a prísudok. Dostaneme tzv. holú vetu. Po preklade horej vety pokračujeme prekladom predmetu, príslovkového určenia, zhodného alebo nezhdného prívlastku stojaceho za slovom, ktoré rozvíja.

Veľmi dôležité pre správny preklad latinskej vety je korektné určenie gramatických kategórií všetkých vetných členov!

Pri preklade zo slovenčiny do latinčiny postupujeme obdobne. Najskôr preložíme holú vetu zloženú z podmetu a prísudku. Následne prekladáme ostatné vetné členy (predmet, príslovkové určenie, prívlastok). Pri preklade nezabúdame na zhodu v rode, čísle a páde. V samotnom závere upravíme slovosled preloženej vety (podmet na začiatku vety, prísudok na jej konci, medzi nimi zvyšné vetné členy).

C CVIČENIA

1. Doplňte chýbajúce koncovky a vysvetlite, o aký pád ide:

cum aurig -, cum aurig - -, in schol -, in schol - -, a poet- -, in Rōm- antīqu- , in silv- - properō, fabul - - narant, schola puell- - - -

2. Preved'te vety v článku do opačného čísla.

3. Preved'te uvedené vety z článku do opačného slovesného rodu.

Lūna et stellae a poētīs cantantur. Deinde puellae et magistrae in scholā fābulam narrant. Puellae aurīgam salūtant. Aurīga cum collēgā industriam puellārum laudat et interrogat.

4. Nájdite vo vetách chyby (číslo v zátvorke určuje ich počet).

Umbram lūna obscūrātur.(1) Fēminīs cum puellā in scholam cantant.(2) Aurīgae cum collēgās salūtantur. (1) Puella in scholam cum magistrae labōrat. (2)

5. Určite slovesným tvarom gramatické kategórie a preložte:

erātis, laudāmur, cantās, salūtāris, labōrāte, cantāre, ambulat, erunt, estis, obscūrārī.

6. Doplněte chýbajúce koncovky a vysvetlite, o aký pád ide:

Sicilia est magna insula Europ-- inter Itali-- et Africam sit-. In or- Sicili-- est Aethna. Nōta est audācia naut---- Graeciae. Athēnae in Graeci- sunt. Athēnae clār-- sunt doctrinā et litterīs.

7. Preložte:

a) Cum magistrīs in silvā eram. – b) Puellae in scholā aberunt. – c) Collegīs non obeste! – d) Industria puellis prōderat, prōdest et prōderit. – e) In scholā nōn estis, sed laborāre potestis. – f) Aurīga, ades puellis!

8. Preložte výrazy:

possunt, deerant, interesse, obest, proderit, poteratis, posse, aderam, intereritis, adestis; chýbala si, škodia, stát' v čele, pomáha, nebudete medzi.

9. Preložte:

a) Dievčatá sa ponáhľajú do školy, sú volané učiteľkou. b) Milujeme tónu lesov. c) Kočič chváli usilovnosť dievčat. d) Básnici často spievajú o hviezdach a mesiaci. e) Latinský jazyk bol jazykom básnikov. f) Boli sme v škole, teraz pracujeme.

10. Odhadnite význam slov:

poetický, salutovať, laboratórium, feministka, lunárny, filiálka, kauzálny, naratívny.

11. Živé latinské slová:

Grātīs. – Prō formā. – In absentīā. – In praesentiā. – In memoriam. – Notā bene!

D MISCELLANEA

Vyučovanie v antike

Počas republiky a dosť dlho aj v cisárskej dobe záviselo vzdelávanie detí a mládeže na vôli ich rodičov. V starších dobách funkciu učiteľa zastával otec a niekedy aj matka a poskytovali deťom potrebné vedomosti. Podobný zvyk sa zachoval až do cisárstva, svojich synov vyučovali aj samotný Cicero a cisár Augustus. V antike sa však stretávame aj so súkromnými

učiteľmi, ktorí pochádzali najmä z radov vzdelaných otrokov. Títo vyučovali v dome svojho pána, často aj deti z iných rodín. Pojem verejná škola (*lūdus pūblicus*) sa objavuje už v r. 449 pr. Kr. Takéto vzdelávacie inštitúcie zriaďovali samotní prepustenci, ktorí si takouto cestou privyrábali na živobytie. Medzi vyučovacie predmety v skorších dobách patrili len čítanie, písanie, počítanie a znalosť zákonov. Potom ako sa Rimania konfrontovali s gréckou vzdelanosťou, zväčšil sa jednak rozsah požadovaných vedomostí, jednak zaviedli výchovu telesnú v zmysle tzv. *kalokagatie*. To viedlo k vzniku troch školských stupňov:

1. *Lūdus litterārius* - prvý stupeň poskytoval základné vzdelanie, ktoré zahŕňalo čítanie,

písanie,
počítanie.
S čítaním sa
úzko spájalo
učenie sa
naspamäť. Táto
výučba začínala
7. rokom života,
trvala 8
mesiacov ročne,
od polovice
októbra do júna.

Obr. 6 Rímsky reliéf znázorňujúci školu

2. Druhý stupeň, podobný našim stredným školám, tvorila *studia liberālia*, matematika a gramatika, ktorá obsahovala popri učení gréckeho jazyka aj prednášanie a čítanie rímskych (Livius Andronicus, Ennius, Terentius, Vergilius, Horatius, Ovidius) a gréckych básnikov (predovšetkým Homér).

Študenti pristupovali ku gramatickému, metrickému, poetickému, literárnemu výkladu, ale zaoberali sa dielom aj v intenciách filozofie, mytológie, astronómie, zemepisu a dejepisu. Druhý stupeň navštevovali žiaci asi do 15. roku života.

3. Tretí stupeň tvorili vyššie humanitné štúdiá, ktorých predmetom bola najmä rétorika a dialektika. Žiaci získavali teoretické a praktické vzdelanie v rečníctve, filozofii a práve. Tretí stupeň trval zvyčajne 1 – 2 roky, do 17. roku života. Tí, čo chceli v štúdiu pokračovať, odchádzali do vychýrených škôl v Aténach, Malej Ázii, na Rodos a pod.

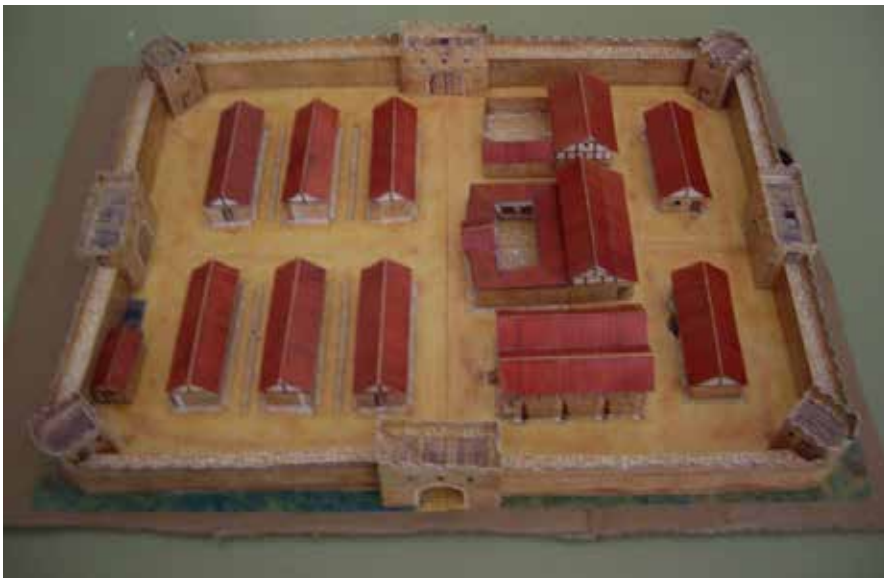
3. lekcia

Menná ō-kmeňová flexia a slovesná ē-flexia Adjektíva I. a II. deklinácie

A TEXTOVÁ ČASŤ

Dē armīs et castrīs Rōmānōrum

Rōmānī arma et tēla habent. Arma sunt scūta et galeae. Tela sunt pīla, gladiī, sagittae. Rōmānī scūta bracchiīs laevīs gestant et pīlīs ē longinquō pugnāt. Scūta sunt oblonga et signīs aēneīs et aquilīs et corōnīs ornata. Sagittīs sociī Rōmānōrum armatī sunt. Cōpiae Rōmānōrum noctū in castrīs sunt. Ibi quoque sunt impedimenta. Rōmānī castra plērumque in clivō collocant et altō vallō latāque fossā circumdant. In ripīs Rhenī Rōmānī multa castra erant. Etiam nunc multa vestīgia Rōmānōrum ibi sunt: aedificia, sepulcra, arma, instrumenta.

Obr. 7 Rozmiestnenie rímskeho tábora

Apud arbitrum

Arbiter Marcus Tullius est vir labōriōsus et iustus. Hodie apud arbitrum multae causae privātae sunt, de debītīs pecuniariīs, de testamentīs et de mandātīs. Prīmus reus iam in iudiciō est, cēterī reī etiam in iudiciō sunt. In numerō causārum prīma est causa de mandātō et debitō pecuniariō. Adversārius est Gaius Sempronius.

Slovná zásoba

<i>adversarius, a, um</i>	protivník, odporca
<i>aedificium, ī n.</i>	budova
<i>aeneus, a, um</i>	kovový, medený, bronzový
<i>altus, a, um</i>	vysoký, hlboký
<i>ante</i>	(predl s A.) pred
<i>apud</i>	(predl. s A.) pri, u
<i>aquila, ae f.</i>	orol
<i>arbiter, ī m.</i>	sudca
<i>arma, ōrum n.</i>	zbraň, výzbroj; armáda
<i>armatus, a, um</i>	ozbrojený
<i>audacia, ae f.</i>	odvaha, statočnosť
<i>castellum, ī n.</i>	opevnené miesto; hrad, zámok
<i>ceterus, a, um</i>	(zväčša mn. č.) ostatný, druhý
<i>circumdō, ās, are</i>	ohradzovať
<i>clārus, a, um</i>	slávny
<i>claudō, is, ere</i>	zatvárať
<i>clivus, ī m.</i>	svah; vŕšok
<i>collocō, ās, āre</i>	umiestniť, postaviť, položiť
<i>cōpia, ae f.</i>	množstvo, zásoba; voj. oddiel
<i>corōna, ae f.</i>	veniec
<i>dēbitus, a, um</i>	dlžný, povinný
<i>dēnique</i>	konečne, napokon
<i>doctrina, ae f.</i>	učenosť
<i>etiam</i>	tiež, taktiež, rovnako
<i>Eurōpa, ae f.</i>	Európa
<i>firmō, ās, āre</i>	zakladať, posilňovať, chrániť
<i>fluvius, ī m.</i>	potok, prúd
<i>fossa, ae f.</i>	priekopa
<i>Gallī, ōrum m.</i>	Galovia
<i>Gallia, ae f.</i>	Galia
<i>gladius, ī m.</i>	meč
<i>Graecus, a, um</i>	grécky, a, e
<i>habēō, ēs, ēre</i>	mať
<i>ibī (ibi)</i>	tu, tam; tu, vtedy
<i>impedimentum, ī n.</i>	prekážka (pl. batožina)
<i>impleō, ēs, ēre</i>	naplňať
<i>incola, ae f.</i>	obyvateľ
<i>īnstrūmentum, ī n.</i>	náradie, nástroj; voj. výzbroj
<i>iūdicium, ī n.</i>	rozsudok; sudcovský úrad, súd
<i>iūstus, a, um</i>	spravodlivý
<i>labōriōsus, a, um</i>	pracovitý
<i>lātus, a, um</i>	široký, rozsiahly
<i>longinquus, a, um</i>	ďaleký, vzdialený
<i>magnus, a, um</i>	veľký, á, é
<i>mandātum, ī n.</i>	úloha, rozkaz; správa
<i>multus, a, um</i>	mnohý, á, é
<i>noctū</i>	v noci
<i>nōtus, a, um</i>	známy, a, e
<i>numerus, ī m.</i>	číslo
<i>oblongus, a, um</i>	podlhovastý, pozdĺžny
<i>oppidum, ī n.</i>	mestečko
<i>pecūniārius, a, um</i>	peňažný
<i>pīlum, ī n.</i>	hádzacia kopija
<i>plērumque</i>	zväčša, zvyčajne
<i>praesidium, ī n.</i>	stráž, ochrana
<i>prīmus, a, um</i>	prvý, á, é
<i>privātus, a, um</i>	súkromný, á, é
<i>pugna, ae f.</i>	boj, bitka
<i>pugnō, ās, āre</i>	bojovať
<i>quoque</i>	tiež, aj, i

<i>reus, ī m.</i>	obžalovaný, vinník
<i>rīpa, ae f.</i>	(riečny) breh
<i>Rōmānī, ōrum m.</i>	Rimania
<i>scūtum., ī n.</i>	štít, ochrana
<i>sepulcrum, ī n.</i>	hrob, hrobka, pomník
<i>situs, a, um</i>	položený, á, é
<i>socius, īī m.</i>	druh, spoločník
<i>testāmentum, ī n.</i>	závet
<i>vallum, ī n.</i>	ohrada, násyp
<i>vestīgium, īī n.</i>	stopa; znamenie, znak; zvyšok
<i>vīcīnus, a, um</i>	susedný, á, é

B GRAMATIKA

Menná ō-kmeňová flexia

II. deklinácia

Druhú deklináciu zaraďujeme **k samohláskovým –ō kmeňom**. Patria sem substantíva zakončené v N. sg. **–us, –er, –um**, v G. sg. **–ī**. Zakončenie **–us** je typické zväčša pre **maskulína** a vzorom je *servus*. Rodovú výnimku tvoria mená krajín, miest, ostrovov a stromov a feminína *humus* (úrodná zem, pôda), *vannus* (vejačka), *alvus* (brucho), *colus* (vreteno).

Substantíva zakončené v N. sg. na **–er** sú **maskulína**. Väčšina z nich vypúšťa samohlásku *e* pred koncovým *r* vo všetkých pádoch okrem N. a V. sg., vzorom je substantívum *magister*. Pre substantíva, ktoré si **–e** ponechávajú vo všetkých pádoch je vzorom *puer*. Tiež sa podľa neho skloňujú aj substantíva *vir, virī, m.* (muž) a jeho zloženiny *triumvir, decemvir* a pod.

Substantíva zakončené na **–um** sú **neutrá**, vzorom je substantívum *exemplum*. Medzi neutrá radíme aj niektoré substantíva zakončené na **–us**: *pelagus, –ī, n.* (more), *vīrus, –ī, n.*, (jed), *vulgus, –ī, n.* (ľud).

N. B. Pravidlo o neutrách

Pre všetky neutrá v latinčine platí:

1. Koncovky N., A., Abl. sa rovnajú.
2. V N., A. a Abl. pl. majú všetky neutrá zakončenie **–a**.

Tab. 10 Menná ō-flexia

maskulína	neutrá
-----------	--------

singulár	N.	<i>serv – us</i>	<i>magister</i>	<i>puer</i>	singulár	N.	<i>exempl – um</i>
	G.	<i>serv – ī</i>	<i>magistr – ī</i>	<i>puer – ī</i>		G.	<i>exempl – ī</i>
	D.	<i>serv – ō</i>	<i>magistr – ō</i>	<i>puer – ō</i>		D.	<i>exempl – ō</i>
	A.	<i>serv – um</i>	<i>magistr – um</i>	<i>puer – um</i>		A.	<i>exempl – um</i>
	V.	<i>serv – e!</i>	<i>magister!</i>	<i>puer!</i>		V.	<i>exempl – um!</i>
	Abl.	<i>serv – ō</i>	<i>magistr – ō</i>	<i>puer – ō</i>		Abl.	<i>exempl – ō</i>
plurál	N.	<i>serv – ī</i>	<i>magistr – ī</i>	<i>puer – ī</i>	plurál	N.	<i>exempl – a</i>
	G.	<i>serv – ōrum</i>	<i>magistr – ōrum</i>	<i>puer – ōrum</i>		G.	<i>exempl – ōrum</i>
	D.	<i>serv – īs</i>	<i>magistr – īs</i>	<i>puer – īs</i>		D.	<i>exempl – īs</i>
	A.	<i>serv – ōs</i>	<i>magistr – ōs</i>	<i>puer – ōs</i>		A.	<i>exempl – a</i>
	V.	<i>serv – ī</i>	<i>magistr – ī!</i>	<i>puer – ī!</i>		V.	<i>exempl – a!</i>
	Abl.	<i>serv – īs</i>	<i>magistr – īs</i>	<i>puer – īs</i>		Abl.	<i>exempl – īs</i>

Pozn. 1

Podobne ako v I. deklinácii majú niektoré substantíva II. deklinácie osobité tvary:

- mená na – *ius* a – *ium* majú v G. sg. často stiahnutú koncovku – *ī* namiesto – *ī:* *fluvī* (rieky), *Vergilī* (Vergilia), *incendī* (požiaru);
- vlastné mená zakončené na – *ius*, – *āius*, – *ēius* majú vo V. sg. zakončenie – *ī:* *Cornelī*, *Gāi*, *Pompēi*, podobne vo výraze *fīlius* a *meus* (nie však *mea!*);
- Pôvodnú koncovku – *um* si vo V. sg. zachovali pomenovania starších úradníkov v zloženinách s *vir*: *duumvir*, *triumvir*, *decemvir*; slová označujúce peniaze, miery a váhy v spojení s určitými číslovkami, ako *nummum*, *sēstertium*, *talentum*; slová *praefectus fabrum* (veliteľ technických oddielov), niekedy aj *socium* a *līberum* (*līberōrum*). V poézii nachádzame takéto zakončenie aj pri iných substantívach *deum* (bohov), *virum* (mužov), *Argīvum* (Argívčanov), *Poenum* (Púnčanov), *superum* (nebešťanov) a pod.;
- substantívum *deus* má V. sg. *dīve* (neskoršie aj *deus*); N. pl. *dī*, (*dīi*, *deī*), G. pl. *deōrum* (starší tvar *deum*), D. pl. *dīs* (*dīs*, *deīs*), A. pl. *deōs*;
- aj v II. deklinácii sa nám zachovali zvyšky lokálu s koncovkou – *ī*, a to pri menách miest a malých ostrovov, ako *Corinthī* (v Korinte), *Dēlī* (na Déle), tiež pri všeobecných menách v ustálených výrazoch: *domī bellīque* (doma a vo vojne), *domī* (doma), *humī* (na zemi), *vesperī* zriedkavejšie *vespere* (večer), vždy však *prīmō vespere* (za súmraku, večer).

Aj v druhej deklinácii nachádzame neúplné podstatné mená. Medzi *singularia tantum* radíme vlastné mená *Vergilius*, *Ovidius*, hromadné mená ako *aes aliēnum* (dlh); látkové mená (*nōmina māteriālia*) napr. *aurum*, *ī n.* (zlato), *ferrum*, *ī n.* (železo). *Pluralia tantum* ako

Saturnova slávnosť *Saturnālia*, *ōrum n.* a apelatíva *arma*, *ōrum n.* (zbrane), *castra*, *ōrum n.* (tábor), *fastī*, *ōrum m.* (kalendár).

Podobne ako substantíva I. deklinácie majú niektoré iný význam v singulári a iný v pluráli, napr. *auxilium*, *ī n.* (pomoc), *auxilia*, *ōrum n.* (pomocné vojská, zbory); *rōstrum*, *ī n.* (zobák), *rōstra*, *ōrum n.* (zobáky, rečnište); *impedīmentum*, *ī n.* (prekážka), *impedīmenta*, *ōrum n.* (prekážky, batožina).

Adjektíva I. a II. deklinácie

Adjektíva v latinčine rozdeľujeme do dvoch skupín na základe ich flexie. Ide o **adjektíva podľa I. a II. deklinácie** (*ō-* a *ā-*kmene) a **adjektíva podľa III. deklinácie**.

Tab. 11 Flexia adjektív I., II. deklinácie so zakončením na *-us*, *-a*, *-um*

		maskulína	feminína	neutrá
singulár	N.	<i>bon – us</i>	<i>bon – a</i>	<i>bon – um</i>
	G.	<i>bon – ī</i>	<i>bon – ae</i>	<i>bon – ī</i>
	D.	<i>bon – ō</i>	<i>bon – ae</i>	<i>bon – ō</i>
	A.	<i>bon – um</i>	<i>bon – am</i>	<i>bon – um</i>
	V.	<i>bon – e!</i>	<i>bon – a!</i>	<i>bon – um!</i>
	Abl.	<i>bon – ō</i>	<i>bon – ā</i>	<i>bon – ō</i>
plurál	N.	<i>bon – ī</i>	<i>bon – ae</i>	<i>bon – a</i>
	G.	<i>bon – ōrum</i>	<i>bon – ārum</i>	<i>bon – ōrum</i>
	D.	<i>bon – īs</i>	<i>bon – īs</i>	<i>bon – īs</i>
	A.	<i>bon – ōs</i>	<i>bon – ās</i>	<i>bon – a</i>
	V.	<i>bon – ī!</i>	<i>bon – ae!</i>	<i>bon – a!</i>
	Abl.	<i>bon – īs</i>	<i>bon – īs</i>	<i>bon – īs</i>

Do prvej skupiny zaraďujeme adjektíva zakončené v N. sg. maskulín na *-us*, *-eus*, *-uus*, *-quus*, v N. sg. feminín na *-a*, *-ea*, *-ua*, *-qua*, v N. sg. neutier na *-um*, *-eum*, *-uum*, *-quum*. Vzorom je adjektívum *bonus*, *bona*, *bonum* (dobrý, dobrá, dobré). Pri adjektívach zakončených na *-ius*, *-ia*, *-ium* sa G. sg. sťahuje: *ēgregius*, *a*, *um* (znamenitý) G. sg. *ēgregī* (aj *ēgregiī*). Vokatív sg. maskulín má pri týchto adjektívach zakončenie *-ie*: *ēgregie!* V pluráli k stiahnutiu koncoviek nedochádza: N. pl. *ēgregiī*, D. a Abl. pl. *ēgregiīs*.

Adjektíva I. a II. deklinácie zakončené v N. sg. na *-er*, *-a*, *-um* sa skloňujú podľa vzoru *pulcher, pulchra, pulchrum* (pekný, krásny). Podobne ako substantíva skloňujúce sa podľa vzoru *magister* vypúšťajú tieto adjektíva samohlásku *-e* pred koncovým r vo všetkých pádoch okrem N. a V. sg.

Tab. 12 Flexia adjektív I., II. deklinácie so zakončením na *-er*, *-a*, *-um*

		maskulína	feminína	neutrá
singulár	N.	<i>pulch – er</i>	<i>pulchr – a</i>	<i>pulchr – um</i>
	G.	<i>pulchr – ī</i>	<i>pulchr – ae</i>	<i>pulchr – ī</i>
	D.	<i>pulchr – ō</i>	<i>pulchr – ae</i>	<i>pulchr – ō</i>
	A.	<i>pulchr – um</i>	<i>pulchr – am</i>	<i>pulchr – um</i>
	V.	<i>pulch – er!</i>	<i>pulchr – a!</i>	<i>pulchr – um!</i>
	Abl.	<i>pulchr – ō</i>	<i>pulchr – ā</i>	<i>pulchr – ō</i>
plurál	N.	<i>pulchr – ī</i>	<i>pulchr – ae</i>	<i>pulchr – a</i>
	G.	<i>pulchr – ōrum</i>	<i>pulchr – ārum</i>	<i>pulchr – ōrum</i>
	D.	<i>pulchr – īs</i>	<i>pulchr – īs</i>	<i>pulchr – īs</i>
	A.	<i>pulchr – ōs</i>	<i>pulchr – ās</i>	<i>pulchr – a</i>
	V.	<i>pulchr – ī !</i>	<i>pulchr – ae!</i>	<i>pulchr – a!</i>
	Abl.	<i>pulchr – īs</i>	<i>pulchr – īs</i>	<i>pulchr – īs</i>

Adjektíva I. a II. deklinácie zakončené v N. sg. na *-er*, *-a*, *-um*, ktoré vypúšťajú samohlásku *-e* pred koncovým r, sa skloňujú podľa vzoru *līber, lībera, līberum* (slobodný, á, é). Patrí sem len malá skupina adjektív zakončených v N. sg. mask. na *-er* ako *asper, era, erum* (drsný, á, é), *miser, era, erum* (biedny, a, e), *tener, era, erum* (útlý); adjektíva zložené z *-fer* a *-ger*, ako *aurifer, era, erum* (zlatonosný, á, é), *belliger, era, erum* (vedúci vojny, bojovný, á, é). Ďalej sem radíme adjektívum *satur, satura, saturum* (sýty, á, é). Adjektívum *dexter, dextera, dexterum* sa nachádza aj v tvare *dexter, dextra, dextrum* (pravý, á, é).

Tab. 13 Flexia adjektív I., II. deklinácie so zakončením na *-er*, *-a*, *-um*

		maskulína	feminína	neutrá
	N.	<i>līb – er</i>	<i>līber – a</i>	<i>līber – um</i>
	G.	<i>līber – ī</i>	<i>līber – ae</i>	<i>līber – ī</i>

	D.	<i>līber – ō</i>	<i>līber – ae</i>	<i>līber – ō</i>
	A.	<i>līber – um</i>	<i>līber – am</i>	<i>līber – um</i>
	V.	<i>līber – er!</i>	<i>līber – a!</i>	<i>līber – um!</i>
	Abl.	<i>līber – ō</i>	<i>līber – ā</i>	<i>līber – ō</i>
plurál	N.	<i>līber – ī</i>	<i>līber – ae</i>	<i>līber – a</i>
	G.	<i>līber – ōrum</i>	<i>līber – ārum</i>	<i>līber – ōrum</i>
	D.	<i>līber – īs</i>	<i>līber – īs</i>	<i>līber – īs</i>
	A.	<i>līber – ōs</i>	<i>līber – ās</i>	<i>līber – a</i>
	V.	<i>līber – ī</i>	<i>līber – ae!</i>	<i>līber – a!</i>
	Abl.	<i>līber – īs</i>	<i>līber – īs</i>	<i>līber – īs</i>

Slovesná ē-flexia

II. konjugácia

II. konjugácia je **samohlásková ē- konjugácia**. Jej prítomný slovesný kmeň *mon – ē* dostaneme oddelením koncového *–re* z inf. prez. aktíva *mon – ē – re*.

Tab. 14 Slovesná ē-flexia

indikatív prítomna								
akt.	sg.	1.	<i>mon – e – ō</i>	napomínam	pl.	1.	<i>mon – ē – mus</i>	napomíname
		2.	<i>mon – ē – s</i>	napomínaš		2.	<i>mon – ē – tis</i>	napomínate
		3.	<i>mon – e – t</i>	napomína		3.	<i>mon – e – nt</i>	napomínajú
pas.	sg.	1.	<i>mon – e – or</i>	som napomínaný, á, é	pl.	1.	<i>mon – ē – mur</i>	sme napomínaní, é
		2.	<i>mon – ē – ris</i>	si napomínaný, á, é		2.	<i>mon – ē – minī</i>	ste napomínaní, é
		3.	<i>mon – ē – tur</i>	je napomínaný, á, é		3.	<i>mon – e – ntur</i>	sú napomínaní, é
infinitív prítomna aktíva				<i>mon – ēre</i> napomínať				
infinitív prítomna pasíva				<i>mon – ērī</i> byť napomínaný, -á, -é				
imperatív								
	sg.	2.	<i>mon – ē!</i>	napomínaj!	pl.	2.	<i>mon – ē – te!</i>	napomínajte!

C CVIČENIA

1. Doplňte chýbajúce koncovky a vysvetlite, o aký pád ide:

Multa castra in rīp- - Rhenī erant. Castra Roman- - - vall- et foss- circumdantur. Scūta aquil- - et corōn- - ornāta. In numer- vestīgiōrum prīm- sunt: aedificia, sepulcra, arma, instrumenta.

2. Preved'te vety vybraté vety z článku do opačného čísla.

a) Incolae Alesiae oppidum firmant. – b) Castra locō idōneō collocantur. – c) Magna in campō ante oppidum pugna erat. – d) Ante oppidum fossam dūcunt, fossam aquā et fluvio vīcīnō implent, portās oppidī claudunt. – e) Dēnique incolae Alesiae fugae sē mandant.

3. Preložte:

a) Rímske vojsko je ohraničené širokou priekopou. – b) Svedkovia sú už prítomní na súde. – c) Obyvatelia pomohli Caesarovi v bitke. – d) Aj dnes sú známe mnohé staroveké rímske mestá.

4. Práca s textom.

Vyhľadajte v textovej časti všetky substantíva I. deklinácie, substantíva II. deklinácie, adjektíva I. a II. deklinácie. Určte gramatické kategórie a napíšte základný tvar (N. sg.).

5. Vyhľadajte v relevantnej odbornej literatúre viac informácií o tom, ako Rimania bojovali, akým spôsobom si podmaňovali nové územia, prípadne ako vyzeral bežný deň rímskeho vojaka. Zistite, z prác ktorých starovekých autorov sa môžeme dozvedieť o týchto skutočnostiach.

6. Živé latinské slová:

Vīta circulus est. – Sine īrā et studiō. – Fīlius terrae. – Deus ex māchina. – Historia – magistra vītae. – Inter arma silent Mūsae.

D MISCELLANEA

Rímske vojsko

Rímska armáda tvorila ťažisko moci Rímskej ríše a vplyvu rímskej kultúry. Do roku 754 pr. Kr. bolo povinnosťou každého Rimana brániť samostatnosť Ríma, a to od 17 po 60 rokov. Servius Tullius, ktorý začal vládnuť v roku 554, zreorganizoval vojsko a rozdelil ho na triedy a stotiny. Povýšením plebejov na občanov sa rozšíril počet mužov, ktorí museli nastúpiť do vojenskej služby. Stotinu tvorili muži mladší i starší, jedni boli povinní tiahnuť do útoku, druhí zostávali v zálohe a bránili mesto. Camillus (4. st. pr. Kr.) rozdelil mužov v légii na

hastātī (kopijníci), *prīncipēs* (vojaci druhého šíku) a *triāriī* (záloha, najstarší vojaci) a pre pešiakov a jazdcov nariadil žold. Marius zrušil rozdiely medzi vojakmi vyplývajúce z veku a do vojska mohli vstúpiť všetci občania nehl'adiac na cenzus, čo bolo sčítanie občanov a odhad ich majetku, ako aj ich zatriedenie do skupín podľa majetku, ktoré bolo základom pre zdanenie a vojenskú povinnosť. Všetci vojaci dostali rovnakú výzbroj a légii dal ako znak strieborného orla s rozpätými krídlami.

Obr. 8 Prætoriánsky reliéf

Caesarova légia sa skladala z 10 kohort, 30 manipulov a 60 stotín. V légii bolo 3000 – 3600 ťažkoodencov (v kohorte teda 300 – 360, v manipule 100 – 120 a v stotine 50 – 60). Do služby boli braní aj „neobčania“ (*legiōnēs secundae vernāculae*). Légie neboli každoročne rozpúšťané, ale odvodom alebo najímaním len dopĺňané, zimu trávili v zimných táboroch. V čase Caesarovej smrti mal Rím 40 légii, na ktorých čele stáli legáti.

Po vzniku cisárstva vzniklo stále vojsko, ktoré operovalo na území celej Rímskej ríše. V roku 23 pr. Kr. malo rímske vojsko 25 légii, ktoré boli rozmiestnené po celej ríši a každá z nich mala 6000 vojakov. Okrem toho v tomto čase vznikli aj nové súčasti vojska – kohorty prætoriánov, ktorých úlohou bola osobná ochrana cisára, slúžili len 17 rokov s vyšším žoldom a lepšou výzbrojou ako ostatní vojaci; mestské kohorty operujúce v meste zastávali úlohu mestskej polície a kohorty hasičov zriadené cisárom Augustom, ktorých členovia boli vyberaní z prepustencov.

4. lekcia

Spoluhláskové a samohláskové kmene III. deklinácie

Adjektíva III. deklinácie

III., IV. konjugácia

Opytovacie zámená

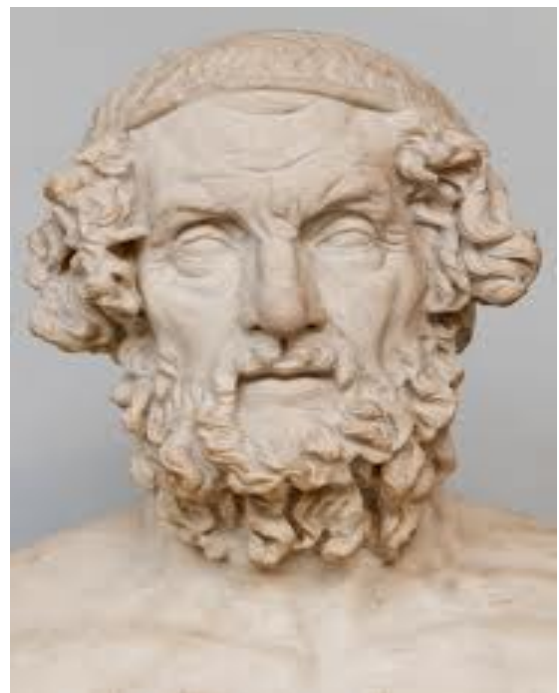
Participium prézenta aktíva

A TEXTOVÁ ČASŤ

Dē Homērō poētā

Carmina poētārum Graecōrum cunctīs fere nātiōnibus nōta sunt. Multōs autem poētās glōria superat Homērus. Quis ignorat nōmen Homērī? Carminibus Homērī nōmina sunt Īlias et Odysseā. Quibus certāmina inter Graecōs et Trōiānōs celebrantur, clāra facinora fortium virōrum et Graecōrum et Trōiānōrum canuntur. Cui ignōtum est nōmen urbis Trōiae, quae propter virtūtem bellicam laude vera digna est? Decem annōs Trōiānī urbem suam ab hostibus dēfendunt et permulta proelia committunt, vincunt et vincuntur. Postrēmō urbs a Graecīs per dolum expugnātur et delētur. Hodiē sicut antīquīs temporibus carmina Homērī in scholīs leguntur et explicantur, nam praeclārīs sententiīs referta sunt, animōs omnium

dēlectant, ad fortitūdinem incitant. Nōmen praeclāri poetae scimus, sed tempora, patriam, vitam Homērī ignorāmus.

Obr. 9 Homérova busta

Slovná zásoba

<i>āmittō, is, ere</i>	strácať
<i>animus, ī m.</i>	duch, duša
<i>bellicus, a, um</i>	vojenský
<i>canō, is, ere</i>	spievať
<i>carmen, inis n.</i>	báseň, pieseň
<i>celebrō, ās, āre</i>	oslavovať
<i>certāmen, minis n.</i>	boj, súťaž
<i>civītās, ātis f.</i>	obec
<i>crux, crucis f.</i>	kríž
<i>cūnctus, a, um</i>	všetok, celý
<i>dēfendō, is, ere</i>	brániť, obraňovať
<i>decem</i>	desať
<i>dolus, ī m.</i>	podvod, úskok, lešť
<i>expugnō, ās, āre</i>	vydobýť
<i>explicō, ās, āre</i>	vysvetľovať
<i>fere</i>	takmer
<i>fortitūdō, inis f.</i>	odvaha
<i>fūgitīvus, a, um</i>	zbehnutý
<i>Graecī, ōrum</i>	Gréci
<i>hodiē</i>	dnes
<i>Homērus, i m.</i>	Homér
<i>homō, inis m.</i>	človek
<i>hostis, is m.</i>	nepriateľ
<i>ignōtus, a, um</i>	neznámy, neznalý
<i>ignōrō, ās, āre</i>	nevedieť, nepoznať
<i>incitō, ās, āre</i>	povzbudiť; pohnať
<i>inter</i>	predl. s A. medzi
<i>laus, dis f.</i>	chvála
<i>lex, legis f.</i>	zákon
<i>māter, tris f.</i>	matka
<i>mīles, itis m.</i>	vojak
<i>minister, trī m.</i>	sluha, služobník
<i>modus, ī m.</i>	spôsob
<i>mors, mortis f.</i>	smrť
<i>nātiō, ōnis f.</i>	národ
<i>nātus, a, um</i>	narodený
<i>nam</i>	lebo
<i>necō, ās, āre</i>	zabíjať, usmrcovať
<i>nex, necis f.</i>	vražda, smrť
<i>nomen, inis n.</i>	meno
<i>nōnnumquam</i>	niekedy
<i>omnis, e</i>	všetok, každý
<i>ordō, dinis m.</i>	poriadok
<i>patria, ae f.</i>	vlast
<i>pecūnia, ae f.</i>	majetok
<i>per</i>	predl. s A. skrz, cez, pre
<i>permultus, a, um</i>	premnohý
<i>proelium, ii n.</i>	boj, bitka
<i>postea</i>	potom, neskôr
<i>postrēmō</i>	napokon
<i>potestās, ātis f.</i>	moc
<i>praeclārus, a, um</i>	preslávnny
<i>propter</i>	pred. s Ak. vďaka, pre
<i>pūblicus, a, um</i>	verejný
<i>quis? quid?</i>	kto? čo?
<i>(quis) quī? quae? quod?</i>	ktorý, á, é; aký, á, é
<i>refertus, a, um</i>	naplnený, plný s Abl.
<i>regō, is, ere</i>	riadiť, spravovať

<i>sciō, is, īre</i>	vedieť
<i>sēditiō, ōnis f.</i>	vzbura, povstanie
<i>sententia, ae f.</i>	mienka, myšlienka
<i>servitūs, ūtis f.</i>	otroctvo, <i>servitūte</i>
<i>sīcut, sīcutī</i>	tak ako; ako, akoby
<i>solvō, is, ere</i>	platiť, zaplatiť
<i>soror, ōris f.</i>	sestra
<i>superbus, a, um</i>	pyšný, spupný
<i>sūs, suis f.</i>	ošípaná, sviňa, brav
<i>suus, a, um</i>	svoj, a, e
<i>tempus, oris, n.</i>	čas, obdobie
<i>urbs, urbis f.</i>	mesto
<i>vērus, a, um</i>	pravý, pravdivý
<i>vīta, ae f.</i>	život
<i>vincō, is, ere</i>	víťaziť

B GRAMATIKA

Spoluhláskové a samohláskové i–kmene III. deklinácie

III. deklinácia

Podľa vzorov III. deklinácie sa skloňujú substantíva zakončené v N. sg. na rozličné spoluhlásky a samohlásky. Podobne ich kmeň môže byť zakončený rôzne, preto ich rozdeľujeme **na spoluhláskové a samohláskové i-kmene**.

V rámci III. deklinácie nachádzame zastúpenie substantív všetkých rodov. Ak nie je rod prirodzený alebo sa nedá určiť podľa zakončenia N. sg. a G. sg., je potrebné si ho zapamätať. Substantíva III. deklinácie majú teda v N. sg. špecifické zakončenia. Až v G. sg. je možné vnímať slovný kmeň, ktorý dostaneme po oddelení koncovky *-um* z G. pl.: *mīlit – um, corpor –um* (spoluhláskové kmene); *cīvi –um, mari –ium* (samohláskové kmene).

Tab. 15 Zakončenie spoluhláskových kmeňov substantív III. deklinácie

Spoluhláskové kmene											
Maskulína						Feminína			Neutrá		
N. sg.	-ō	-or, -ōs	-er, -is	-l	-dō	-gō	-iō	-men	-ur	-us	-ūs
G. sg.	-ōnis, -inis	-ōris	-eris, -ris	-lis	-dīnis	-ginis	-iōnis	-minis	-oris, -uris	-oris, -eris	-ūris
Abl. sg.				-e		-e			-e (-ē)		
G. pl.				-um		-um			-um		
N., A. pl.				-ēs		-ēs			-a		

V rámci osobitých zakončení sa stretávame s odchýlkami pri rode, najmä ak ide o rod prirodzený: *māter, mātris f.* (matka); *soror, sorōris f.* (sestra); *ōrdō, ōrdinis m.* (poriadok); *mīles, mīlitis m.* (vojak) a pod.

Podľa spoluhláskových kmeňov sa skloňujú aj pôvodné *u* – kmene, ako *sūs, suis f.* (D., Abl. pl. *sūbus*) (sviňa, ošípaná) a *grūs, gruis f.* (žeriav – vták).

Podľa vzoru ***mīles, mīlitis m.*** sa skloňujú **maskulína a feminína III. deklinácie**, ktoré radíme k spoluhláskovým kmeňom. Podľa vzoru ***corpus, corporis n.*** (telo) sa skloňujú **neutrá III. deklinácie** (zakončenie vid' Tab. 15)

Tab. 16 Skloňovanie spoluhláskových kmeňov III. deklinácie

<i>mīles</i>				<i>corpus</i>					
singulár	N.	<i>mīles</i>	plurál	<i>mīlit – ēs</i>	singulár	N.	<i>corpus</i>	plurál	<i>corpor – a</i>
	G.	<i>mīlit – is</i>		<i>mīlit – um</i>		G.	<i>corpor – is</i>		<i>corpor – um</i>
	D.	<i>mīlit – ī</i>		<i>mīlit – ibus</i>		D.	<i>corpor – ī</i>		<i>corpor – ibus</i>
	A.	<i>mīlit – em</i>		<i>mīlit – ēs</i>		A.	<i>corpus</i>		<i>corpor – a</i>
	V.	<i>mīles!</i>		<i>mīlit – ēs!</i>		V.	<i>corpus!</i>		<i>corpor – a!</i>
	Abl.	<i>mīlit – ē</i>		<i>mīlit – ibus</i>		Abl.	<i>corpor – ē</i>		<i>corpor – ibus</i>

Zakončenie substantív **samohláskových kmeňov III. deklinácie nie je** na rozdiel od spoluhláskových **také rozmanité.**

Tab. 17 Samohláskové kmene

Samohláskové kmene				
	Maskulína, feminína		Neutrá	
N. sg.	-is, -ēs		-e	-al -ar
G. sg.	-is		-is	-ālis -āris
Abl. sg.	-e		-ī	
G. pl.	-ium		-ium	
N., A. pl.	-ēs		-ia	

Flexia samohláskových kmeňov substantív III. deklinácie sa odlišuje od flexie spoluhláskových kmeňov v G. pl. – ***ium***, v Abl. sg. neutier – ***ī***, v N., A., V. pl. neutier – ***ia***. Podľa vzoru ***cīvis, is m.*** občan sa skloňujú maskulína a feminína zakončené v N. sg. ma ***-is***, –

ēs, v G. sg. na – *is*. Podľa vzoru *mare, is, n.* more sa skloňujú substantíva zakončené v N. sg. na – *e*, – *al*, – *ar*, v G. sg. na – *is*, – *ālis*, – *āris*.

Tab. 18 Skloňovanie samohláskových kmeňov III. deklinácie

<i>cīv – is</i>					<i>mar – e</i>				
singulár	N.	<i>cīv – is</i>	plurál	<i>cīv – ēs</i>	singulár	N.	<i>mar – e</i>	plurál	<i>mar – ia</i>
	G.	<i>cīv – is</i>		<i>cīv – ium</i>		G.	<i>mar – is</i>		<i>mar – ium</i>
	D.	<i>cīv – i</i>		<i>cīv – ibus</i>		D.	<i>mar – ī</i>		<i>mar – ibus</i>
	A.	<i>cīv – em</i>		<i>cīv – ēs</i>		A.	<i>mar – e</i>		<i>mar – ia</i>
	V.	<i>cīv – is!</i>		<i>cīv – ēs!</i>		V.	<i>mar – e!</i>		<i>mar – ia!</i>
	Abl.	<i>cīv – e</i>		<i>cīv – ibus</i>		Abl.	<i>mar – ī</i>		<i>mar – ibus</i>

Adjektíva III. deklinácie

Adjektíva III. deklinácie rozdeľujeme podľa tvarov N. sg. do troch skupín:

- trojvýchodné** majú v N. sg. osobitný tvar pre každý rod *ācer* (m.), *ācris* (f.), *ācre* (n.)
- dvojvýchodné** majú v N. sg. spoločný tvar pre maskulína a feminína a osobitný tvar pre neutrá *brevis*, *breve* (krátky, a, e)
- jednovýchodné** majú v N. sg. spoločný tvar pre všetky tri rody *fēlix*, *fēlicis* (šťastný, á, é) (druhý tvar uvádzaný pri jednovýchodných adjektívach je tvar G. sg.).

Adjektíva III. deklinácie skloňujeme **podľa samohláskových kmeňov III.**

deklínácie. Majú teda v Abl. sg. – *ī*, G. pl. – *ium*, N., A. V. pl neutier – *ia*. Pôvodne sa všetky adjektíva III. deklinácie končili v N. sg. na – *is* (– *er*, – *is* sa ustálilo až v klasickej latinčine). Samohláska – *e* – okrem N. sg. maskulín v iných tvaroch vypadáva (výnimkou je *celer*, *celeris*, *celere* – rýchly, a, e).

Tab. 19 Skloňovanie trojvýchodných adjektív

singulár		maskulína	feminína	neutrá	plurál	maskulína	feminína	neutrá
	N.	<i>ācer</i>	<i>ācris</i>	<i>ācre</i>		<i>ācr – ēs</i>	<i>ācr – ēs</i>	<i>ācr – ia</i>
G.	<i>ācr – is</i>	<i>ācr – is</i>	<i>ācr – is</i>	<i>ācr – ium</i>	<i>ācr – ium</i>	<i>ācr – ium</i>		
D.	<i>ācr – ī</i>	<i>ācr – ī</i>	<i>ācr – ī</i>	<i>ācr – ibus</i>	<i>ācr – ibus</i>	<i>ācr – ibus</i>		
A.	<i>ācr – em</i>	<i>ācr – em</i>	<i>ācre</i>	<i>ācr – ēs</i>	<i>ācr – ēs</i>	<i>ācr – ia</i>		
V.	<i>ācer!</i>	<i>ācris!</i>	<i>ācre!</i>	<i>ācr – ēs!</i>	<i>ācr – ēs!</i>	<i>ācr – ia!</i>		
Abl.	<i>ācr – ī</i>	<i>ācr – ī</i>	<i>ācr – ī</i>	<i>ācr – ibus</i>	<i>ācr – ibus</i>	<i>ācr – ibus</i>		

Tab. 20 Skloňovanie dvojvýchodných adjektív

	singulár				plurál		
	maskulína	feminína	neutrá		maskulína	feminína	neutrá
N.	<i>facilis</i>	<i>facilis</i>	<i>facile</i>		<i>facil – ěs</i>	<i>facil – ěs</i>	<i>facil – ia</i>
G.	<i>facil – is</i>	<i>facil – is</i>	<i>facil – is</i>		<i>facil – ium</i>	<i>facil – ium</i>	<i>facil – ium</i>
D.	<i>facil – ĩ</i>	<i>facil – ĩ</i>	<i>facil – ĩ</i>		<i>facil – ibus</i>	<i>facil – ibus</i>	<i>facil – ibus</i>
A.	<i>facil – em</i>	<i>facil – em</i>	<i>facile</i>		<i>facil – ěs</i>	<i>facil – ěs</i>	<i>facil – ia</i>
V.	<i>facilis!</i>	<i>facilis!</i>	<i>facile!</i>		<i>facil – ěs!</i>	<i>facil – ěs!</i>	<i>facil – ia!</i>
Abl.	<i>facil – ĩ</i>	<i>facil – ĩ</i>	<i>facil – ĩ</i>		<i>facil – ibus</i>	<i>facil – ibus</i>	<i>facil – ibus</i>

Tab. 21 Skloňovanie jednovýchodných adjektív

	singulár				plurál		
	maskulína	feminína	neutrá		maskulína	feminína	neutrá
N.	<i>fĕlix</i>	<i>fĕlix</i>	<i>fĕlix</i>		<i>fĕlic – ěs</i>	<i>fĕlic – ěs</i>	<i>fĕlic – ia</i>
G.	<i>fĕlic – is</i>	<i>fĕlic – is</i>	<i>fĕlic – is</i>		<i>fĕlic – ium</i>	<i>fĕlic – ium</i>	<i>fĕlic – ium</i>
D.	<i>fĕlic – ĩ</i>	<i>fĕlic – ĩ</i>	<i>fĕlic – ĩ</i>		<i>fĕlic – ibus</i>	<i>fĕlic – ibus</i>	<i>fĕlic – ibus</i>
A.	<i>fĕlic – em</i>	<i>fĕlic – em</i>	<i>fĕlix</i>		<i>fĕlic – ěs</i>	<i>fĕlic – ěs</i>	<i>fĕlic – ia</i>
V.	<i>fĕlix!</i>	<i>fĕlix!</i>	<i>fĕlix!</i>		<i>fĕlic – ěs</i>	<i>fĕlic – ěs</i>	<i>fĕlic – ia</i>
Abl.	<i>fĕlic – ĩ</i>	<i>fĕlic – ĩ</i>	<i>fĕlic – ĩ</i>		<i>fĕlic – ibus</i>	<i>fĕlic – ibus</i>	<i>fĕlic – ibus</i>

Niektoré jednovýchodné adjektíva patria k spoluhláskovým kmeňom, preto sa pri nich stretávame s koncovkami v Abl. sg. – *e*, G. pl. – *um*, N., A., V. pl. neutier – *a*. Väčšina z nich netvorí N. (A., V.) pl. neutier. Napr. *caelebs, ibis* (neženatý); *compos, otis* (mocný, á, é); *dĭves, itis* (bohatý, á, é); *particeps, ipis* (účastný, á, é); *pauper, eris* (chudobný, á, é); *prĭnceps, ipis; vetus, eris* (prvý, predný, á, é) etc.

Pri niektorých nachádzame v Abl. sg. – *ĭ*, G. pl. – *um*: *memor, ris* (pamätlivý, á, é); *immemor, ris* (nepamätlivý, á, é), *supplex, icis* (v Abl.sg. – *e*) (prosebný, á, é); *anceps, pitis* (dvojhlavý, á, é); *concors, rdis* (svorný, á, é); *inops, inopis* (celer v G. pl. – *um*) (potrebný, á, é).

Niektoré adjektíva sú vo význame substantív, preto majú v Abl. sg. – *e*, G. pl. – *um*: *iuvenis, e* (mladý, á, é; mládenec); *senex, senis* (starý, á, é; starec); *Minūcius Fĕlĭx; Metellus Celer*.

Spodstatnené adjektíva majú v Abl. – *ĭ*, tiež aj mená mesiacov na – *er, – is* a adjektíva vo význame všeobecných mien: *September, bris, m.; October, bris, m.* (október); *aequālis, is, m.* (vrstovník); *Athēniēnsis, is, m.*

Participium prĕzenta aktĭva

Podľa pravidiel skloňovania jednovýchodných adjektív sa skloňujú aj participiá prézenta aktíva so zakončením na – *āns*, – *ēns*, – *iēns*.

Participium prézenta aktíva tvoríme pridaním – *ns* od slovies I., II. konjugácie, – *ēns* III., IV. konjugácie k prízentnému kmeňu:

- I. *laudā – ns, laudā – ntis* chváliac
- II. *monē – ns, monē – ntis* napomínajúc
- III. *leg – ēns, leg – ēntis* čítajúc
tribu – ēns, tribu – ēntis udeľujúc
- IV. *audi – ēns, audi – ēntis* počúvajúc

Participiá prézenta skloňujeme ako jednovýchodné adjektíva. Tieto majú v abl. sg. – *ī*, keď sú použité ako skutočné adjektíva *ā sapientī homine* od múdrego človeka, *in perīculō praesentī* v prítomnom nebezpečenstve. Ak si ponechávajú slovesný význam (najmä vo väzbe ablatívu absolútneho) alebo sú v platnosti substantíva, majú zakončenie – *ē*: *ā sapiente* od mudrca; *ab infante* od doččaťa (od útleho veku), *studiō flagrante* vrúcnou snahou.

III. konjugácia

Slovesá tretej konjugácie delíme na **spoluhláskové** *leg - ere* a **samohláskové kmene** *tribu - ere*.

Tab. 22 Slovesná flexia spoluhláskových kmeňov III. konjugácie

indikatív prézenta aktíva							
sg.	1.	<i>leg – ō</i>	čítam	pl.	1.	<i>leg – i – mus</i>	čítame
	2.	<i>leg – i – s</i>	čítaš		2.	<i>leg – i – tis</i>	čítate
	3.	<i>leg – i – t</i>	číta		3.	<i>leg – u – nt</i>	čítajú
indikatív prézenta pasíva							
sg.	1.	<i>leg – o – r</i>	som čítaný, -á, -é	pl.	1.	<i>leg – i – mur</i>	sme čítaní, -é
	2.	<i>leg – e – ris</i>	si čítaný, -á, -é		2.	<i>leg – i – minī</i>	ste čítaní, -é
	3.	<i>leg – i – tur</i>	je čítaný, -á, -é		3.	<i>leg – u – ntur</i>	sú čítaní, -é
infinitív prézenta aktíva <i>leg - ere</i> čítať							
infinitív prézenta pasíva <i>leg – ī</i> byť čítaný, -á, -é							
imperatív							

sg.	2.	<i>leg – e!</i>	čítaj!	pl.	2.	<i>leg – i – te!</i>	čítajte!
-----	----	-----------------	--------	-----	----	----------------------	----------

Tab. 23 Slovesná flexia samohláskových kmeňov III. konjugácie

indikatív prézenta aktíva							
sg.	1.	<i>tribu – ō</i>	udeľujem	pl.	1.	<i>tribu – i – mus</i>	udeľujeme
	2.	<i>tribu – i – s</i>	udeľuješ		2.	<i>tribu – i – tis</i>	udeľujete
	3.	<i>tribu – i – t</i>	udeľuje		3.	<i>tribu – u – nt</i>	udeľujú
indikatív prézenta pasíva							
sg.	1.	<i>tribu – o – r</i>	som udeľovaný, -á, -é	pl.	1.	<i>tribu – i – mur</i>	sme udeľovaní, -é
	2.	<i>tribu – e – ris</i>	si udeľovaný, -á, -é		2.	<i>tribu – i – minī</i>	ste udeľovaní, -é
	3.	<i>tribu – i – tur</i>	je udeľovaný, -á, -é		3.	<i>tribu – u – ntur</i>	sú udeľovaní, -é
infinitív prézenta aktíva <i>tribu – ere</i> udeľovať							
infinitív prézenta pasíva <i>tribu – ī</i> byť udeľovaný, -á, -é							
imperatív							
sg.	2.	<i>tribu – e!</i>	udeľuj!	pl.	2.	<i>tribu – i – te!</i>	udeľujte!

IV. konjugácia

Slovesá štvrtej konjugácie považujeme za **samohláskové ī-kmene**. Vzorom je sloveso *aud – ī – re* (počúvať).

Tab. 24 Slovesná flexia IV. konjugácie

indikatív prézenta aktíva							
sg.	1.	<i>aud – i – ō</i>	počúvam	pl.	1.	<i>aud – ī – mus</i>	počúvame
	2.	<i>aud – ī – s</i>	počúvaš		2.	<i>aud – ī – tis</i>	počúvate
	3.	<i>aud – i – t</i>	počúva		3.	<i>aud – i – u – nt</i>	počúvajú
indikatív prézenta pasíva							
sg.	1.	<i>aud – i – or</i>	som počúvaný, á, é	pl.	1.	<i>aud – ī – mur</i>	sme počúvaní, é
	2.	<i>aud – ī – ris</i>	si počúvaný, á, é		2.	<i>aud – ī – minī</i>	ste počúvaní, é
	3.	<i>aud – ī – tur</i>	je počúvaný, á, é		3.	<i>aud – i – u – ntur</i>	sú počúvaní, é
infinitív prézenta aktíva <i>aud – īre</i> počúvať							
infinitív prézenta pasíva <i>aud – īrī</i> byť počúvaný, -á, -é							
imperatív							
sg.	2.	<i>aud – ī!</i>	počúvaj!	pl.	2.	<i>aud – ī – te!</i>	počúvajte!

Pádová syntax

Prívlastňovacím datívom (*Datīvus possessīvus*) sa vyjadruje vlastník veci, o ktorej sa hovorí.

Spája sa so slovesom *esse*: *sunt mihi librī* mám knihy; *est mihi spēs* mám nádej

Non idem semper floribus color est. Kvety nemajú vždy tú istú farbu.

Pozn. 1 Správna je aj formulácia *habeō librōs*, *habeō spem*. Avšak vždy *in metū sum* mám strach; *in sollicitūdine sum* som znepokojený.

Zvlášť sa používa väzba datívu s *esse* na vyjadrenie vzájomného pomeru medzi dvoma osobami: *est mihi tēcum amīctia, hospitium, controversia* som s tebou v priateľstve, pohostinnosti, spore; *est mihi rēs cum aliquō* mám s niekým do činenia.

Pri fráze *est mihi nōmen (cognōmen)* je vlastné meno buď v nominatíve alebo v datíve. *Mihi nōmen est Fēlix = Fēlici mihi nōmen est = Fēlix appellor*.

Pozn. 2 Väzba datívu s *esse* sa nepoužíva, ak sa naznačujú vlastnosti telesné alebo duševné (vtedy sa využíva genitív alebo ablatív vlastnosti alebo väzba *esse, inesse* s abl.): *Miltiadēs erat summae cōmitātis* alebo *summā cōmitāte = In Miltiade erat summa cōmitās*. Miltiades bol veľmi vľúdny.

Tiež sa táto väzba nepoužíva, ak je dôraz na majiteľovi, nie na majetku: *librī sunt patris, nōn filiī* knihy sú otcove, nie synove, ale *patri sunt librī* otec má knihy.

Ablatív časový (*Ablativus temporis*)

Časovým ablatívom sa vyjadruje príslovkové určenie času pri otázke *kedy?*

Bezpredložkový ablatív je pri substantívach označujúcich čas: *annō* v roku, *diē* cez deň, *nocte* v noci, *vere* na jar, *hieme* v zime, *media aestāte* uprostred leta, *antiquīs temporibus* za starých čias, *Idibus Martiis* 15. marca, *posterō diē* nasledujúci deň a pod. Bez predložky použijeme ablatív aj pri iných substantívach, ak sú s prívlastkom *bellō Punicō* v púnskej vojne, *aetāte Augustī* v Augustovej dobe, *prīmā pueritiā* v útlom detstve, *summā senectūte* vo vysokom veku, *prīmā luce* na úsvite, *adventū hostium* pri príchode nepriateľov.

Ak sú tieto ablatívy bez prívlastku, kladie sa predložka *in*: *in pueritiā* v detstve, *in bellō* vo vojne, *in senectūte* v starobe, *solis ortū, occāsū* pri východe, západe slnka.

Pozn. 1 Ak sa označujú skôr pomery a stav, kladie sa predložka *in*: *hōc in tempore* v tomto postavení (nepriaznivom), *in ipsō discrimine temporis* v rozhodnej chvíli, *in summā senectūte* aj napriek vysokému veku. Podobne je to pri menách úradníkov: *in cōsulātō meō* za môjho konzulátu.

C CVIČENIA

1. Vyskloňujte výrazy:

urbs magna, nōmen praeclārum, homō bellicōsus

2. Preved'te vety do opačného čísla:

a) *Hodiē sicut antiquīs temporibus carmina Homēri in scholīs leguntur et explicantur.*

b) *Nam praeclārīs sententiīs referta sunt, animōs omnium dēlectant, ad fortitōdinem incitant.*

c) *Nōmen praeclārī poētae scimus, sed tempora, patriam, vītam Homēri ignōrāmus.*

3. Vyčasujte slovesá v ind. prez. akt., všimajte si odlišnosti pri ich flexii.

pugnāre, dēfendere, scīre

4. Určite v texte vetné členy a ich gramatické kategórie.

5. Preložte výrazy a použite ich v latinskej vete (pracujte so slovníkom):

altae arborēs, vulnera in pectore, imāginēs virōrum magnōrum, in numerō virōrum sapientium, matris dulcia verba, pugna equestris; originēs urbium celebrium

6. Zamyslite sa nad pôvodom slov:

nacionálny, explikácia, nominálny, ignorovať.

7. Živé latinské slová:

Alma māter. – Clāra pacta – bonī amīcī. – Vis magna populī est. – Vīta brevis – ars longa. –

Errāre hūmānum est. – Exemplī grātia. – Dexterō tempore. – Paucīs verbīs.

D MISCELLANEA

Založenie mesta Ríma a jeho rozvoj

Staroveký Rím sa rozprestieral pri dolnom toku a na ľavom brehu Tiberu na siedmich pahorkoch a priestore medzi nimi. Tieto pahorky sa nazývali *Capitōlium, Palātium, Aventīnus, Caelius, Esquilīnus, Vīminālis a Quirīnālis*. Stred tvoril Palatín, ktorý bolo od rieky vzdialený asi 300 m a ostatné pahorky ho obklopovali akoby v kruhu.

Podľa tradície bol Rím založený Romulom na štvorhrannom Palatíne. Podľa rímskeho historika Livia sa postupne mesto rozširovalo aj o ďalšie pahorky. Vedecké bádanie a archeologické vykopávky potvrdili päť rôznych období v rozvoji Ríma:

1. **Romulov Rím** (*Rōma quadrāta*) – mal podľa Palatína štvorhrannú podobu s veľkosťou asi 10 ha. Mesto bolo založené podľa starého etruského zvyku. Najskôr sa z letu vtákov veštila vôľa bohov, a keď boli znamenia priaznivé, bola na úpätí Palatína vyoraná pluhom brázda prerušená zdvihnutím pluhu na troch miestach, kde mali byť mestské brány. Brázda symbolizovala priekopu a vyoraná zem hradby, priestor vymedzený orbou bol posvätený v jeho strede bola vykopaná jama, kde sa uložili plodiny, časť náradia a otcovská

prst'. Založenie mesta sa oslavovalo 21. apríla tzv. paliliami k pocte bohyne Pales, ktorá bola patrónkou pastierov a miest.

Obr. 10 Kapitolská vlčica

2. **Rím siedmich pahorkov** (*Rōma septimontium*) – zasahoval Palatín a Eskvilín a priestor medzi nimi. Siedmimi pahorkami sú myslené Palatín a jeho výbežky *Cermalus* na západe a *Velia* na severe, údolie Suburany, výbežky Eskvilína *Oppius* a *Cispus* a úval medzi nimi *Fagutal*. Rozlohu Ríma dosvedčuje slávnosť *septimonium*, ktorú slávilí obyvatelia z týchto končín. Mesto bolo obklopené tzv. Serviovými hradbami.

3. **Rím štyroch okresov**, nazývaný aj **Serviov** – obsahoval všetky pahorky okrem Aventínu. Za vlády Servia bol Rím opevnený spoločnými hradbami a rozdelený do štyroch okresov (*tribus Subūrāna, Esquilīna, Collina, Palātīna*). Servius rozšíril priestor medzi vonkajšou a vnútornou hradbou (*pōmērium*) na tieto štyri okresy, Aventín bol do pomeria začlenený až za Claudia.

4. **Republikánsky Rím** – nachádzal sa tu Aventín, aj výšina severne od Kvirinálu a Viminálu. Táto veľkosť mesta a aj rozdelenie na štyri okresy zostala po celú republikánsku dobu, hoci vnútri v meste dochádzalo vďaka výstavbe k mnohým zmenám najmä po 2. púnskej vojne.

5. **Cisársky Rím** – od Augusta bolo mesto rozdelené na 14 okresov (*regiōnēs*). V meste sa budovali nádherné a architektonický náročné stavby. Vo zvelaďovaní mesta

pokračovali aj ďalší cisári. Nové hradby boli vystavané za cisára Aureliana v rokoch 270 – 275 a v rámci nich sa nachádzalo už aj Martovo pole, vrch Pincius, Ianiculum, krajina pri Tibere južne od Aventína, predmestie Appiovej cesty a na eskvilínskej výšine bola hranica mesta posunutá oveľa viac na východ než Serviove hradby. Aurelianove hradby sú zachované dodnes.

Obr. 11 Pohľad na maketu Konštantínovho Ríma

5. lekcia

Menná ū – kmeňová flexia Stupňovanie adjektív Indikatív imperfekta I. – IV. konjugácie

A TEXTOVÁ ČASŤ

Dē magistrātibus

Virī praeclārī Rōmānōrum multōs honōres gerēbant. Quī primum magistrātum habēbat, cōsul appellābatur. Cōsulēs cum magistrātibus et senātū populōque Rōmānō imperium regēbant, hostēs ab urbe arcēbant. Cōsul duodecim lictōres habēbat, quī īnsignia imperīi, fascēs ferēbant. In fascibus secūrēs ferēbantur. Cōsulēs in bellō mīlitibus exercitūs Rōmānī, in pāce cīvibus imperābant. Et ceterī magistrātūs – praetōrēs, quaestōrēs, aedilēs sua īnsignia habēbant, quae (sella curūlis, lictōrēs, toga picta praetextaque) ōlim īnsignia magistrātuum

Obr. 12 Senatus populusque Romanus

Tuscōrum erant. Magistrātūs omnēs certō ordine et certa cīvis Rōmānī aetāte gerēbantur. Cicero, quamquam homō novus erat, omnēs magistrātūs suō annō gerēbat. Quaestōrēs aērārium administrābant. Aedilēs, quī dē aedibus appellābantur, nōn sōlum sacrās, sed etiam

prīvātās aedēs cūrābant. Iūdicia ā praetōribus administrābantur. Cēnsor civēs mōrēsque Rōmānōrum cēnsēbat. Cēnsōrēs, cōsulēs, praetōrēs, aedilēs, quaestōrēs ā populō comitiīs creābantur, sed dictātor senātūs iussū a cōsulibus dīcēbatur.

Senātus et magistrātus victorem imperātōrem exercitūs in campō Martiō salūtābant, imperātōrī exercituīque triumphum concēdēbant. Imperātōr cum filiīs parvīs in currū triumphālī stābat, super caput eius corōnam auream servus tenēbat. Antecēdēbant currū triumphālī magistrātūs, post magistrātus autem senātōrēs, sacerdotēs, lictōrēs cum fascibus et tandem captīvī vultū tristī veniēbant. Multitudō hominum per urbem et in forō imperātōrem exercitumque exspectābat atque iterum iterumque „Io triumphe“ clāmābat. Sonitus tubārum

cornuumque urbem complēbat. Imperātor in triumphō, quī post pompam in Capitōliō diīs sacra faciēbat, magnō in honōre apud Rōmānōs habēbatur.

Slovná zásoba

<i>aedes, is f.</i>	budova
<i>aedil, is m.</i>	edil
<i>antecedō, is, ere atque</i>	predchádzať, napredovať
<i>aureus, a, um</i>	a, i, aj
<i>campus, ī m.</i>	zlatý
<i>Capitōlium, iī n.</i>	pole
<i>captīvus, ī m.</i>	Capitolium, Kapitól
<i>cēnsor, ōris m.</i>	zajatec
<i>clāmō, ās, āre</i>	cenzor
<i>compleō, ēs ēre</i>	volať, pokrikovať
<i>concēdō, is, ere</i>	naplňovať, obsadzovať
<i>consul, lis m.</i>	pripustiť, uznať
<i>cornu, ūs, n.</i>	konzul
<i>currus, ūs m.</i>	roh; krídlo
<i>curō, ās, āre</i>	voz
<i>dictātor, ōris m.</i>	staráť sa
<i>exercitus, ūs, m.</i>	diktátor
<i>honor, ōris m.</i>	vojsko
<i>faciō, is, ere</i>	pocta, úrad
<i>fascis, is m.</i>	robiť, konať
<i>forum, ī n.</i>	zväzok, zväzky prútov
<i>imperator, oris m.</i>	fórum, námestie
<i>lictor, ōris, m.</i>	vodca
<i>magistratus, ūs, m.</i>	liktor
<i>multitūdō, dinis, f.</i>	úrad, úradník
<i>ordō, dinis, m.</i>	množstvo
<i>pompa, ae, f.</i>	poriadok; rad
<i>quaestor, ōris m.</i>	slávnostný sprievod
<i>secūris, is f.</i>	kvestor
<i>senātor, ōris m.</i>	sekera
<i>senātus, ūs, m.</i>	senátor
<i>stō, ās āre</i>	senát
<i>triumphālis, e</i>	stáť; vyčnievať
<i>triumphus, ī, m.</i>	vítazný
<i>urbs, urbis f.</i>	triumf
	mesto

B GRAMATIKA

Menná ū – kmeňová flexia

IV. deklinácia

Podľa vzorov IV. deklinácie sa skloňujú substantíva zakončené v N. sg. – **us**, G. sg. – **ūs** (maskulína, feminína) a N. sg. – **ū**, G. sg. – **ūs** (neutrá).

V rámci substantív skloňujúcich sa podľa IV. deklinácie sa vyskytujú feminína s prirodzeným rodom: *annus, ūs* (starena); *nurus, ūs* (nevesta); *socrus, ūs* (svokra); mená stromov *quercus, ūs* (dub) (často prechádzajú do II. deklinácie) a feminína s gramatickým rodom: *acus, ūs* (ihla); *domus, ūs* (dom); *manus, ūs* (ruka); *porticus, ūs* (stĺporadie); *tribus, ūs* (tribus – mestská štvrť).

V D. a Abl. pl. majú niektoré substantíva koncovku – **ubus**:

– dvojslabičné substantíva na –*cus*: *arcus, ūs*; *acus, ūs*; *lacus, ūs* (jazero) (dvojtvar *lacubus, lacibus*); – *artus, ūs* (úd); *tribus, ūs*; *portus, ūs* (prístav) (dvojtvar *portubus, portibus*).

Viacere slovesné substantíva zakončené na – **us** majú len Abl. sg. *iussū* (na rozkaz); *nātū maior* (rodod starší), subst. *domus, ūs f.* má Abl. sg. a Ak. pl. (často aj G.pl.) zväčša podľa II. deklinácie *domō, domōs* (zriedka *domūs*); *domōrum* (*domuum*)

Tab. 25a Menná ū-flexia – maskulína, feminína

N.	singulár	<i>exercit – us</i>	plurál	<i>exercit – ūs</i>
G.		<i>exercit – ūs</i>		<i>exercit – uum</i>
D.		<i>exercit – uī</i>		<i>exercit – ibus</i>
A.		<i>exercit – um</i>		<i>exercit – ūs</i>
V.		<i>exercit – us!</i>		<i>exercit – ūs!</i>
Abl.		<i>exercit – ū</i>		<i>exercit – ibus</i>

Tab. 25b Menná ū-flexia - neutrá

N.	singulár	<i>corn – ū</i>	plurál	<i>corn – ua</i>
G.		<i>corn – ūs</i>		<i>corn – uum</i>
D.		<i>corn – ū</i>		<i>corn – ibus</i>
A.		<i>corn – ū</i>		<i>corn – ua</i>
V.		<i>corn – ū!</i>		<i>corn – ua!</i>
Abl.		<i>corn – ū</i>		<i>corn – ibus</i>

Stupňovanie adjektív

Pri latinských adjektívach rozlišujeme tri stupne (*gradus*):

a) *gradus positīvus*

b) *gradus comparātīvus*

c) *gradus superlātīvus*

Komparatív

Komparatív tvoríme zo základu adjektíva pomocou prípony – *ior* pre maskulína a feminína, príponou – *ius* pre neutrá. Základ adjektíva dostaneme po oddelení pádovej koncovky z G. sg.

pozitív	G. sg.	komparatív
<i>clārus</i> (slávny)	<i>clār – ī</i>	<i>clār – ior, clār – ius</i> (slávnejší)
<i>pulcher</i> (pekný)	<i>pulchr – ī</i>	<i>pulchr – ior, pulchr – ius</i> (krajší)
<i>similis</i> (podobný)	<i>simil – is</i>	<i>simil – ior, simil – ius</i> (podobnejší)
<i>fēlix</i> (šťastný)	<i>fēlic – is</i>	<i>fēlic – ior, fēlic – ius</i> (šťastnejší)

Všimnime si (Tab. 27), že príznakom komparatívu je – *ior* vo všetkých pádoch okrem N., A. a V. neutra.

Tab. 26 Skloňovanie komparatívov

		maskulína	feminína	neutrá			maskulína	feminína	neutrá
singulár	N.	<i>clārior</i>	<i>clārior</i>	<i>clārius</i>	plurál	<i>clāriōr – ěs</i>	<i>clāriōr – ěs</i>	<i>clāriōr – a</i>	
	G.	<i>clāriōr – is</i>	<i>clāriōr – is</i>	<i>clāriōr – is</i>		<i>clāriōr – um</i>	<i>clāriōr – um</i>	<i>clāriōr – um</i>	
	D.	<i>clāriōr – ī</i>	<i>clāriōr – ī</i>	<i>clāriōr – ī</i>		<i>clāriōr – ibus</i>	<i>clāriōr – ibus</i>	<i>clāriōr – ibus</i>	
	A.	<i>clāriōr – em</i>	<i>clāriōr – em</i>	<i>clārius</i>		<i>clāriōr – ěs</i>	<i>clāriōr – ěs</i>	<i>clāriōr – a</i>	
	V.	<i>clāriōr!</i>	<i>clāriōr!</i>	<i>clārius!</i>		<i>clāriōr – ěs!</i>	<i>clāriōr – ěs!</i>	<i>clāriōr – a</i>	
	Ab.	<i>clāriōr – e</i>	<i>clāriōr – e</i>	<i>clāriōr – e</i>		<i>clāriōr – ibus</i>	<i>clāriōr – ibus</i>	<i>clāriōr – ibus</i>	

Superlatív

Superlatív sa v latinčine tvorí pridaním prípony:

a) – *issimus*, – *issima*, – *issimum* k základu adjektíva

clār–issimus, –issima, –issimum (najslávnejší); *brev–issimus, –issima, –issimum* (najkratší),
antīqu–issimus, –issima, –issimum (najstarodávnejší)

b) – *rimus*, – *rima*, – *rimum* k pozitívu adjektív zakončených na –*er*

ācer–rimus, –rima, –rimum (najostrejší), *celer–rimus, –rima, –rimum* (najrýchlejší), *miser–rimus, –rima, –rimum* (najbiednejší), *pulcher–rimus, –rima, –rimum* (najkrajší)

c) pridaním prípony – *limus*, – *lima*, – *limum* k slovnému základu pri šiestich adjektívach zakončených na – *lis*:

facilis, e (ľahký) *facil–limus, –lima, –limum* (najľahší)

<i>difficilis, e</i> (ťažký)	<i>difficil–limus, –lima, –limum</i> (najťažší)
<i>similis, e</i> (podobný)	<i>simil–limus, –lima, –limum</i> (najpodobnejší)
<i>dissimilis, e</i> (nepodobný)	<i>dissimil–limus, –lima, –limum</i> (najnepodobnejší)
<i>humilis, e</i> (nízky)	<i>humil–limus, –lima, –limum</i> (najnižší)
<i>gracilis, e</i> (štíhly)	<i>gracil–limus, –lima, –limum</i> (najštíhlejší)

N. B. Ostatné adjektíva na – *ilis* tvoria superlatív príponou – *issimus, a, um*

<i>ūtilis, e</i> (užitočný)	<i>ūtilis–issimus, a, um</i> (najužitočnejší)
-----------------------------	---

Opisné stupňovanie

Adjektíva zakončené na – *us*, ktorému predchádza samohláska (– *eus*, – *ius*, – *uus*), sa stupňujú opisným spôsobom. Pre komparatív použitím *magis* (viac), pre superlatív výrazom *māximē* (najviac): *idōneus – magis idōneus – māximē idōneus*; *dubius – magis dubius – māximē dubius*; *arduus – magis arduus – māximē arduus*.

N. B. Adjektívum *antīquus* sa stupňuje pravidelne.

Nepriavidelné stupňovanie

Podobne ako v slovenčine má aj latinčina päť adjektív, ktoré sa stupňujú nepravidelne:

pozitív	komparatív	superlatív
<i>bonus, a, um</i> (dobrý)	<i>melior, ius</i>	<i>optimus, a, um</i>
<i>malus, a, um</i> (zlý)	<i>peior, ius</i>	<i>pessimus, a, um</i>
<i>magnus, a, um</i> (veľký)	<i>maior, ius</i>	<i>maximus, a, um</i>
<i>parvus, a, um</i> (malý)	<i>minor, minus</i>	<i>minimus, a, um</i>
<i>multus, a, um</i> (mnohý)	<i>plūs</i> (G. sg. <i>plūris</i>)	<i>plūrimus, a, um</i>

Popri spomenutých formách sa v latinčine vyskytujú pri stupňovaní isté odchýlky.

1. Niektoré komparatívy a superlatívy nemajú pozitív *citerior, dēterior, potior, prior, propior, ulterior*.

2. Pri niektorých adjektívach je pozitív v pluráli, v sing. sa používa len v obmedzenej miere: *exterī – exterior – extrēmus* (cudzí, cudzinci); *īnferī – inferior – īnfimus* (dolní, podzemní, podzemšťania); *posterī – posterior – postrēmus* (nasledujúci, potomci); *superī – superior – suprēmus* (horní, nebešťania).

3. Niektoré adjektíva netvoria pravidelne komparatív, iné zasa superlatív. V takom prípade sa opisuje pomocou *magis, māximē* alebo iného adjektíva:

<i>alacer</i> (veselý)	<i>alacrior, ius</i>	<i>laetissimus, a, um</i>
------------------------	----------------------	---------------------------

<i>falsus</i> (klamný)	<i>magis falsus</i>	<i>falsissimus, a, um</i>
<i>meritus</i> (zaslúžilý)	<i>magis meritus</i>	<i>meritissimus, a, um</i>
<i>iuvenis</i> (mladý)	<i>iūvenior</i>	- - - -
<i>novus</i> (nový)	<i>recentior</i>	<i>novissimus/recentissimus, a, um</i>
<i>sacer</i> (posvätný)	<i>sānctior</i>	<i>sacerrimus, a, um</i>
<i>salūtāris</i> (užitočný)	<i>salūtārior</i>	<i>salūberrimus, a, um</i>
<i>senex</i> (starý)	<i>senior</i>	- - - -
<i>vetus</i>	<i>vetustior</i>	<i>veterrimus, a, um</i>

Superlatív netvorí väčšina adjektív na – **ilis** a najmä – **bilis**: *docilis* (učenlivý), *laudābilis* (chválitebný), *mīrābilis* (obdivuhodný), ale napr. *amābilis* (milostný), *nōbilis* (vznešený), *ūtilis* (užitočný), *fertilis* (úrodný) tvoria komparatív a superlatív pravidelne.

Vôbec sa nestupňujú adjektíva, ktorých význam to neumožňuje (*crāstinus* zajtrajší, *paternus* otcovský, *Rōmānus* rímsky), ďalej také, ktoré vznikli zložením s mennými alebo slovesnými kmeňmi (*frūgifer* úrodný, *discolor* rôznofarebný), zložené s predponami *per-* a *prae-* (*praealtus* prevysoký; adjektívu *clārus* sa stupňuje pravidelne) a niektoré iné (*albus* biely, *gnārus* znalý, *ferus* divoký, *memor* pamätlivý).

Poznámky k stupňovaniu. Ablatív komparatívny. Genitív partitívny.

Porovnávaný predmet viažeme ku komparatívu alebo pomocou spojky **quam** (ako, než) alebo tzv. **ablatívom porovnávacím** (*ablātīvus comparātīvus*).

Nihil est cārius quam patria lībera. Nič nie je drahšie než slobodná vlasť.

Nihil est cārius patriā līberā. Nič nie je drahšie nad slobodnú vlasť.

Superlatív sa viaže so slovami, na ktoré sa vzťahuje, alebo predložkou **e, ex (dē)** s ablatívom, alebo **bezpredložkovým partitívnym genitívom** (*genitīvus partitīvus*).

Cicerō erat clārissimus ex (dē) omnibus ōrātōribus. Cicerō erat clārissimus omnium ōrātōrum. Cicero bol najslávnejší spomedzi všetkých rečníkov.

Komparatív (tzv. absolútny) môže stáť niekedy samostatne. Vtedy ho prekladáme adjektívom s predponou *pri-* alebo slovami príliš, troška: *Epistola tua brevior est.* Tvoj list je príkrátky.

Samostatne použitý **superlatív (tzv. elatív)** prekladáme adjektívom s predponou *pre-* alebo výrazom veľmi: *Patria nostra pulcherrima est.* Naša vlasť je prekrásna. Naša vlasť je veľmi krásna.

Indikatív imperfekta

Indikatív imperfekta tvoríme z prítomného kmeňa v I. a II. konjugácii sufixom – *bā* –, v III. a IV. konjugácii pomocou –*ē* – *bā*–, za ktorými nasledujú jednotlivé osobné koncovky.

Tab. 27a Indikatív imperfekta sloviess I. – II. konjugácie

ind. impf. aktíva				ind. impf. pasíva			
singulár	1.	<i>laud – ā – ba – m</i>	chválil, a, o som	singulár	1.	<i>laud – ā – ba – r</i>	bol, a, o som chválený, á, é
	2.	<i>laud – ā – bā – s</i>	chválil, a, o si		2.	<i>laud – ā – bā – ris</i>	bol, a, o si chválený, á, é
	3.	<i>laud – ā – ba – t</i>	chválil, a, o		3.	<i>laud – ā – bā – tur</i>	bol, a, o chválený, á, é
plurál	1.	<i>laud – ā – bā – mus</i>	chválili sme	plurál	1.	<i>laud – ā – bā – mur</i>	boli sme chválení, é
	2.	<i>laud – ā – bā – tis</i>	chválili ste		2.	<i>laud – ā – bā – minī</i>	boli ste chválení, é
	3.	<i>laud – ā – ba – nt</i>	chválili		3.	<i>laud – ā – ba – ntur</i>	boli chválení, é
singulár	1.	<i>mon – ē – ba – m</i>	napomínal, a, o som	singulár	1.	<i>mon – ē – ba – r</i>	bol som napomínaný, á, é
	2.	<i>mon – ē – bā – s</i>	napomínal, a, o si		2.	<i>mon – ē – bā – ris</i>	bol si napomínaný, á, é
	3.	<i>mon – e – ba – t</i>	napomínal, a, o		3.	<i>mon – ē – bā – tur</i>	bol napomínaný, á, é
plurál	1.	<i>mon – ē – bā – mus</i>	napomínali sme	plurál	1.	<i>mon – ē – bā – mur</i>	boli sme napomínaní, é
	2.	<i>mon – ē – bā – tis</i>	napomínali ste		2.	<i>mon – ē – bā – minī</i>	boli ste napomínaní, é
	3.	<i>mon – ē – ba – nt</i>	napomínali		3.	<i>mon – ē – ba – ntur</i>	boli napomínaní, é

Tab. 27b Indikatív imperfekta sloviess III. – IV. konjugácie

ind. impf. aktíva				ind. impf. pasíva			
singulár	1.	<i>leg – ē – ba – m</i>	čítal, a, o som	singulár	1.	<i>leg – ē – ba – r</i>	bol, a, o som čítaný, á, é
	2.	<i>leg – ē – bā – s</i>	čítal, a, o si		2.	<i>leg – ē – bā – ris</i>	bol, a, o si čítaný, á,
	3.	<i>leg – ē – ba – t</i>	čítal, a, o		3.	<i>leg – ē – bā – tur</i>	bol, a, o čítaný, á, é
plurál	1.	<i>leg – ē – bā – mus</i>	čítali sme	plurál	1.	<i>leg – ē – bā – mur</i>	boli sme čítaní, é
	2.	<i>leg – ē – bā – tis</i>	čítali ste		2.	<i>leg – ē – bā – minī</i>	boli ste čítaní, é
	3.	<i>leg – ē – ba – nt</i>	čítali		3.	<i>leg – ē – ba – ntur</i>	boli čítaní, é
singulár	1.	<i>audi – ē – ba – m</i>	počúval, a, o, som	singulár	1.	<i>audi – ē – bā – r</i>	bol som počúvaný, á, é
	2.	<i>audi – ē – bā – s</i>	počúval, a, o si		2.	<i>audi – ē – bā – ris</i>	bol si počúvaný, á, é
	3.	<i>audi – ē – ba – t</i>	počúval, a, o		3.	<i>audi – ē – bā – tur</i>	bol počúvaný, á, é
plurál	1.	<i>audi – ē – bā – mus</i>	počúvali sme	plurál	1.	<i>audi – ē – bā – mur</i>	boli sme počúvaní, é
	2.	<i>audi – ē – bā – tis</i>	počúvali ste		2.	<i>audi – ē – bā – minī</i>	boli ste počúvaní, é
	3.	<i>audi – ē – ba – nt</i>	počúvali		3.	<i>audi – ē – ba – ntur</i>	boli počúvaní, é

Imperfektum vyjadruje **minulý dej trváci** alebo **opätovaný**. Používa sa **samostatne** pri rozprávaní o minulých dejoch, mravoch, obyčajoch, zvykoch, alebo **vzt'ažne** na označenie súčasnosti s iným minulým dejom.

C CVIČENIA

1. Určite v texte v časti A všetkým vetným druhom gramatické kategórie.
2. Vytvorte komparatívy a superlatívy tých prídavných mien, ktoré poznáte v latinčine.

3. Vyskloňujte:

genū minus, fructus dulcior, tribus optima

4. Preložte a všímajte si najmä spôsoby stupňovania:

Fluvius est celer, ventus celerior, lūx celerrima. – Sapientissimī ad omnia ferē negōtia sun māximē īdōneī. – Difficillimum est dēlīberāre. – Antīquissimīs temporibus mōrēs hominum erant simplicissimī. – Tuae litterae breviorēs videntur. – Malus amīcus peior est inimīcō. – Plūrimī hominēs meliōra spērant. – Labōre etiam īnfimī ad summōs honōrēs perveniunt. – Lēx posterior dērogat priōrī. – Hōc dictum Cicerōnis clārissimum est: patria mihi cārior est quam vīta mea. – Nihil celerius morte est. – Quod alterī facillimum est, saepe alterī difficillimum est.

5. Vyberte z textu 3 slovesá z rôznych konjugácií a vytvorte ind. imperfekta akt., pas.

6. Porovnajte systém stupňovania v latinčine so systémom stupňovania živých jazykov, ktoré ovládate.

7. Pouvažujte nad významami slov:

fascikel, honorovaný, pacifista, urbanistický, kvestor, optimálny, pesimista, pejoratívny.

8. Živé latinské slová:

Lex d ūra, sed lex. – Dīcere nōn est facere. – Ad honorem. – Ad fontēs. – Ad maiorem Deī glōriam. – Manū propria. – Rāra avis in terrīs. – Cībī condīmentum famēs est.

D MISCELLANEA

Rímske úrady a úradníci

Konzuli (*cōnsulēs*) boli dedičmi svetskej kráľovskej moci. Boli volení na rok a na začiatku sa nazývali *praetorēs* (vojvodcovia), *iudicēs* (sudcovia), ale po decemviráte a najmä po zavedení prétury, prevládol názov *cōnsulēs*. Kňazská moc kráľov prešla na kňazov, a tak boli konzuli

neobmedzenými najvyššími správcami obce (časom sa ich moc zmenšovala). Taktiež boli aj najvyšší sudcovia.

Od r. 509 nesúdili hrdelné tresty, trestné právo prešlo neskôr na tribúnov a edilov. Od r. 367 boli neobmedzenými sudcami len vo vojsku. Konzuli boli aj najvyšší vojvodcovia štátu až do Sullu, ktorý určil, aby v úradnom roku viedli správu obce a až potom odchádzali do provincií ako prokonzulovia. Obaja konzuli mali rovnakú moc, rozdelenie úloh v provinciách si prisudzovali lósom (*sortīrī prōvinciās*) alebo dohovorom (*comparāre prōvinciās*).

Ak obaja zostávali v meste, vládli striedavo po mesiaci. Úradujúci konzul sa na verejnosti objavoval v sprievode liktorov, ktorí kráčali vpredu, pred druhým konzulom kráčal len služobník, neskôr bol neúradujúci konzul bez liktorov. Vo vedení vojny, ak boli obaja

Obr. 13 Sprievod pred vymenovaním konzulov

prítomní, každý velil dvom légiám a vo vrchnom velení sa striedali každý druhý deň. Ich právomocami bolo zvolávať senát a snemy, predsedáť v nich, vydávať výnosy, podávať návrhy zákonov. Tiež konali menom obce auspície a niektoré obete, prísahy, hry. Do r. 443 konzuli vykonávali census. Starali sa o bezpečnosť štátu, v dobe nebezpečenstva menovali diktátora. Dbali o poriadok v celej Itálii a zasahovali aj do právomocí provincií, ak tam išli viesť vojnu.

Kvestori (*quaestorēs*) pôsobili v staršom období ako pomocníci konzulov pri vyšetrovaní vražd.

Po r. 509 súdili vraždy samostatne a zastupovali žalobu na centuriátnom sneme. Tiež sa stali správcami štátnej pokladnice. Asi v r. 421 boli zavedení ďalší 2 kvestori vojenski ako pomocníci vojvodcom, každé vojsko konzula dostalo kvestora, ktorý spravoval vojenskú pokladnicu, vyplácal žold, predával korisť a zajatcov, dával raziť mince; niekedy velili časti vojska. V r. 267 alebo 241 bol počet kvestorov zvýšený na 8. Noví kvestori boli najskôr určení pre zastupovanie Ríma v rámci celej Itálie, napr. kvestor v Ostii sa staral o obilie pre Rím, iný o vojsko, lode, dávky.

Po vzniku provincií bol pridelený kvestor pre každú provinciu (pre Sicíliu dvaja), aby sa staral o pokladnicu, pomáhal v súdnictve, udržoval poriadok a zastupoval neprítomného vojvodu alebo miestodržiteľa (*quaestor prō praetōre*).

Tribún (*tribūnus*) bol za kráľovstva označovaný ako tzv. *tribūnus celerum*. Bol veliteľom jazdy a po kráľovi najvyšším vodcom vojska. Od r. 494 tzv. *tribūnī plebis* (najsťôr boli dvaja, neskťôr piati, potom desiati). Právomocami tribúnov bolo tzv. *iūs auxiliī* (*intecedendī*), čo bolo právo ochrany osobným zakročením na požiadanie každého plebeja proti rozhodnutiam vyšších úradníkov, okrem diktátora a vojvodu. Neskťôr intervenovali nielen za plebejov, ale aj za ostatných občanov. Tribúni mali aj sudcovskú moc. Mohli zakročiť proti úradníkovi, ktorí ignorovali ich rozhodnutie a zatknúť ich tzv. *iūs prehēsiōnis* dokonca v neskoršej dobe i zabiť. Ďalej mali právo zvolávať plebejcov (*iūs agendī cum plebe*) na zhromaždenia a snemy a predsedať im. Potom ako bola týmto plebiscitom priznaná moc zákonná, získali tribúni aj značný vplyv na zákonodarstvo. Tribúni najšťôr nemali prístup na rokovanie senátu (*iūs senātum cōsulendī seu ius cum patribus agendī*), ale pomocou tzv. subsellia (sedadlá, ktoré si pristavili pri verajach senátu) mali prehľad o rokovaní senátu, takto bol senát časom nakoniec donútený prizvať ich na rokovanie. Neskťôr za neprítomnosti konzulov mohli senát aj zvolávať, dokonca sa mohli stať senátormi ako kurulskí úradníci.

Aedil (*aedil*)

Rozoznávame dve formy aedility:

a) **aedilita plebejská** – v r. 494 ustanovení 2 aedilovia ako pomocníci tribúnov (už 471 sa P. Volero postaral o to, aby boli volení v plebejských konciliách). Títo aedili boli nedotknuteľní. Ich povinnosťou bolo starať sa o plebejský archív v Cererinom chráme, organizovať plebejské hry, pomáhať tribúnom pri súdnictve (nesťôr im boli zverované samostatné úlohy);

b) **aedilita kurulská** – zriadená (podľa Livia) v r. 367 kvôli organizovaniu patricijských hier, v skutočnosti však ako pomoc vyšším úradníkom vo vnútornej správe mesta. Najsťôr boli volení dvaja kurulskí aedili len z patricijov, od r. 304 aj z plebejov. Aedilita kurulská bola častejšia než plebejská, jej znakom bola *toga praetexta* a *sella curulis* (plebejská žiadne odznaky nemala). Tiež z nej vyplývalo *iūs imāginum* a právo na vstup do senátu. Úradnú miestnosť mali v Saturnovom chráme vedľa kvestorov.

Obidvom aedilitám boli čas od času zverované (senátom, konzulmi, censormi, tribúnmi) výkony týkajúce sa správy mesta a najbližšieho okolia, z čoho postupne vzišla pôsobnosť v rôznych oblastiach: 1. *cūra urbis*: dozor nad bezpečnosťou a čistotou mesta spojený s dohľadom nad verejnou mravnosťou; 2. *cūra operum pūblicōrum*: dozor nad stavbami a stavom verejných budov, ulíc, ciest, vodovodov a pod.; 3. *cūra annōnae*: dozor v prostredí trhov (dohľad na správnosť mier a váh, čistotu tovaru, ceny, dostatok obilia, obchod s otrokmi, dobytkom a pod.); 4. *cūra lūdōrum*: organizácia slávností a hier (plebejskí aed.

plebejské, kurulskí pre patricijov). V rámci justície súdili nepolitické previnenia, ktoré sa trestali pokutou (úžerníctvo peňažné a obilné, falšovanie potravín, kúzelníctvo, nemravnosť). Plebejskí úradníci boli volení na rok na plebejských zhromaždeniach (*concilia*), ktorým predsedali tribúni. Kurulskí aedili sa volili na patricijsko-plebejskom sneme pod predsedníctvom konzulov. Od r. 154 nastupovali do úradu spolu s konzulmi 1. januára.

Cenzori (*cēnsōrēs*) boli spočiatku volení len z patricijov (r. 443). Asi po 100 rokoch sa mohli uchádzať o tento úrad aj zástupcovia plebejov. Ich právomocami bolo konať *cēnsus* (sčítanie obyvateľstva, previesť sčítanie majetku, rozdeliť podľa toho národ, vymedziť mu práva a povinnosti, doplniť senát a stotiny jazdcov a zostaviť nové zoznamy brancov).

Obr. 14 Reliéf zobrazujúci konanie cenzu

Okrem toho mali dohľad nad mravmi občanov (*regimen mōrum*). Cenzori mohli občana, ktorý sa previnil bezbožnosťou, hýrivosťou, prepychom, zlým hospodárením, zlou výchovou detí, nedbalým plnením vojenských povinností, označiť v zozname poznámkou. Na základe nej bol vylúčený dotyčný z jazdeckva alebo senátu alebo bol preložený do nižšej tribuy – tzv. *tribū movēre*, čo platilo po dobu 5 rokov. V tejto súvislosti je povestná prísnosť cenzora Catona st.

V rukách cenzorov bola aj najvyššia správa štátnych financií. Zostavovali rozpočet na nasledujúcich 5 rokov, určovali výšku štátnych príjmov, daní priamych aj z pozemkov, výšku výdajov najmä na štátne stavby – chrámy, vodovody, cesty, ulice, stoky a pod. a prenajímali tieto stavby. Volení boli na centuriátnom sneme za predsedníctva konzulov, ich úrad trval 5

rokov, od r. 434 len 1 a pol roka. Od 2. st. význam cenzúry klesal (nebolo treba stanovovať daň po r. 167, ani zhotovovať zoznam jazdcov, ani zoznam brancov, ani rozdeľovať občanov do tried).

Prétor (*praetor*) V r. 367 vymohli tribúni ľudu Licinius Stolo a Sextius Lateranus plebejom prístup ku konzulátu (konzulská moc však bola oslabená odlúčením súdnych záležitostí, ktoré boli pridelené novému patricijskému úradníkovi prétorovi, už po 30 rokoch mohli plebeji zastávať aj tento úrad). Od r. 242 volení 2 prétori – jeden súdil občanov (*qui inter cives diceret*) tzv. *praetor urbanus* (mal väčšiu vážnosť, mohol zastupovať vo všetkom konzulov v ich neprítomnosti, čo dovtedy robieval mestský prefekt); druhý súdil cudzincov. Asi v r. 227 bol počet prétorov zväčšený o dvoch (jeden mal spravovať Sicíliu, druhý Sardíniu a Korziku). Po 2. púnskej vojne pribudli ďalší dvaja – jeden pre Prednú, druhý pre Zadnú Hispániu. Sulla nakoniec zvýšil ich počet na osem. Za Caesara stúpol počet prétorov na 16, za Claudia na 18.

Pôsobnosť prétorov sa vzťahovala najmä na súdnictvo vo veciach sporných (*iurisdictio in causā privātā*). Pri nástupe do funkcie vydávali edikt, v ktorom vyslovili právne zásady, ktorými sa chcú riadiť počas trvania ich úradu. V tom období mal platnosť zákona, následne bol spravidla prijatý nastupujúcim prétorom (*edictum trālātīcium, perpetuum*). Ide o dôležitý prameň rímskeho práva, proti týmto ediktom mohli zakročiť len konzuli a tribúni. Mestský prétor zostavoval zoznam sudcov. V trestnej oblasti (*in causā publicā*) spočiatku len zvolávali v zastúpení konzulov súdne snemy, niekedy ich senát postavil do čela mimoriadnych súdnych dvorov. V r. 149 sa začali zriaďovať stále súdne dvory, ktoré už riadili prétori. Ostatní prétori až do Sulovej doby stáli v čele provincií, kde mali správčovskú, vojvodcovskú a súdnu moc (keď počet prétorov nestačil, predĺžila sa niektorému doba o jeden rok tzv. *proprétor*). Voľba prétorov sa konala na centuriátnom sneme spolu s voľbou konzulov, o úrad sa delili lósom, niekedy rozhodol senát.

Odznakmi prétorov boli v meste dvaja liktori, v provincii šesť liktorov. Ich úradným miestom bol tribunál na fóre alebo niektorá bazilika.

6. lekcia

Menná ē – kmeňová flexia Zámenná flexia

A TEXTOVÁ ČASŤ

De diebus festis

Romani diem aut festum, aut profestum, aut intercisum nominabant. Diebus festis dii celebrantur. Die festo incolae urbis domos relinquebant et ad templa deorum procedebant. Ibi sacerdotes populi Romani sacra faciebant. Ad aras deos pro eventu felici rerum, pro requie rei publicae, pro salute magistratum civiumque, pro victoria exercituum Romanorum orabant. Famem, pestem in hostes populi Romani a diis petebant.

Obr. 15 Pohľad na ruiny rímskeho Kolosea

Postquam homines severa finiebant, in amphitheatrum sive in circum properabant et ludos festos spectabant. Festis enim diebus Romani ludis vel spectaculis delectabantur.

Romani Saturnalibus, quae veteres instituebant, septem dies extremo anno reservabant. Tum omnium rerum magnam copiam celebrabant, nullum tum discrimen erat inter dominos et servos, sicut antea in Saturni regno erat, immo vero domini servis cibos vinumque ministrabant.

Per reliquos dies festos servi saepe laborabant, sed liberi omnes, etiam agricolae labore vacabant ac suo more gaudebant.

Slovná zásoba

<i>amphitheatrum, ī n.</i>	amfiteáter, kruhové divadlo
<i>cibus, ī m.</i>	jedlo, pokrm, strava
<i>dea, ae f.</i>	bohyňa
<i>dēlectō, ās, āre</i>	tešiť, baviť, obveseľovať
<i>discrīmen, inis m.</i>	rozdiel
<i>ēventus, ūs m.</i>	výsledok, úspech
<i>fēstum, ī n.</i>	sviatok, slávnosť
<i>fēstus, a, um</i>	sviatočný, slávnostný
<i>fīniō, is, īre</i>	končiť
<i>gaudeō, ēs, ēre</i>	radovať sa, tešiť sa
<i>ibī</i>	tu, tam; vtedy
<i>immō vero</i>	ba dokonca
<i>īnstituō, is, ere</i>	usporiadať; ustanoviť, určiť
<i>lūdus, ī m.</i>	hra, zábava
<i>ministrō, ās, āre</i>	pri stole obsluhovať,
<i>mōs, mōris m.</i>	zvyk, obyčaj
<i>prōcēdō, is, ere</i>	vychádzať, vykročiť
<i>requiēs, ētis f.</i>	pokoj.
<i>sacerdōs, ōtis m., f.</i>	kňaz, kňazka
<i>sacrum, ī n.</i>	svätyňa, posvätný predmet
<i>Sāturnus, ī m.</i>	Saturnus, staroitalský boh roľníctva
<i>Sāturnālia, ōrum n.</i>	Saturnálie
<i>sevērus, a, um</i>	prísny, vážny, krutý
<i>sīcut, sīcutī</i>	tak ako, akoby
<i>spectō, ās, āre</i>	pozerať, hľadieť
<i>spectāculum, ī n.</i>	divadlo; divad. predstavenie
<i>vacō, ās, āre</i>	mať voľno; byť prázdny

B GRAMATIKA

Menná ē – kmeňová flexia

V. deklinácia

Podľa V. deklinácie skloňujeme substantíva zakončené v N. sg. – **ēs**, v G. sg. – **ēī**.

N. B. Kmeňová samohláska sa v G. a D. sg. skrakuje, ak ju predchádza spoluhláska, napr. *rēs*, *reī*, *f.* (vec).

Všetkými pádmami v sg. a pl. disponujú len substantíva **diēs** (deň), **rēs**, ostatné majú sg. a N. a A. pl.: *aciēs* (šík); *effigiēs* (obraz); *faciēs* (tvár); *speciēs* (druh); *spēs* (nádej).

Všetky substantíva sú feminína až na maskulína **diēs** vo význame 24 hodín, *meridiēs* (poludnie, juh)

N. B. *diēs certa* (určitá lehota)

Tab. 28 Menná ē-flexia

N.	·sī	di – ēs	rēs	pl	di – ēs	rēs
----	-----	---------	-----	----	---------	-----

G.		<i>di – ēī</i>	<i>reī</i>		<i>di – ērum</i>	<i>rērum</i>
D.		<i>di – ēī</i>	<i>reī</i>		<i>di – ēbus</i>	<i>rēbus</i>
A.		<i>di – em</i>	<i>rem</i>		<i>di – ēs</i>	<i>rēs</i>
V.		<i>di – ēs!</i>	<i>rēs!</i>		<i>di – ēs</i>	<i>rēs</i>
Abl.		<i>di – ē</i>	<i>rē</i>		<i>di – ēbus</i>	<i>rēbus</i>

Zámená (*Prōnōmina*)

Latinské zámená sa delia na dve skupiny:

- **bezrodové**: osobné zámená, osobné zvrtné zámeno
- **rodové** (tvary pre všetky rody): privlastňovacie, ukazovacie, opytovacie, vzťahné a neurčité zámená

I. Osobné zámená (*Prōnōmina persōnālia*)

Osobné zámená v latinčine rozoznávame podobne ako v slovenčine v týchto tvaroch *ego, tū, nōs, vōs* (ja, ty, my, vy).

V genitíve osobných zámen *nōs* a *vōs* sú dva tvary. Genitív *nostrī, vestrī* sú tzv. **predmetový genitív**: *amor vestrī* láska k vám, *memoria nostrī* pamiatka na nás. Genitív *nostrum, vestrum* sú tzv. **partitívny genitív**, ktorý označuje celok, z ktorého sa berie alebo odpočítava nejaká časť.

Okrem špecifických prípadov substantív znamenajúcich množstvo (*multitudō hominum, magna cōpia frūmentī*), spodstatnených adjektív a zámen (*tantum labōris, quantum pecūniae*), substantívne použitých prísloviak (*satis dost’; parum málo; nimis priveľa*) a radových číslovkách sa používa predovšetkým pri komparatívoch a superlatívoch: *maior, minor, maximus fratrum* starší, mladší, najstarší z bratov; *sapientissimus omnium* najmúdrejší zo všetkých. V spojení s *omnium* sa používajú vždy *nostrum, vestrum*.

K všetkým tvarom osobných zámen okrem *tū, nostrum* a *vestrum* môže byť pripojená príklonka – *met* vyjadrujúca dôraz: *egomet, tēmet, nōbīsmet* atď.

V spojení s predložkou *cum* sa viažu osobné zámená v tvaroch *mēcum, tēcum, nōbīscum, vōbīscum*.

Osobné zámeno 3. osoby sa v latinčine nahrádza ukazovacím zámenom *is, ea, id* on, ona, ono.

Tab. 29 Skloňovanie osobných zámen

N.	ego	ego ja	tū	ty	nōs	my	vōs	vy
G.		mē mňa, ma		tuī teba, ťa		nostrī nás nostrum		vestrī vás vestrum
D.		mihi mne		tibi tebe, ti		nōbīs nám		vōbīs vám
A.		mē mňa, ma		tē teba, ťa		nōs nás		vōs vás
Abl.		mē mnou		tē tebou		nōbīs nami		vōbīs vami

II. Zvratné zámeno (*Prōnōmen reflexivum*)

Zvratné zámeno má v latinčine v singulári i pluráli rovnaké tvary. **Používa sa iba pri slovesách v 3. osobe sg. a pl.** Ak je sloveso v inej osobe, je potrebné použiť príslušné osobné zámeno:

<i>dēlectō mē</i>	bavím sa	<i>dēlectāmus nōs</i>	bavíme sa
<i>dēlectās tē</i>	bavíš sa	<i>dēlectātis vōs</i>	bavíte sa
<i>dēlectat sē</i>	baví sa	<i>dēlectant sē</i>	bavia sa

Podobne ako tvary osobných zámen, aj zvratné zámeno sa môže v latinčine zosilniť zosilňovacou príklonkou – *met*.

Tab. 30 Skloňovanie zvratného zámena

N.	zvratné zámeno	–
G.		suī seba, sa
D.		sibi sebe, si
A.		sē seba, sa
Abl.		sē sebou

III. Privlastňovacie zámená (*Prōnōmina possessiva*)

<i>meus, mea, meum</i>	môj, moja, moje
<i>tuus, tua, tuum</i>	tvoj, tvoja, tvoje
<i>noster, nostra, nostrum</i>	náš, naša, naše
<i>vester, vestra, vestrum</i>	váš, vaša, vaše
<i>suus, sua, suum</i>	svoj, svoja, svoje

Privlastňovacie zámená sa skloňujú ako adjektíva I. a II. deklinácie. Tvar vokatívu sg. pre maskulína od *meus* je *mī!*, napr. *mī fili!*

Tzv. privlastňovacie zvrtné zámeno *suus, sua, suum* sa používa zvratne k podmetu 3. osoby on, ona, ono; oni, ony.

Ablatívy privlastňovacieho zvrtného zámena *suō* a *suā* sa zosilňujú príklonkou – *pte*: *suōpte pondere* vlastnou váhou, *suāpte manū* vlastnou rukou.

IV. Ukazovacie zámená (*Prōnōmina dēmōnstrātīva*)

<i>hic, haec, hoc</i>	tento, táto, toto
<i>ille, illa, illud</i>	onen, oná, ono
<i>iste, ista, istud</i>	tentohl'a, tátohl'a, totohl'a
<i>ipse, ipsa, ipsum</i>	sám, sama, samo
<i>is, ea, id</i>	ten, tá, to (on, ona, ono)
<i>īdem, eadem, idem</i>	ten istý, tá istá, to isté

Pri skloňovaní ukazovacích zámen platí pravidlo, že v singulári je genitív – *tus* a datív – *t* pre všetky rody rovnaký. Ostatné pády preberajú nominálnu flexiu substantív I. a II. deklinácie.

K ukazovacím zámenám sa pripájajú aj tieto tri ukazovacie adjektíva a príslovky:

<i>tantus, tanta, tantum</i>	taký veľký
<i>tālis, tāle</i>	taký
<i>tot</i>	toľko

Tab. 31 Skloňovanie ukazovacieho zámena *hic, haec, hoc*

	singulár				plurál		
	maskulína	feminína	neutrá		maskulína	feminína	neutrá
N.	<i>hic</i>	<i>haec</i>	<i>hoc</i>		<i>hī</i>	<i>hae</i>	<i>haec</i>
G.	<i>huius</i>				<i>hōrum</i>	<i>hārum</i>	<i>hōrum</i>
D.	<i>huic</i>				<i>hīs</i>		
A.	<i>hunc</i>	<i>hanc</i>	<i>hoc</i>		<i>hōs</i>	<i>hās</i>	<i>haec</i>
Abl.	<i>hōc</i>	<i>hāc</i>	<i>hōc</i>		<i>hīs</i>		

V tvaroch zámena *hic, haec, hoc* sa vyskytujú zvyšky ukazovacej častice – *ce* (*hic* z *hice*; *haec* z *haece*; *hoc* z *hodce*). Podobne ju nachádzame v *ec-ce* hl'a, *sīc* tak, *tun-c* vtedy. Vo svojej plnej forme sa niekedy pripája k tvarom zámena zakončených na –*s*: *huius-ce*, *hōs-*

ce a pod. Pri pripojení opytovacej častice – *ne* sa mení – *ce* na – *ci*: *hicine* či tento?, *haecine* či táto?, *hicne*?, *haecne*?

Tab. 32 Skloňovanie ukazovacieho zámene *ille, illa, illud* (*iste, ista, istud; ipse, ipsa, ipsum*)

singulár		maskulína	feminína	neutrá	plurál	maskulína	feminína	neutrá
	N.	<i>ille</i>	<i>illa</i>	<i>illud</i>		<i>illī</i>	<i>illae</i>	<i>illa</i>
G.	<i>illius</i>			<i>illōrum</i>	<i>illārum</i>	<i>illōrum</i>		
D.	<i>illī</i>			<i>illīs</i>				
A.	<i>illum</i>	<i>illam</i>	<i>illud</i>	<i>illōs</i>	<i>illās</i>	<i>illa</i>		
Abl.	<i>illō</i>	<i>illā</i>	<i>illō</i>	<i>illīs</i>				

Ukazovacia častica – *ce* sa pripája aj k niektorým tvarom zámene *ille* a *iste*. Vznikajú tak tvary *illic, illaec, illoc* (*illuc*) a *istic, istaec, istoc* (*istuc*), v akuzatívne sg. *illunc, illanc, illuc*, v ablatívne sg. *illōc, illāc, illōc*; v nominatívne a akuzatívne pl. *illaec* a pod.

Tab. 33 Skloňovanie ukazovacieho zámene *is, ea, id*

singulár		maskulína	feminína	neutrá	plurál	maskulína	feminína	neutrá
	N.	<i>id</i>	<i>ea</i>	<i>id</i>		<i>īī (eī, ī)</i>	<i>eae</i>	<i>ea</i>
G.	<i>eius</i>			<i>eōrum</i>	<i>eārum</i>	<i>eōrum</i>		
D.	<i>ei</i>			<i>īīs (eīs, īs)</i>				
A.	<i>eum</i>	<i>eam</i>	<i>id</i>	<i>eōs</i>	<i>eās</i>	<i>ea</i>		
Abl.	<i>eō</i>	<i>eā</i>	<i>eō</i>	<i>īīs (eīs, īs)</i>				

Zámene *is, ea, id* (ten, tá, to) má pri zastupovaní osobného a privlastňovacieho zámene 3. osoby aj význam on, ona, ono.

Tab. 34 Skloňovanie ukazovacieho zámene *īdem, eadem, idem*

singulár		maskulína	feminína	neutrá	plurál	maskulína	feminína	neutrá
	N.	<i>īdem</i>	<i>eadem</i>	<i>idem</i>		<i>īīdem (īdem, eīdem)</i>	<i>eadem</i>	<i>eadem</i>
G.	<i>eiusdem</i>			<i>eōrundem</i>	<i>eārundem</i>	<i>eōrundem</i>		
D.	<i>eidem</i>			<i>īīsdem (eīsdem, īsdem)</i>				
A.	<i>eundem</i>	<i>eandem</i>	<i>idem</i>	<i>eōsdem</i>	<i>eāsdem</i>	<i>eadem</i>		
Abl.	<i>eōdem</i>	<i>eādem</i>	<i>eōdem</i>	<i>īīsdem (eīsdem, īsdem)</i>				

Zámeno *īdem, eadem, idem* vzniklo z *is, ea, id* pripojením častice – *dem*. V akuzatívne sg. maskulín a feminín, ako aj v genitíve všetkých rodov sa *m* pred *d* mení na *n*.

V. Opytovacie zámená (*Prōnōmina interrogātīva*)

Opytovacie zámeno *quis? quid?* (kto? čo?) má substantívnu platnosť a pýtame sa ním na osobu alebo vec. Skloňujeme ho len v singulári. Zámená *quis? quae? quod?* (ktorý?/aký?, ktorá?/aká?, ktoré?/aké?) majú platnosť adjektívnu a pýtame sa nimi na vlastnosť osoby alebo veci. Zámenom *uter? utra? utrum?* (kto/ktorý, á, é z oboch, z obidvoch?) má platnosť substantívnu aj adjektívnu: *uter oculus?* ktoré z oboch očí? ktoré oko?

V klasickej latinčine sa vyskytuje ako opytovacie zámeno (aj vzťazné zámeno) prívlastňovacieho typu *cuius? cuia? cuium?* (čí? čia? čie?): *cuium pecus?* čie stádo?

K opytovacím zámenám radíme aj súvzťazné zámenné adjektíva a zámenné príslovky: *quālis, quāle?* (aký, -á, -é); *quantus, quanta, quantum?* (aký veľký, -á, -é); *quotus, quota, quotum?* (koľký, -á, -é?) a nesklonné *quot?* (koľko?).

Tab. 35 Skloňovanie opytovacieho zámena *quis? quid?*

N.	quis	<i>quis</i> kto	quid	<i>quid</i> čo
G.		<i>cuius</i> koho		<i>cuius reī</i> čoho
D.		<i>cui</i> komu		<i>cui reī</i> čomu
A.		<i>quem</i> koho		<i>quid</i> čo
Abl.		<i>quō</i> kým		<i>quā re</i> čím

VI. Vzťazné zámená (*Prōnōmina relātīva*)

Vzťazné zámená delíme do dvoch väčších skupín. Prvú tvoria určité vzťazné a druhú neurčité vzťazné zámená. Do prvej skupiny patrí zámeno *quī, quae, quod* ktorý, ktorá, ktoré (skloňuje sa ako tvarovo totožné opytovacie zámeno).

Tab. 36 Skloňovanie vzťazného zámena *quis (quī), quae, quod*

		maskulína	feminína	neutrá		maskulína	feminína	neutrá
		N.	<i>quis (quī)</i>	<i>quae</i>		<i>quod</i>	plurál	<i>quī</i>
G.	<i>cuius</i>			<i>quōrum</i>	<i>quārum</i>	<i>quōrum</i>		
D.	<i>cui</i>			<i>quibus</i>				
A.	<i>quem</i>	<i>quam</i>	<i>quod</i>	<i>quōs</i>	<i>quās</i>	<i>quae</i>		
Abl.	<i>quō</i>	<i>quā</i>	<i>quō</i>	<i>quibus</i>				

Neurčité vzťahné zámená sa tvoria zdvojením jednoduchých zámen alebo ich zložením s nesklonovateľnou časticou – **cunque** (slov. – koľvek). **Quisquis, quiduid** ktokoľvek, čokoľvek má platnosť substantívnu. Okrem N. sg. má len tvar *quōquō* v spojení s *modus*: *quōquō modō* akýmkoľvek spôsobom. **Quīcunque, quaecunque, quodcunque** ktorýkoľvek (akýkoľvek), ktorákoľvek, ktorékoľvek má platnosť adjektívnu.

Do skupiny neurčitých zámen so substantívnu i adjektívnu funkciou radíme tieto neurčité vzťahné zámenné adjektíva:

utercunque, utracunque, utrumcunque	ktorýkoľvek, ktorákoľvek, ktorékoľvek
quantuscunque, quantacunque, quantumcunque	akokoľvek veľký, á, é
quantuluscunque, quantulacunque, quantulumcunque	akokoľvek malý, á, é
quālescunque, quālecunque	akýkoľvek, akákoľvek, akékoľvek
quotquot, quocunque (neskl.)	koľkokoľvek
quotuscunque, quotacunque, quotumcunque	koľkýkoľvek, koľkákoľvek, koľkékoľvek

Zámenné adjektíva zložené s časticou – **cunque** skloňujú len prvú časť, častica sa vždy len pripojuje: *cuiuscunque, utrīuscunque, quantīcunque, quotīcunque* atď.

VII. Neurčité zámená (*Prōnōmina indēfīnīta*)

– substantívne zámená

quis (quī), quid	(nie)kto, (nie)čo
aliquis, aliquid	niekto, niečo (kladie sa len v kladných vetách)
quisquam, quidquam	niekto, niečo (kladie sa v záporných vetách)
ullus, ulla, ullum	niektorý, á, é (kladú sa len v záporných vetách)
quispiam, quidpiam	niekto, niečo; ktokoľvek, čokoľvek
quīdam, quiddam	ktosi, čosi
quisque, quidque	každý, é
ūnusquisque, ūnumquidque	jeden každý, é
quīvīs, quidvīs	ktokoľvek, čokoľvek
quīlibet, quidlibet	hocikto

– zámenné adjektíva (*Nōmina adiectīva prōnōminalia*)

Zámenné adjektíva majú genitív sg. na – **tus**, datív sg. na – **ī**

<i>alius, alia, aliud</i>	iný, iná, iné (G. sg. <i>alterius</i> , D. sg. <i>alteri</i>)
<i>alter, altera, alterum</i>	druhý, á, é (G. sg. <i>alterius</i> , D. sg. <i>alteri</i>)
<i>neuter, neutra, neutrum</i>	ani jeden, a, e (G. sg. <i>neutrius</i> , D. sg. <i>neutri</i>)
<i>nūllus, nūlla, nūllum</i>	nijaký, á, é (G. sg. <i>nūllius</i> , D. sg. <i>nūlli</i>)
<i>sōlus, sōla, sōlum</i>	sám, sama, samo (G. sg. <i>sōlius</i> , D. sg. <i>sōli</i>)
<i>tōtus, tōta, tōtum</i>	celý, á, é (G. sg. <i>tōtius</i> , D. sg. <i>tōti</i>)
<i>ūnus, ūna, ūnum</i>	jeden, a, o (G. sg. <i>ūnius</i> , D. sg. <i>ūni</i>)
<i>uterque, utraque, utrumque</i>	obaja (G. sg. <i>utriusque</i> , D. sg. <i>utrique</i>)
<i>utervīs, utravīs, utrumvīs</i>	ktorýkoľvek z oboch (G. sg. <i>utrivis</i> , D. sg. <i>utrivis</i>)
<i>uterlibet, utralibet, utrumlibet</i>	hociktorý z oboch (G. sg. <i>utribet</i> , D. sg. <i>utribet</i>)
<i>alteruter, alterutra, alterutrum</i>	jeden alebo druhý (G. sg. <i>alterius utrius/alterutrius</i> , D. sg. <i>alteri utri/alterutri</i>)

Ablatív spôsobu (*Ablatīvus modī*)

Ablatívom spôsobu vyjadrujeme spôsob deja (odpoveď na otázku ako?). Býva **bez predložky**, keď stojí pri substantíve adjektívny prívlastok, kladie sa spravidla predložka *cum*:

magnō (cum) gaudiō – s veľkou radosťou

celerī pede – rýchlym krokom.

Predložka **cum** sa kladie vždy, keď je substantívum bez adjektívneho prívlastku alebo keď sa ním vyjadruje skôr okolnosť deja, v takom prípade je použitá spojka *cum*, aj keď stojí pri substantíve adjektívny prívlastok:

cum virtūte vīvere – žiť cnostne

cum gravitatē loquī – hovoriť dôrazne

cum dignitatē cadere – dôstojne padnúť

Ablatív spôsobu býva bez predložky pri substantívach, ktoré sú spojené s ukazovacím, vzťažným a opytovacím zámenom:

eā spē discessī – s tou nádejou odišiel

Ďalej pri substantívach *animus, mens, cōnsilium, lēx, conditiō, mōs, modus, ratiō*, ak pri nich stojí prívlastok:

hāc mente, hōc cōnsiliō – s tým úmyslom

hāc lēge, eā conditiōne – s tou podmienkou

hāc ratiōne – takým spôsobom.

Ablatív bez predložky býva ďalej pri substantívach označujúcich telesný stav:

nūdō corpore pugnāre – bojovať s odhaleným telom

passīs manibus petere – s rozopätými rukami prosiť

Ablatív bez predložky býva aj všade tam, kde je možné považovať ablatív spôsobu za ablatív prostriedku:

ordine – riadne, po sebe

silentiō – mlčky

vī – násilím,

dolō, fraude – podvodom

iocō – žartom

nōmine – menom

speciē – pod zámenkou

Ablatív **modō** sa nachádza len pri týchto adjektívach a zámenách: *hōc, eōdem, quō, aliō, parī, similī, nūllō modō* – týmto, tým istým, ktorým, iným, rovnakým, podobným, nijakým spôsobom.

Zámenné adjektívum **nullus** je možné pri ablatíve spôsobu prekladať pomocou predložky bez:

nūllō negātiō – bez každej ťažkosti

nūllō ordine – bez všetkého poriadku.

C CVIČENIA

1. Vyskloňujte výrazy:

táto hra, onen amfiteáter, aký pokoj

2. Vyčasujte slovesá v ind. impf.

procedere, spectare, gaudere

3. Pracujte s textom. Preložte článok na začiatku lekcie a určite gramatické kategórie všetkých vetných členov. Všímajte si predovšetkým novú slovnú zásobu.

4. Preved'te z textu pasívne vety do aktívnej formy.

5. Preložte:

Nos omnes te salutamus. – Amici propter se ispos amantur. – Avarus ipse causa est miseriae suae. – Et nobis et vobis parentes aequae favent: eos amamus, iis paremus. – Ille homo piger est, hic laboriosus. – Cives eiusdem civitatis easdem leges habent. – Hi sunt fratres mei, hae sunt sorores meae, harum industriam laudo, illorum virtus laude ornatur.

6. Aký je podľa vás pôvod slov: teatrálny, spektrum, sakrálny, miništrant?

7. Vyriešte tajničku:

3. *Ludi Capitolini* – slávnosti boli založené k pocte Jupitera na pamiatku, že zachránil Kapitól pred Galmi. Ich slávenie nie je bližšie známe.

4. *Ludi Apollinares* – slávnosti založené v r. 212 pr. Kr. na počesť boha Apollóna, aby oslobodil Itáliu od Hannibala. Konali sa 6. – 13. júla a ich súčasťou boli hry v cirku, divadelné predstavenia, obety. Organizoval ich mestský prátor.

Obr. 16 Pohľad na Circus Maximus dnes

5. *Ludi Florales* – tieto bujaré slávnosti boli založené po I. púnskej vojne k pocte bohyně Flóry za odvrátenie neúrody. Trvali od 28. apríla – 3. mája. Počas nich sa pestovali mnohé prstonárodné zvyky a obyčaje. Organizovali ich plebejskí edilovia.

6. *Ludi Megalenses* – prvýkrát sa slávil v roku 204 pr. Kr. k pocte Kybely, ktorej kult sa v Ríme zaviedol ako poďakovanie, že Hannibal opustil Itáliu. Konali sa 4. – 10. apríla a aj počas nich sa v cirku hrali scénické hry. Dozor nad nimi mali kurulskí edilovia.

7. *Ludi Cereales* – slávnosť sa konala 12. – 19. apríla. Išlo najmä o plebejskú slávnosť, ktorá vyvrcholila konaním obety. V rámci hier v cirku sa durili a prenasledovali líšky a v závere sa nimi obdarúvali tí, ktorí sa tohto honu zúčastnili.

7. lekcia

Základné a radové číslovky

Futúrum I.

Adverbiá

Imperatív II.

A TEXTOVÁ ČASŤ

De perfidia Falisci

Olim bellum erat inter Romam et Falerios, oppidum Romae proximum, et Romani ante Falerios castra habebant. Pueri Faliscorum autem etiam in bello extra oppidum se exercebant. Aliquando Faliscus quidam cum pueris nonnullis in castra Romana intrat et Romanis dicit: „Frustra oppidum nostrum oppugnabitis: non armis, sed dolo incolas superabitis. Videtis pueros iustos, eos vobis mando ac ita Romanis victoriam parabo!“ Sed Romani ei respondent: „Contra viros arma habemus, nunquam gladios contra pueros stringemus. Pueros domum remitemus, te autem merito puniemus.“

Slovná zásoba

<i>augeō, ēs, ēre</i>	zvächšovať, rozmnožovať
<i>admīrātiō, ōnis f.</i>	obdiv, úžas
<i>adiciō, is, ere</i>	pridávať, hádzať
<i>adimō, is, ere</i>	odoberať, odnímať
<i>adiungō, is, ere</i>	pripojovať, spájať
<i>cōgnōmen, inis n.</i>	priezvisko
<i>conciō, ās, āre</i>	zvolávať, podnecovať
<i>condō, is, ere</i>	zakladať, budovať
<i>dīmicō, ās, āre</i>	zápasíť, bojovať
<i>duplicō, ās, āre</i>	zdvojnásobovať
<i>fīnitimus, a, um</i>	pohraničný, susedný
<i>meritō</i>	zaslúžene
<i>nepōs, ōtis m.</i>	vnuk; potomok
<i>propter</i>	blízko, vedľa; kvôli
<i>rebellō, ās, āre</i>	vzbúriť sa, obnoviť vojnu
<i>recipiō, is, ere</i>	prijímať, vziať späť
<i>remittō, is, ere</i>	vydať, prepustiť
<i>reparō, ās, āre</i>	nahradiť, opraviť
<i>stringō, is, ere</i>	zvierat'; trápiť
<i>subigō, is, ere</i>	podmaňovať
<i>succedō, is, ere</i>	podstupovať
<i>superō, ās, āre</i>	vynikať, premáhať
<i>uxor, ōris f.</i>	manželka

B GRAMATIKA

Základné číslovky (*numeralia cardinālia*)

Zo základných čísloviek sa skloňujú prvé tri, potom až číslovka tisíc (a to len v množnom čísle). Latinské číslovky pri spojení s menami, ktoré v rámci výrazu rozvíjajú, majú ten istý rod, číslo a pád ako podstatné meno (podstatné meno sa s číslovkou zhoduje v páde, čísle a rode).

ūnus puer – jeden chlapec *duae fēminae* – dve ženy *tria exempla* – tri príklady

Číslovka *ūnus, ūna, ūnum* (jeden, jedna, jedno)

Tab. 37 Skloňovanie číslovky *ūnus, ūna, ūnum*

	maskulínium	feminínium	neutrum
N.	<i>ūnus</i>	<i>ūna</i>	<i>ūnum</i>
G.	<i>ūnūs</i>		
D.	<i>ūnī</i>		
A.	<i>ūnum</i>	<i>ūnam</i>	<i>ūnum</i>
Abl.	<i>ūnō</i>	<i>ūnā</i>	<i>ūnō</i>

Číslovka *duo, duae, duo* (dva, dve)

Tab. 38 Skloňovanie číslovky *duo, duae, duo*

	maskulínium	feminínium	neutrum
N.	<i>duo</i>	<i>duae</i>	<i>duo</i>
G.	<i>duōrum</i>	<i>duārum</i>	<i>duōrum</i>
D.	<i>duōbus</i>	<i>duābus</i>	<i>duōbus</i>
A.	<i>duōs</i>	<i>duās</i>	<i>duo</i>
Abl.	<i>duōbus</i>	<i>duābus</i>	<i>duōbus</i>

Číslovka *trēs, tria* (traja, tri)

Tab. 39 Skloňovanie číslovky *trēs, tria*

	maskulínium, feminínium	neutrum
N.	<i>trēs</i>	<i>tria</i>

G.	<i>trium</i>	
D.	<i>tribus</i>	
A.	<i>trēs</i>	<i>tria</i>
Abl.	<i>tribus</i>	

Číslovka tisíc sa skloňuje len v množnom čísle, v jednotnom čísle je neskloňná. V množnom čísle sa skloňuje ako substantíva tretej deklinácie.

Číslovla *mīlle* (tisíc)

Tab. 40 Skloňovanie číslovky *mīlle*

N.	<i>mīlia</i>
G.	<i>mīlium</i>
D.	<i>mīlibus</i>
A.	<i>mīlia</i>
Abl.	<i>mīlibus</i>

Základné číslovky

1	<i>ūnus, ūna, ūnum</i>	30	<i>trīgintā</i>
2	<i>duo, duae, duo</i>	40	<i>quadrāgintā</i>
3	<i>trēs, tria</i>	50	<i>quīnquāgintā</i>
4	<i>quattuor</i>	60	<i>sexāgintā</i>
5	<i>quīnque</i>	70	<i>septuāgintā</i>
6	<i>sex</i>	80	<i>octōgintā</i>
7	<i>septem</i>	90	<i>nonāgintā</i>
8	<i>octō</i>	100	<i>centum</i>
9	<i>novem</i>	200	<i>ducentī, ae, a</i>
10	<i>decem</i>	300	<i>trecentī, ae, a</i>
11	<i>ūndecim</i>	400	<i>quadringentī, ae, a</i>
12	<i>duodecim</i>	500	<i>quīngentī, ae, a</i>
13	<i>trēdecim</i>	600	<i>sescentī, ae, a</i>
14	<i>quattuordecim</i>	700	<i>septingentī, ae, a</i>
15	<i>quīndecim</i>	800	<i>octingentī, ae, a</i>
16	<i>sēdecim</i>	900	<i>nōngentī, ae, a</i>
17	<i>septemdecim</i>	1 000	<i>mīlle</i>
18	<i>duodēvīgintī</i>	2 000	<i>duo mīllia</i>
19	<i>ūndēvīgintī</i>	10 000	<i>decem mīllia</i>
20	<i>vīgintī</i>	100 000	<i>centum mīllia</i>

Číslovky nad 20

Pri tvorbe čísloviek od 21 – 90 stojí alebo väčšia číslovka ako prvá bez použitia *et* alebo sa uvádza ako prvá menšia číslovka s použitím *et*:

hominēs vīgintī ūnus alebo *ūnus et vīgintī hominēs*

Od číslovky 101 sa kladú zväčša väčšie číslovky dopredu bez *et* alebo (zriedkavejšie) s *et*: *duo mīlia trecentī hominēs* alebo *duo mīlia hominum et trecentī*.

Možný je aj tvar *trecentī et duo mīlia hominum*.

Dve posledné číslovky v desiatke 18 a 19, 28 a 29 atď. až po 88 – 89 sa vyjadrujú odčítaním dvoch a jednej od nasledujúcej desiatky. Ani *ūnus* ani *duo* sa v týchto spojeniach neskloňujú: *duodēvīgintī* (18), *ūndēvīgintī* (19) atď.

N. B. Zápis číslovky 98 je *nōnāgintā octō* a 99 *nōnāgintā novem*.

Radové číslovky (*numeralia ordinālia*)

Radové číslovky sa skloňujú ako prídavné mená od 1. a 2. deklinácie.

prīmus, prīma, prīmum

Tab. 41 Skloňovanie číslovky *prīmus, prīma, prīmum*

	maskulínium	feminínium	neutrum
N.	<i>prīmus</i>	<i>prīma</i>	<i>prīmum</i>
G.	<i>prīmī</i>	<i>prīmae</i>	<i>prīmī</i>
D.	<i>prīmō</i>	<i>prīmae</i>	<i>prīmō</i>
A.	<i>prīmum</i>	<i>prīmam</i>	<i>prīmum</i>
Abl.	<i>prīmō</i>	<i>prīmā</i>	<i>prīmō</i>

Radové číslovky

1.	<i>prīmus, prīma, prīmum</i>	6.	<i>sextus, sexta, sextum</i>
2.	<i>secundus, secunda, secundum</i>	7.	<i>septimus, septima, septimum</i>
3.	<i>tertius, tertia, tertium</i>	8.	<i>octāvus, octāva, octāvum</i>
4.	<i>quārtus, quārta, quārtum</i>	9.	<i>nōnus, nōna, nōnum</i>
5.	<i>quīntus, quīnta, quīntum</i>	10.	<i>decinus, decima, decimum</i>

Futúrum I.

Futúrum I. označuje podobne ako v slovenčine **budúci dej trváci, opätovací alebo jednodobový**: *laudābō* budem chváliť, pochválím. Znakom futúra I. je v I. a II. konjugácii znak – *b* –, v III. a IV. konjugácii znak – *ē* –.

Tab. 42 Indikatív futúra I. slovies I. – IV. konjugácie

		I. konjugácia	II. konjugácia			III. konjugácia	IV. konjugácia
singulár	1.	<i>laudā – b – ō</i>	<i>monē – b – ō</i>	singulár	1.	<i>leg – a – m</i>	<i>audi – a – m</i>
	2.	<i>laudā – bi – s</i>	<i>monē – bi – s</i>		2.	<i>leg – ē – s</i>	<i>audi – ē – s</i>
	3.	<i>laudā – bi – t</i>	<i>monē – bi – t</i>		3.	<i>leg – e – t</i>	<i>audi – e – t</i>
plurál	1.	<i>laudā – bi – mus</i>	<i>monē – bi – mus</i>	plurál	1.	<i>leg – ē – mus</i>	<i>audi – ē – mus</i>
	2.	<i>laudā – bi – tis</i>	<i>monē – bi – tis</i>		2.	<i>leg – ē – tis</i>	<i>audi – ē – tis</i>
	3.	<i>laudā – bu – nt</i>	<i>monē – bu – nt</i>		3.	<i>leg – e – nt</i>	<i>audi – e – nt</i>
singulár	1.	<i>laudā – bor</i>	<i>monē – bor</i>	singulár	1.	<i>leg – a – r</i>	<i>audi – a – r</i>
	2.	<i>laudā – be – ris</i>	<i>monē – be – ris</i>		2.	<i>leg – ē – ris</i>	<i>audi – ē – ris</i>
	3.	<i>laudā – bitur</i>	<i>monē – bi – tur</i>		3.	<i>leg – ē – tur</i>	<i>audi – ē – tur</i>
plurál	1.	<i>laudā – bimur</i>	<i>monē – bi – mur</i>	plurál	1.	<i>leg – ē – mur</i>	<i>audi – ē – mur</i>
	2.	<i>laudā – biminī</i>	<i>monē – bi – minī</i>		2.	<i>leg – ē – minī</i>	<i>audi – ē – minī</i>
	3.	<i>laudā – buntur</i>	<i>monē – bu – ntur</i>		3.	<i>leg – e – ntur</i>	<i>audi – e – ntur</i>

Príslovky – Adverbiá

Príslovky delíme v latinčine na **prvotné** (*prīmīŕva*), napr. *iam* už, *mox* skoro, *tam* tak, *vix* sotva, a **odvodené** (*dēŕivāta*). Odvodené príslovky môžu byť menné alebo zámenné, podľa toho, či sa odvodzujú ad adjektív (prípadne substantív) alebo zámen.

Odvodené príslovky sa tvoria osobitnými príponami alebo sú svojím spôsobom zmeravené prosté alebo predložkové pády.

1. Prípona – *ē* sa pridáva k základu adjektíva I. a II. deklinácie. Základ adjektíva dostaneme po oddelení koncovky G. sg.:

<i>clārus</i>	<i>clār – ī</i>	<i>clār – ē</i>
<i>pulcher</i>	<i>pulchr – ī</i>	<i>pulchr – ē</i>
<i>grātus</i>	<i>grāt – ī</i>	<i>grāt – ē</i>

2. Prípona – *iter* sa pridáva k základu adjektív III. deklinácie, pri adjektívach azkončených na – *ns* sa pridáva prípony – *er*:

<i>ācer</i>	<i>ācr – is</i>	<i>ācr – iter</i>
-------------	-----------------	-------------------

brev – *is* *brev* – *is* *brev* – *iter*
sapiens *sapient* – *is* *sapient* – *er*

3. Niektoré príslovky od adjektív I. a II. deklinácie sa tvoria príponou – *ō*, napr. *citō* rýchlo, *meritō* zaslúžene, *subitō* náhle, *perpetuō* neprestajne, *sēcrētō* tajne.

4. Pri niektorých adjektívach sa ako adverbium používa A. sg. neutra adjektíva:

multum mnoho, *cēterum* ostatne, *paulum* málo, *prīmum* najprv, *postrēmum* naposledy, *nimum* príliš.

N. B. Adverbium od *bonus* dobrý je *bene* dobre, od *malus* zlý *male* zle.

Imperatív II.

Imperatív II. nazývaný aj *imperatīvus fūturī* nevyjadruje bezprostredný rozkaz, ale to, čo sa má urobiť v bližšej alebo vzdialenejšej budúcnosti. Nachádza sa najmä vo všeobecných predpisoch, zákonoch, zmluvách a pod. Záporný imperatív II. sa obmedzuje iba na reči v zákonoch.

Znakom imperatívu II. je – *tō!*

sg.	2. <i>laudā – tō!</i>	chváľže!	<i>monē – tō!</i>	napomínajže!
	3. <i>laudā – tō!</i>	nechže chváli!	<i>monē – tō!</i>	nechže napomína!
pl.	2. <i>laudā – tōte!</i>	chváľteže!	<i>monē – tōte!</i>	napomínajteže!
	3. <i>laudā – ntō!</i>	nechže chvália!	<i>monē – ntō!</i>	nechže napomínajú!
sg.	2. <i>leg – i – tō!</i>	čítajže!	<i>aud – ī – tō!</i>	počúvajže!
	3. <i>leg – i – tō!</i>	nechže číta!	<i>aud – ī – tō!</i>	nechže počúva!
pl.	2. <i>leg – i – tōte!</i>	čítajteže!	<i>aud – ī – tōte!</i>	počúvajteže!
	3. <i>leg – u – ntō!</i>	nechže čítajú!	<i>aud – ī – untō!</i>	nechže počúvajú!

Pravidelne býva imperatív II.:

<i>scitō!</i> <i>scitōte!</i>	vedz! vedzte!
<i>mementō!</i> <i>mementōte!</i>	pamätaj! pamätajte!
<i>estō!</i> <i>estōte!</i>	buď! buďte)
<i>sic habetō!</i> <i>sic habetōte!</i>	buď presvedčený (vedz)!, buďte presvedčení (vedzte)!

C CVIČENIA

1. Vyskloňujte výrazy:

jeden dom, dvaja králi, tri budovy

2. Vyberte tri slovesá zo slovnej zásoby, ktorú ste si osvojili, a vyčasuajte ich v ind. prez., imperf., fut. I.

3. V texte určite všetkým vetným členom gramatické kategórie. Všímajte si zvlášť číslovky.

4. Preložte:

Tu me diliges et valebis. – Mater tua in Italia vivet. – Si legibus non obtemperabitis, iure puniemini. – Hostes in pugna equestri vincentur. – Cum venies, gaudebo. – Errores tuos semper occultabis.

5. Vytvorte ind. futúra z týchto slovičiek:

adimere, augere, superare, vincere, posse.

6. Vytvorte adverbiá z adjektív, ktoré poznáte.

7. Povedzte po latinsky rok svojho narodenia, súčasný rok, rok narodenia vašich rodičov.

8. Zamyslite sa nad pôvodom slov:

kwarteto, regionálny, ultimátum, imperatívny, nulita, gladiátor.

9. Živé latinské slová:

Filius nullius. – Honoris causa. – Honesta mors turpi vita potior. – Ultima ratio regum. – Rumpitur invidia. – Manibus puris. – In brevi. – Imprimatur. – In abstracto. In concreto. – Hoc mense. – Hoc titulo. – Difficile est tristi fingere mente iocum. – Ingens telum necessitas.

D MISCELLANEA

Rímske divadlo

Ako uvádza historik Livius (VII, 2), prvé javisko bolo v Ríme postavené v r. 364 pr. Kr., aby poslúžilo na predvedenie dramatických predstavení, ktoré mali odvrátiť mor. Prevádzkovateľmi divadla boli pri tejto príležitosti etruskí umelci. Výrazné povznesenie divadlo dosiahlo až v r. 240 pr. Kr., keď tarentský Grék, prepustenec **Livius Andronicus**, uviedol prvý raz pri rímskych hrách (*ludi Romani*) tragédiu podľa gréckeho vzoru. Od tohto času sa stali postupne dramatické predstavenia súčasťou štátnych sviatkov. Andronicus bol autorom viacerých tragédií z gréckeho prostredia. Z jeho diela máme zachované zlomky, často poznáme len názvy diel (*Achilles, Danae, Ajax, Equus Troianus*)

Počiatky dramatickej tvorby u Rimanov je možné pozorovať už v predliterárnom období, čo môže byť jedným z dôvodov, prečo Rimania celkom vďačne od Grékov prevzali a obľúbili si oba divadelné druhy – tragédiu i komédiu.

Samotní Rimania celkom prirodzene pestovali pantomímu, ktorá bola často spojená s bohoslužbou a pomerne obľúbená bola *fabula Atellana*, nazvaná podľa oskického mesta Atella, ktoré by sme mohli pripodobniť k nášmu Kocúrkovu. V tejto jednoaktovej činohre vystupovali štyri ustálené postavy tzv. *personae Oscae*: *Maccus* predstavoval hlupáka a žráča, *Bucco* (od *bucca* – nafúknutá tvár) bol figliar a táraj, *Pappus* hral smiešneho a lakomého starca a *Dossenus* (od *dorsum* – chrbát) intigána. Herci hrali s maskami a ženské postavy hrali muži.

Dramatický výtvor sa v latinčine označuje *fabula*. Postupným vývojom drámy v italskom prostredí sa začali ich námety rozširovať aj o rímske prvky a autori čerpali námety zo života Rimanov, z ich dejín a prostredia.

Obr. 17 Rímske divadlo

Rozoznávame dva typy tragédie (*fabula crepidata*, *cothurnata* – tragédia s gréckym motívom, *fabula praetexta/praetextata* – tragédia s rímskym námedom) a dva typy komédie (*fabula palliata* – komédia s gréckym motívom, *fabula togata/tabernaria* – komédia s rímskym námedom).

Čo sa týka stavby, prevzala rímska komédia s novou atickou komédiou stavbu Euripidovej tragédie, ale bez využitia zboru. Na začiatku bol prológ (*prologos*), počas ktorého herec alebo herci v charakteristickom oblečení (*ornatus prologi*) opísali obsah deja, uviedli

grécky originál a rímskeho autora. Dráma sa členila zvyčajne na päť aktov. Hovorené časti sa nazývali *diverbia*, spevy alebo melodramatické úseky boli *cantica*. Počet hercov nebol obmedzený, odlišovali sa oblečením, od Accia sa začali používať aj škrabošky. Ženské úlohy okrem mimu hrali spočiatku muži, ženy začali vystupovať v divadelných predstaveniach až neskôr. Hrávalo sa najskôr pred chrámom boha, ktorému boli hry zasvätené. Zväčša tu bolo postavené drevené divadlo (*scaena*) s nízko položeným javiskom (*pulpitum*). Až v r. 146 – 145 pr. Kr. bolo postavené prvé divadlo so stupňami pre divákov. V r. 55 pr. Kr. dal Pompeius postaviť na Martovom poli priestranné kamenné divadlo podľa gréckeho vzoru. Divadelné predstavenia boli zadarmo, návštevníci dostávali akúsi vstupenku (*tessera*), kde mali vyznačené miesto na sedenie. Najlepšie miesta boli vyhradené pre senátorov, jazdcov, vestálky a pre cisára s rodinou. Tzv. *didaskalie* poskytovali informácie o gréckom origináli, producentovi, divadelnom režisérovi či skladateľovi hudby. Zachovalo sa ich len zopár.

Obr. 18 Antický amfiteáter

Rímski autori komédií i tragédií využívali pri tvorbe tzv. *contaminatio* (od lat. slovesa *contaminare* – kaziť). Išlo o postup, pri ktorom dramatici spracovávali a upravovali grécke predlohy. Niektoré časti vypúšťali a vnášali do deja nové podnety alebo obmieňali postavy. Nebolo ničím výnimočným, keď spojili scény a obsadenie z dvoch rôznych diel napriek tomu, že pochádzali od iných autorov. Tento postup už v staroveku niektorí odsudzovali, sám Terentius sa ohradil v jednom zo svojich prológov voči obvineniu z kazenia hry takýmto prístupom, že sa snaží len o zatraktívnenie svojej komédie.

Titus Maccius Plautus sa literárnej činnosti začal venovať až potom, čo prišiel o všetok svoj majetok a zamestnal sa v mlyne. Jeho prvotiny mali taký úspech, že sa úplne oddal písaniu komédií. Pod jeho menom poznáme až 130 výtvorov, z ktorých Marcus Terentius Varro, gramatik, literárny kritik a spisovateľ z 1. st. pr. Kr. uznal len 21 (tzv. *fabulae Varroniana*). Plautus tvoril len *palliaty*, ktoré neprekladal doslovne z gréckych vzorov, ale ich viac-menej samostatne upravoval. Skracoval alebo rozširoval jednotlivé scény, niektoré vynechával, na mnohých miestach vkladal nové, niekedy spájaj dve podobné grécke komédie hoci aj od iných autorov do jednej. Komédie spestroval hudobnými vložkami (*cantica*). Vynikal bohatstvom výrazových prostriedkov, často využíval aliteráciu, asonanciu, etymologickú figúru, slovné hračky, komické novotvary. Hoci bol znalcom latinčiny, používal vo svojich komédiách ľudový jazyk. Medzi najlepšie Plautove výtvy patria: komédia *Amphitryon*, ktorá interpretuje báj o Heraklovom zrodení, keď v neprítomnosti tébskeho kráľa Amphitryona prichádza Jupiter k jeho žene Alkmene v podobe jej manžela a jeho sprievodca Mercurius má podobu kráľovho sluhu. Vtipné nedorozumenie nastáva v okamihu, keď sa vracia aj pravý kráľ a sluha. Predpokladá sa, že predlohou ku charakterovej komédii o hrnci (*Aulularia*) je Menandrova stratená komédia. *Aulularia* rozpráva príbeh o lakomom Eucliovi, ktorý nájde hrniec plný zlata. V obave, že mu ho niekto ukradne, hrniec stále premiestňuje. Jeho dcéru Phaedriu si chce aj bez vena zobrať bohatý Megadorus, práve jeho však Euclio upodozrieva, že za jeho úmyslom sa skrýva túžba po prisvojení si hrnca so zlatom. Zajatci (*Captivi*) je činohra bez ľúbostných zápletiiek a ženských úloh. Opisuje trápenie otca, ktorému zajali dvoch synov. Činohrou je aj Trojgroš (*Trinummus*), ktorá je pomenovaná podľa príživníka, ktorý sa nechá najat' za tri groše. Otec odchádza do zahraničia a v záhrade zakope majetok. Márnotratný syn prehýri majetok aj dom, ktorý kúpi sused. Ten o zakopanom poklade vie, aby tak zachránil vena pre márnوترatníkovu sestru. Zápletka vzniká po návrate otca domov a celý príbeh končí šťastne. Chvastavý vojak (*Miles gloriosus*) je komédia bez jednotného deja vykresľujúca mladíka hľadajúceho milenkú, ktorá sa ocitla v moci chvastavého dôstojníka. Jednou z najlepších intrigánskych komédií je Komédia o strašidle (*Mostellaria*), v ktorej je bohatý kupec Theopropides presviedčaný pri návrate domov, kde sa práve koná neviazaná hostina jeho syna, že v dome straší.

Plautove komédie mali úspech dlho po jeho smrti. Dokonca ešte za Diocletiana sa hral Plautov Amphitruo. V neskorších obdobiach ho napodobňovali Shakespeare, Molière, Lessing a iní.

Publius Terentius Afer je považovaný za posledného veľkého autora komédií. Tento otrok z Kartága, ktorý bol svojím pánom senátorom Terentiom Lucanom prepustený na

slobodu, sa v Ríme stretával s vtedajšími helénofilmi, najmä s krúžkom Scipiona Mladšieho. Zachovalo sa nám od neho šesť komédií z gréckeho prostredia (*fabulae palliatae*), z ktorých spomeňme Dievča z Andru (*Andria*), v ktorej istý mladý človek miluje dievča pochádzajúce z Andru. Za ženu si však má vziať susedovu dcéru. Intrigami rozumného sluhu sú prípravy na svadbu prerušené a napokon sa príde na to, že dievča, do ktorej je mladík zamilovaný, je susedova druhá stratená dcéra. *Phormio* je komédia nazvaná podľa príživníka, ktorý úskokmi zaobstará pre dvoch svojich priateľov milenky, jeden z nich sa aj bez vedomia otca ožení. Zápleтка vzniká, keď sa otec o všetkom dozvie. Komédia *Bratia (Adelphoe)* rieši otázky výchovy a vykresľuje dve dvojice súrodencov, ktorí majú rôzne povahy. Pre všetky hry boli Terentiovi vzorom komédie Menandrove a jeho nasledovníka Apollodora z Karystu. Terentius ich však upravoval skracovaním a početnými zmenami. Na rozdiel od Plauta nevyužíval hudobné vložky, vyhýbal sa drsnej komike a hrubosti. Dôležité sú jeho prológy, v ktorých sa púšťal do vlastných literárnych výkladov a polemík s protivníkmi.

8. lekcia

Gerundívum Gerundium

A TEXTOVÁ ČASŤ

De peregrinatione Herodoti

Herodotus Halicarnassius descendi causa in terras remotissimas proficiebat, multas enim res nulla alia ratione nisi peregrinando cognosci posse putabat. Itaque in Aegyptum veniebat diuque ibi cum sacerdotibus versabatur, multaque discebat. Aegypti enim scribendi, pingendi, sculpendi periti erant. Inde ad Phoenices perveniebat, qui multarum artium periti erant. Graeci dicunt: Artem scribendi a Phoenicibus inveniebatur. Deinde Herodotus Babyloniam, terram ferocissimam adibat, ubi incolae irrigando agros et hortos fertiliores reddebant. Postea Herodotus domam revertebat.

Slovná zásoba

<i>Aegyptus, ī f.</i>	Egypt
<i>ars, artis f.</i>	umenie
<i>cōgnōscō, is, ere</i>	poznávať
<i>descedō, is, ere</i>	pristupovať, zostupovať, prísť
<i>ferōx, ferōcis</i>	divý, prudký, vášnivý
<i>fertilis, e</i>	úrodný, výnosný
<i>hortus, ī m.</i>	záhrada
<i>irrigō, ās, āre</i>	zavodňovať, zavlažovať
<i>inveniō, is, īre</i>	vynachádzať, vynájsť
<i>peregrinatiō, ōnis f.</i>	pobyt, cestovanie v cudzine
<i>perveniō, is, īre</i>	prísť, dôjsť
<i>Phoenīx, īcis m.</i>	Feničan
<i>pingō, is, ere</i>	maľovať, ozdobovať farbou
<i>proficiscor, ī</i>	odísť, vyplávať
<i>reddō, is ere</i>	vrátiť sa
<i>remōtus, a, um</i>	vzdialený, odľahlý
<i>sculpō, is, ere</i>	vyrývať do kameňa

B GRAMATIKA

Gerundívum

Gerundívum sa tvorí:

- pripojením – **ndus**, – **nda**, – **ndum** k príz. kmeňu slovies I., II. konjugácie
- pripojením – **endus**, – **enda**, – **endum** k príz. kmeňu slovies III., IV. konjugácie

laudāre → *laudandus, a, um*

<i>monēre</i>	→	<i>monendus, a, um</i>
<i>legere</i>	→	<i>legendus, a, um</i>
<i>audīre</i>	→	<i>audiendus, a, um</i>

Gerundívum je **pasívne adjektívum** vyjadrujúce, že sa niečo má (musí) stať; nemá (nemusí) stať. Vo vete plní funkciu prívlastku (zriedka):

puer laudandus chlapec (majúci byť chválený), ktorý má (musí) byť chválený
rēs cōnficienda vec, ktorú treba vykonať

Častejšie býva však doplnkom pri slovese *esse*, tzv. **opisnom časovaní trpnom** (*coniugātiō periphrastica passīva*).

Puer est laudandus. Chlapec má (musí) byť chválený.

Pri **prechodných slovesách** je **väzba osobná**, teda predmet je v nominatíve a zhoduje sa s gerundívom v rode, čísle, páde:

Honor est tribuendus. Puella est laudanda. Mīlitēs erant pūniendī.

Pri **neprechodných slovesách** (aj pri prechodných bez predmetu) je **gerundívum v strednom rode**: *parēre lēgibus* → *lēgibus parendum est; moriendum est*

Osoba, ktorá má niečo vykonať sa vyjadruje datívom (tzv. *dativus auctoris*):

Mīlitēs laudandī erunt. → *Ducī (Ā duce*) mīlitēs laudandī erunt.*

V účelovom význame býva gerundívum po týchto slovesách: *dare, curāre, cōncedere, mittere, committere, permittere, accipere, suscipere, sūmere, relinquere.*

Gerundívum prekladáme abstraktným substantívom s predložkou alebo účelovou vetou.

Pri aktívnom tvare slovesa sa gerundívum vzťahuje na predmet a je v akuzatíve: *Puerum ērudiendum magistrō trādō.* Pri pasívnom tvare slovesa sa vzťahuje na podmet a je v nominatíve: *Puer ērudiendus magistrō trādītus est.*

* Pri možnom dvojzmysle sa kladie namiesto datívu ablatív s predložkou *ā, ab*.

Gerundium

Gerundium je **slovesné substantívum s aktívnym významom**. Tvarovo je zhodné s tvarom gerundíva, ale jeho význam je činný. Nahrádza inf. prez. aktíva v G., D., A. s predložkou, Abl. (v N. a bezpredl. A. sa používa infinitív). Prekladá sa infinitívom alebo slovesným substantívom na *-nie, -tie*.

N.	<i>utile est legere</i>	čítanie (čítať) je užitočné
G.	<i>cupidī sumus legendī</i>	túžime čítať
D.	<i>operam damus legendō</i>	venujeme sa čítaniu
A.	<i>liber aptus ad legendum</i>	kniha vhodná na čítanie
	<i>volō legere</i>	chcem čítať
Abl.	<i>discimus legendō</i>	učíme sa čítaním

Gerundium sa používa v

genitíve

– pri subst.: *ars, causa, consilium, cupiditas, facultas, genus, ius, occasio, modus, animus, ratio, potestas, studium, licentia, spes* at *consilium abeundi, cupiditas bellandi, modus vivendi, tempus incipiendi, ius intercedendi, magister bibendi*

– pri adjektívach s genitívnou väzbou: *cupidus, insuetus, peritus, studiosus, etc.*
cupidus dominandi, studiosus intellegendi

– po *causa, gratia* (kvôli, pre, na) napr. *iudicandi causa, monendi gratia*

datíve (zriedka), zväčša pri terminologizovaných formulách, idiomatických zvratoch

scribendo adesse, solvendo non esse, oneri ferendo esse

akuzatíve len s predl. ad (in), najmä však pri adj. *utilis, aptus, idoneus, paratus*
utilis ad scribendum, idoneus ad dormiendum

ablatíve

- bez predložky

Cito scribendo non fit, ut bene scribatur.

- s predložkami in, de (zriedkavejšie ex, ab)

Me metus in scribendo impedit.

de bene beateque vivendo disputare.

Gerundium s akuzatívom predmetu:

v **genitíve** (najmä pri predmetoch v pluráli)

Spatium pila in hostes coniciendi non erat.

v bezpredložkovom **ablatíve** (najmä v protiklade)

Iniurias ferendo maiorem laudem quam ulciscendo mereberis.

N.B. táto väzba je nevyhnutná najmä pri adjektíve alebo zámene str. rodu v akuz. predmetu gerundia: *ars vera et falsa diudicandi, cupiditas id videndi, nihil agendo*

Gerundívna väzba

Používa sa namiesto gerundia s akuzatívom predmetu. Predmet v akuzatíve sa prevedie do pádu gerundia a z gerundia sa stane prívlastkové gerundium (zhoda v rode, čísle a páde). Je nevyhnutná najmä pri predložkových pádoch a pri datíve gerundia:

occasio legendi libros → *occasio legendorum librorum*

legendo libros (D., Abl) → *legendis libris*

ad legendum libros → *ad legendos libros*

in legendo libros → *in legendis libris*

v genitíve:

consilium relinquendae Italiae (z pôv. *consilium relinquendi Italiam*)

peritus rei publicae gerendae (z pôv. *peritus gerendi rem publicam*)

legum scribendarum causa (z pôv. *leges scribendi causa*)

occasio visendorum amicorum (z pôv. *occasio visendi amicos*)

v datíve:

praeesse navibus aedificandis

decemviri legibus scribendis, triumviri rei publicae constituendae

v akuzatíve:

missus ad occidendum Marium

v ablatíve:

in libro legendo

augetur legendis oratoribus et poetis

Pôvodový datív

Pôvodca nejakej činnosti sa vyjadruje pomocou pôvodového datívu (*Dativus auctoris*).

Sprievodným prvkom stojí pri gerundíve, menej často pri participiu perf. pasíva namiesto predložky *a, ab* s ablatívom, zriedka aj pri iných pasívnych tvaroch.

Omnibus moriendum est. Všetci musia zomrieť.

Haec nobis agenda sunt. Tieto záležitosti musíme vyriešiť.

Disputatio, quae mihi nuper habita est. Rozprava, ktorú som nedávno viedol.

Honesta bonis viris, non occulta quaeruntur. Dobrými mužmi sú vyhľadávané čestné veci, nie nedovolené.

Pri možnom dvojsmysle sa kladie namiesto datívu predložkový ablatív: *A nobis parcendum est victis.*

C CVIČENIA

1. Preložte text a všimajte si najmä tvary gerundíva a gerundia.

2. Určite všetkým vetným členom gramatické kategórie.

3. Vyberte si 5 slovies zo slovnej zásoby, ktorú ste si už osvojili, a vytvorte tvar gerundíva.

4. Preložte do slovenčiny:

Iniussu dei nobis ex vita migrandum non est. – Ex providendo nominata est prudentia. – Multa de bene beateque vivendo Plato disputabat. – Galli sunt in consiliis cariendis mobiles. – Pater Publium Ovidium cum fratre Romam erudiendos misit. – Gutta cavat lapidem saepe cadendo. – Lucus non ducitur a lucendo. – Ut ad cursum equus, ad arandum bos, sic homo ad intelligendum et agendum natus est.

5. Preložte do latinčiny:

dielo, ktorá sa má chváliť

je potrebné dodržiavať zákony

matka odovzdala dcéru učiteľovi na vzdelávanie

6. Zamyslite sa nad pôvodom slov:

disciplína, kognitívny, inteligencia, racionálny, multikulturálny.

7. Živé latinské slová:

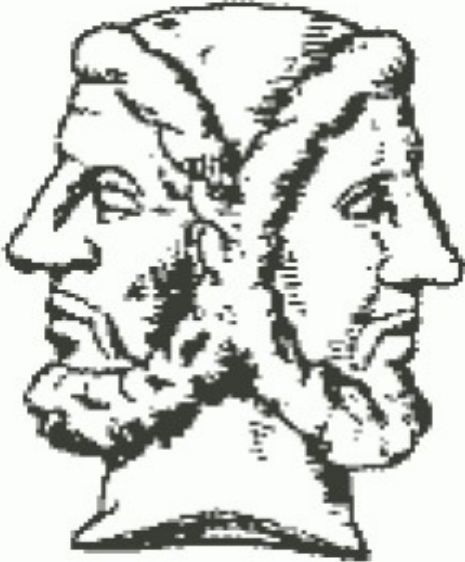
Cuius regio, eius religio. – Rodere dentem dente. – Ad narrandum, non ad probandum. – Ad memorandum. – Ad ratificandum.

D MISCELLANEA

Rímsky kalendár

Pôvodne mal rímsky rok 304 dní (tzv. Romulov rok), delil sa na desať mesiacov, z ktorých marec, máj, júl a október mali 31 dní, ostatné mesiace mali 30 dní. Prvým mesiacom v roku bol marec. Kráľ Numa zaviedol do rímskeho kalendára mesiace január a február. Jeho rok mal 355 dní a aby sa vyrovnal nesúladi s rokom slnečným, každý druhý rok sa vkladal nový mesiac s 22 dňami a každý štvrtý rok s 23 dňami (*mensis intercalaris*).

Mesiace boli pomenované nasledovne: *Martius* (Martov mesiac) – marec, *Aprilis* – apríl, *Maius* – máj (zo slov. kmeňa mag-, značí mesiac vzrastu), *Iunius* – jún, *Quintilis* – júl, *Sextilis* – august, *September*, *October*, *November*, *December*, *Ianuarius* (Janov mesiac), *Februarius*.

Obr. 19 Janus – dvojtvarý boh

Týchto opráv trval takmer 15 mesiacov a bol nazvaný *annus confusionis*. Druhou zmenou, ktorú Caesar zaviedol, bolo posunutie začiatku roka na 1. január. Počas tohto dňa nastupovali od r. 153 pr. Kr. do úradu konzuli. Júl bol nazvaný podľa Caesara v r. 44 pr. Kr. *Iulius*, v r. 27 pr. Kr. august bol premenovaný na *Augustus*. Tento tzv. juliánsky kalendár platí vo východnej cirkvi až dodnes. Rok tam začína o 13 dní neskôr. Pre západnú cirkev platí kalendár pápeža Gregora z r. 1582, ktorý vypustil 10 dní a zaviedol poriadok vo vkladaní dní počas prestupných rokov.

Podľa zmien na oblohe sa delil každý mesiac v rímskom kalendári na tri časti, ktoré ohraničovali *Kalendae*, *Nonae* a *Idus*. Kalendy boli prvým dňom v mesiaci, Nóny boli piatym alebo siedmym dňom v mesiaci a Ídy trinástym alebo pätnástym dňom.

Bez ohľadu na mesiace a ich časti sa delil rok ešte na týždne, ktoré mali osem dní. Čas bol pred poznaním hodín určovaný len približne. Hlavnými boli: *ortus solis*, *meridies*, *occasus solis*, *media nox*. V r. 263 pr. Kr. boli na fóre zostrojené slnečné hodiny a následne aj na iných miestach. Tak bol deň rozdelený na 24 hodín, z toho 12 pripadalo na deň (od východu slnka po západ), 12 na noc (od západu slnka po východ). Prvá denná hodina bola naša 6. – 7. hodina ranná, 3. hodina = našej 9., 6. = našej 12., 9. hodina bola totožná s našou 3. popoludní, 12. hodina = s našou šiestou večer. Hodiny boli rovnako dlhé len za rovnodennosti (*aequinocetium*), v lete boli denné hodiny dlhšie, v zime kratšie.

9. lekcia

Konjunktív prézenta a imperfekta

A TEXTOVÁ ČASŤ

De bello Latino

Romani urbem statim renovare atque moenia corrigere decernunt, ut pericula minuant. Sed populus Romanus ipse sicut antea confligit, ut ager Romanus crescat. Finitimi autem, ne libertatem amitterent, magna virtute fines suos defendebant. Primum gravium bellorum, quae tum gerebantur, erat bellum Latinum. A Latinis enim, quibus eadem lingua iidemque mores atque Romanis, foedus rumpitur, quod per multos annos fuerat. In hoc bello Malius consul edicit, ne extra ordinem confligatur. „Id edico, – inquit – quod eos, quibuscum bellum gerimus, nobis usu belli pares esse constat.“

Slovná zásoba

<i>āmittō, ere</i>	prepustiť, vzdať sa, stratiť
<i>cōnflīgō, ere</i>	zraziť sa v boji, zviest' boj
<i>dēcernō, ere</i>	rozhodovať, určiť
<i>dēfendō, ere</i>	brániť sa, odrážať útoky
<i>ēdicō, ere</i>	verejne oznámiť, vyhlásiť
<i>fīnitimus, a, um</i>	pohraničný, susedný, pl. <i>fīnitimī</i> , m. <i>susedia</i>
<i>rumpō, ere</i>	zlomiť, pretrhnúť, <i>foedus rumpere</i> rušiť zmluvu
<i>sicut</i>	tak ako, ako, akoby

B GRAMATIKA

Konjunktív prézenta

Konjunktív prézenta vyjadruje:

- **dej pripustený v prítomnosti** *sim* (nech som, hoci som), *nē sim* (nech, trebárs, hoci nie som)
- **želanie splniteľné** (prítomnosť, budúcnosť) (*utinam*) *sim!* (kiež som!), (*utinam*) *nē sim!* (kiež, bodaj nie som)
- **rozkaz alebo zákaz**

sīs (bud'!) *nē sīs* (nebud'!)
sīmus (bud'me!) *nē sīmus* (nebud'me!)
sītis (bud'te!) *nē sītis* (nebud'te!)

N. B. Zápornkou pri konjunktíve prézenta je *nē*.

Sloveso *esse*

Tab. 43 Konjunktív prézenta slovesa *esse*

indikatív prézenta								
<i>esse</i>	sg.	1.	<i>sīm</i>	nech som	pl.	1.	<i>sīmus</i>	nech sme
		2.	<i>sīs</i>	nech si		2.	<i>sītis</i>	nech ste
		3.	<i>sīt</i>	nech je		3.	<i>sint</i>	nech sú

Konjunktív prézenta I. konjugácia

Tab. 44 Konjunktív prézenta I. konjugácia

indikatív prézenta								
akt.	sg.	1.	<i>laud – e – m</i>	nech chválím	pl.	1.	<i>laud – ē – mus</i>	nech chválíme
		2.	<i>laud – ē – s</i>	nech chváliš		2.	<i>laud – ē – tis</i>	nech chváľite
		3.	<i>laud – e – t</i>	nech chváľi		3.	<i>laud – e – nt</i>	nech chváľia
pas.	sg.	1.	<i>laud – e – r</i>	nech som chválený, á, é	pl.	1.	<i>laud – ē – mur</i>	nech sme chválení, é
		2.	<i>laud – ē – ris</i>	nech si chválený, á, é		2.	<i>laud – ē – minī</i>	nech ste chválení, é
		3.	<i>laud – ē – tur</i>	nech je chválený, á, é		3.	<i>laud – e – ntur</i>	nech sú chválení, é

Konjunktív prézenta II. – IV. konjugácia

Tab. 45 Konjunktív prézenta II. – IV. konjugácia

konj. prézenta aktíva				konj. prézenta pasíva			
singulá	1.	<i>mone – a – m</i>	nech napomínam	singulá	1.	<i>mone – a – r</i>	nech som napomínaný, á, é
	2.	<i>mone – ā – s</i>	nech napomínaš		2.	<i>mone – ā – ris</i>	nech si napomínaný, á, é

	3.	<i>mone – a – t</i>	nech napomína		3.	<i>mone – ā – tur</i>	nech je napomínaný, á, é
plurál	1.	<i>mone – ā – mus</i>	nech napomíname	plurál	1.	<i>mone – ā – mur</i>	nech sme napomínaní, é
	2.	<i>mone – ā – tis</i>	nech napomínate		2.	<i>mone – ā – minī</i>	nech ste napomínaní, é
	3.	<i>mone – a – nt</i>	nech napomínajú		3.	<i>mone – a – ntur</i>	nech sú napomínaní, é
singulár	1.	<i>leg – a – m</i>	nech čítam	singulár	1.	<i>leg – a – r</i>	nech som čítaný, á, é
	2.	<i>leg – ā – s</i>	nech čítaš		2.	<i>leg – ā – ris</i>	nech si čítaný, á, é
	3.	<i>leg – a – t</i>	nech číta		3.	<i>leg – ā – tur</i>	nech je čítaný, á, é
plurál	1.	<i>leg – ā – mus</i>	nech čítame	plurál	1.	<i>leg – ā – mur</i>	nech sme čítaní, é
	2.	<i>leg – ā – tis</i>	nech čítate		2.	<i>leg – ā – minī</i>	nech ste čítaní, é
	3.	<i>leg – a – nt</i>	nech čítajú		3.	<i>leg – a – ntur</i>	nech sú čítaní, é
singulár	1.	<i>audi – a – m</i>	nech počúvam	singulár	1.	<i>audi – a – r</i>	nech som počúvaný, á, é
	2.	<i>audi – ā – s</i>	nech počúvaš		2.	<i>audi – ā – ris</i>	nech si počúvaný, á, é
	3.	<i>audi – a – t</i>	nech počúva		3.	<i>audi – ā – tur</i>	nech je počúvaný, á, é
plurál	1.	<i>audi – ā – mus</i>	nech počúvame	plurál	1.	<i>audi – ā – mur</i>	nech sme počúvaní, é
	2.	<i>audi – ā – tis</i>	nech počúvate		2.	<i>audi – ā – minī</i>	nech ste počúvaní, é
	3.	<i>audi – a – nt</i>	nech počúvajú		3.	<i>audi – a – ntur</i>	nech sú počúvaní, é

Konjunktív imperfekta

Konjunktív imperfekta vyjadruje:

– **podmienenu skutočnosť v prítomnosti** *essem* (bol by som), *nōn essem* (nebol by som), *sī essem* (keby som bol), *nisi essem* (keby som nebol).

N.B. zápornkou je *nōn, nisi*

– **želanie nesplniteľné v prítomnosti a budúcnosti** (*utinam*) *essem* (kiež, bár by som bol), (*utinam*) *nē essem* (kiež, bár by som nebol)

Konjunktív imperfekta slovesa *esse*

Tab. 46 Konjunktív imperfekta slovesa *esse*

indikatív prézenta								
<i>esse</i>	sg.	1.	<i>essem</i>	bol, a, o by som	pl.	1.	<i>essēmus</i>	boli by sme
		2.	<i>essēs</i>	bol, a, o by si		2.	<i>essētis</i>	boli by ste
		3.	<i>esset</i>	bol, a, o by		3.	<i>essent</i>	boli by

Konjunktív imperfekta sloviess I. – IV. konjugácie

Tab. 47a Konjunktív imperfekta sloviess I. – II. konjugácie

ind. impf. aktíva				ind. impf. pasíva			
singulár	1.	<i>laudāre – m</i>	chválil, a, o by som	singulár	1.	<i>laudāre – r</i>	bol, a, o by som chválený, á
	2.	<i>laudārē – s</i>	chválil, a, o by si		2.	<i>laudārē – ris</i>	bol, a, o by si chválený, á, é
	3.	<i>laudāre – t</i>	chválil, a, o by		3.	<i>laudārē – tur</i>	bol, a, o by chválený, á, é
plurál	1.	<i>laudārē – mus</i>	chválili by sme	plurál	1.	<i>laudārē – mur</i>	boli by sme chválení, é
	2.	<i>laudārē – tis</i>	chválili by ste		2.	<i>laudārē – minī</i>	boli by ste chválení, é
	3.	<i>laudāre – nt</i>	chválili by		3.	<i>laudāre – ntur</i>	boli by chválení, é
singulár	1.	<i>monēre – m</i>	napomínal, a, o by som	singulár	1.	<i>monēre – r</i>	bol by som napomínaný, á, é
	2.	<i>monērē – s</i>	napomínal, a, o by si		2.	<i>monērē – ris</i>	bol by si napomínaný, á, é
	3.	<i>monēre – t</i>	napomínal, a, o by		3.	<i>monērē – tur</i>	bol by napomínaný, á, é
plurál	1.	<i>monērē – mus</i>	napomínali by sme	plurál	1.	<i>monērē – mur</i>	boli by sme napomínaní, é
	2.	<i>monērē – tis</i>	napomínali by ste		2.	<i>monērē – minī</i>	boli by ste napomínaní, é
	3.	<i>monēre – nt</i>	napomínali by		3.	<i>monēre – ntur</i>	boli by napomínaní, é

Tab. 47b Konjunktív imperfekta sloviess III. – IV. konjugácie

singulár	1.	<i>legere – m</i>	čítal, a, o by som	singulár	1.	<i>legere – r</i>	bol, a, o by som čítaný, á, é
	2.	<i>legerē – s</i>	čítal, a, o by si		2.	<i>legerē – ris</i>	bol, a, o by si čítaný, á, é
	3.	<i>legere – t</i>	čítal, a, o by		3.	<i>legerē – tur</i>	bol, a, o by čítaný, á, é
plurál	1.	<i>legerē – mus</i>	čítali by sme	plurál	1.	<i>legerē – mur</i>	boli sme by čítaní, é
	2.	<i>legerē – tis</i>	čítali by ste		2.	<i>legerē – minī</i>	boli ste by čítaní, é
	3.	<i>legere – nt</i>	čítali by		3.	<i>legere – ntur</i>	boli by čítaní, é
singulár	1.	<i>audīre – m</i>	počúval, a, o by som	singulár	1.	<i>audīre – r</i>	bol by som počúvaný, á, é
	2.	<i>audīrē – s</i>	počúval, a, o by si		2.	<i>audīrē – ris</i>	bol by si počúvaný, á, é
	3.	<i>audīre – t</i>	počúval, a, o by		3.	<i>audīrē – tur</i>	bol by počúvaný, á, é
plurál	1.	<i>audīrē – mus</i>	počúvali by sme	plurál	1.	<i>audīrē – mur</i>	boli by sme počúvaní, é
	2.	<i>audīrē – tis</i>	počúvali by ste		2.	<i>audīrē – minī</i>	boli by ste počúvaní, é
	3.	<i>audīre – nt</i>	počúvali by		3.	<i>audīre – ntur</i>	boli by počúvaní, é

C CVIČENIA

1. Vytvorte konj. prézenta a imperfekta zo zloženín slovesa *esse*. Tvary konj. prézenta a imperfekta slovesa *posse* a *prodesse* konzultujte s Latinskou gramatikou (Špaňár, J. – Horecký J.).

2. Preložte do slovenčiny:

a) Valeant, cives mei, sint potestes, sint beati! – b) Iuvenes corpora exerceant! – c) Si tempus haberem, multa ad te scriberem. – d) Memoria puerorum cottidie exerceatur! – e) Si amore civium res publica muniretur, hostis eam vastare non posset. – f) Res familiaris a iuvenibus ne neglegatur! – g) Utinam omnia memoria tenerentur!

3. Určite slovesným tvarom gramatické kategórie a preložte:

ematur – traherentur – haberet – regant – essem – excolantur – deterreamini – duceret – abessent – prodessemus - possetis

4. Odhadnite význam slov:

sentencia, kvadrant, aplikácia, parciálny.

5. Rozlúštite skratku Q. B. F. F. Q. S.

6. Pri preklade nasledujúceho článku pracujte so slovníkom:

Dē Rōmulō et Remō Romae conditoribus

Titus Livius, rērum scriptor Rōmānōrum, in libris suīs, qui *Ab Urbe condita* appellantur, fabulam dē Rōmulō et Remō, ā quibus Rōmā condita est, narrat. Rea Silvia, fēmina rēgia, filiōs geminōs, Rōmulum et Remum habet. Sed Amūlius, vir impius filiōs Reae Silviae interficere cōgitat. Ream Silviam in custōdiam dat et puerōs, eius nepotēs in flumine demergi, matrem autem eōrum in carcere custodīri iubet. Sed servus imperiō dominī impiō non pāret. Mars deus filiōs suōs servat et ad puerōs venīre lupae imperat. Tum lupa, quae forte ad flumen venit, puerōs parvulōs invenit et lacte suō nutrīre coepit. Postea Faustulus, pastor regius geminōs uxōrī suae, Accae Larentiae dat. Puerī parvī piaae feminae placent, ergō Faustulus et Acca Rōmulum Remumque in casa parva ēdūcant.

D MISCELLANEA

Rímske dejiny

Rím bol založený na vrchu Palatín v roku 753 pr. Kr. kmeňom Latínov. Podľa povesti, sa nachádzala na mieste, kde bol založený Rím, grécka osada, ktorú založil Evander asi o 500 rokov skôr. Prvým rímskym kráľom sa stal Romulus. Po ňom vládol mierumilovný Numa Pompilius. Počas vlády jeho nasledovníka Tulla Hostilia sa pozícia Rimanov významne

upevnila. Ďalšími kráľovskými vládcami boli Ancus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius, ktorý dal Rímu novú ústavu, a Tarquinius Superbus, za vlády ktorého stál Rím v čele spolku latinských kmeňov.

V roku 510 pr. Kr. boli králi z Ríma vyhnaní a vznikla republika na čele s dvomi

Obr. 20 Cisár Augustus

konzulmi volenými na rok a senátom, stálym poradným zborom. Nasledujúce obdobie je poznačené neustálymi vojnami s okolitými kmeňmi. V roku 390 pr. Kr. sa Rím ocitol vo veľkom nebezpečenstve, keď ho napadli Galovia. Výsledkom vojnového ťaženia bolo, že Rimania si do roku 338 pr. Kr. podmanili Latium, južnú Etrúriu aj územie Volskov. Potom obrátili svoju pozornosť na vojenské ťaženie po mori. V rokoch 264 – 241 sa Rimania v prvej púnskej vojne zmocnili Sicílie, Korziky a Sardínie. V druhej púnskej vojne (218 – 201) si podmanili Predalpskú Galiu a Hispániu. Tretia púnska vojna (149 – 146) priniesla zničenia Kartága a Rím získal provinciu Afriku a vládu nad

Stredomorím. V tomto období sa stala rímskou provinciou aj Macedónia a Achaia.

S pribúdajúcim bohatstvom, ktoré prichádzalo do Ríma, sa prehľbovali rozdiely medzi rímskou nobilitou, ktorú predstavoval senátorský a jazdecký stav, a ľuďom, na čele ktorého stáli tribúni. Ako vodcovia vynikli predovšetkým bratia Tiberius a Gaius Gracchovci (133 – 121 pr. Kr.). V rokoch 82 – 81 pr. Kr. sme svedkami Sullovej diktatúry.

Rímsky politik Lucius Cornelius Sulla na seba prvý raz upozornil ukončením konfliktu s numidským kráľom Jugurthom v r. 106 pr. Kr. Zmene republiky na cisárstvo predchádzali dva triumviráty. Prvý triumvirát vznikol tri roky po Catilinovom sprisahaní (r. 63 pr. Kr.) a jeho členmi boli Gaius Iulius Caesar, Gnaeus Pompeius Magnus a Marcus Licinius Crassus. V druhom triumviráte v r. 43 pr. Kr. sa spojili Gaius Iulius Caesar Octavianus, Marcus Antonius a Marcus Aemilius Lepidus. Octavianus sa stal napokon samovládcom, potom ako sa zbavil najskôr Lepida a v r. 31 pr. Kr. bitkou pri Actiu Antonia. V roku 27 pr. Kr. si Octavianus nechal udeliť čestný titul *Augustus* (Imperator Caesar divi filius Augustus) t. j. vznešený, ktorý pripojil za svoje nové meno Caesar. V roku 23 pred Kr. dostal Augustus doživotné právomoci ľudového tribúna a o päť rokov neskôr konzula. Octavianus tak stál v počiatkoch rímskeho cisárstva, ktoré trvalo do r. 476.

10. lekcia

Latinské perfektum Perfektný aktívny systém

A TEXTOVÁ ČASŤ

Tusculanae disputationes

Cum defensionum laboribus senatoriisque muneribus aut omnino aut magna ex parte essem aliquando liberatus, rettuli me, Brute, te hortante maxime ad ea studia, quae retenta animo, remissa temporibus, longo intervallo intermissa revocavi, et cum omnium artium, quae ad rectam vivendi viam pertinerent, ratio et disciplina studio sapientiae, quae philosophia dicitur, contineretur, hoc mihi Latinis litteris inlustrandum putavi, non quia philosophia Graecis et litteris et doctoribus percipi non posset, sed meum semper iudicium fuit omnia nostros aut invenisse per se sapientius quam Graecos aut accepta ab illis fecisse meliora, quae quidem digna statuissent, in quibus elaborarent. Nam mores et instituta vitae resque domesticas ac familiaris nos profecto et melius tuemur et lautius, rem vero publicam nostri maiores certe melioribus temperaverunt et institutis et legibus. Quid loquar de re militari? In qua cum virtute nostri multum valuerunt, tum plus etiam disciplina. Iam illa, quae natura, non litteris adsecuti sunt, neque cum Graecia neque ulla cum gente sunt conferenda. Quae enim tanta gravitas, quae tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quae tam excellens in omni genere virtus in ullis fuit, ut sit cum maioribus nostris comparanda?

Obr. 21 Antická filozofická škola

Doctrina Graecia nos et omni litterarum genere superabat; in quo erat facile vincere non repugnantes. Nam cum apud Graecos antiquissimum e doctis genus sit poetarum, siquidem Homerus fuit et Hesiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo, serius poeticam nos accepimus. Annis fere ccccx post Romam conditam Livius fabulam dedit, C. Claudio, Caeci filio, M. Tuditano consulibus, anno ante natum Ennium, qui fuit maior natu quam Plautus et Naevius. Sero igitur a nostris poetae vel cogniti vel recepti.

Slovná zásoba

<i>aliquando</i>	konečne raz
<i>contineō, ere, -tinuī, -tentum</i>	obsahovať, vzťahovať sa; týkať sa, byť v blízkom vzťahu
<i>dēfensiō, ōnis f.</i>	ochrana, obrana, ospravedlnenie, <i>labores defensionum</i> obhajovacia činnosť
<i>intervallum, ī, n.</i>	priestor, vzdialenosť
<i>munus, eris, n.</i>	povinnosť
<i>omnīnō</i>	celkom, vôbec, úplne
<i>pertineō, ēre, uī, –</i>	dosahovať, pôsobiť, mať význam
<i>referō, ferre, ttulī relātum</i>	obrátiť, vrátiť späť
<i>remissus, a, um (od remittō, ere)</i>	uvoľnený, mierny, pokojný
<i>retentus, a, um (od retineō, ere)</i>	držaná, uchovávaná
<i>siquidem</i>	ak totiž

B GRAMATIKA

Perfektný kmeň

Perfektný kmeň v latinských slovesách sa tvorí osobitne týmito spôsobmi:

1. **znak -v-** (najmä slovesá I. a IV. konjugácie), napr. *laudō, laudāre, laudāvī*
2. **znak -u-** *mōneō, monēre, monuī*
3. **znak -s-** (zároveň nastáva zmena kmeňovej hlásky), napr. *trahō, trahere, traxī (trah-s-i)*
4. **predĺžením** (niekedy zmena kmeňovej hlásky), napr. *legō, legere, lēgī*
5. **reduplikáciou** (zdvojením) napr. *cadō, cadere, cecidī*
6. **perfektný kmeň sa rovná prézntnému** *defendō, defendere, defendī*

Z perfektného kmeňa (aktívny perfektný systém) sa tvoria **aktívne tvary** týchto časov:

- a) **indikatív perfekta**
- b) **indikatív plusquamperfekta**
- c) **indikatív futúra II**
- d) **konjunktív perfekta**
- e) **konjunktív plusquamperfekta**

Tab. 48 Perfektný systém slovesa *esse*

Príznak - v -						
		ind. pf.	ind. plsqpf.	ind. fut. II.	konj. pf.	konj. plsqpf.
sg.	1.	<i>fu - ī</i> bol, a, o som	<i>fu - eram</i> prv som bol, a, o	<i>fu - erō</i> (až) budem	<i>fu - erim</i> nech som bol, a, o	<i>fu - issem</i> bol by som býval, a, o
	2.	<i>fu - istī</i> bol, a, o si	<i>fu - eras</i> prv si bol, a, o	<i>fu - eris</i> (až) budeš	<i>fu - eris</i> nech si bol, a, o	<i>fu - isses</i> bol by si býval, a, o
	3.	<i>fu - it</i> bol, a, o	<i>fu - erat</i> prv bol, a, o	<i>fu - erit</i> (až) bude	<i>fu - erit</i> nech bol, a, o	<i>fu - isset</i> bol by býval, a, o
pl.	1.	<i>fui - imus</i> boli sme	<i>fu - eramus</i> prv sme boli	<i>fu - erimus</i> (až) budeme	<i>fu - erimus</i> nech sme boli	<i>fu - issemus</i> boli by sme bývali
	2.	<i>fu - istis</i> boli ste	<i>fu - eratis</i> prv ste boli	<i>fu - eritis</i> (až) budete	<i>fu - eritis</i> nech ste boli	<i>fu - issetis</i> boli by ste bývali
	3.	<i>fu - erunt</i> boli	<i>fu - erant</i> prv boli	<i>fu - erint</i> (až) budú	<i>fu - erint</i> nech boli	<i>fu - issent</i> boli by bývali

Tab. 49 Perfektný systém s príznakom - v -

		ind. pf.	ind. plsqpf.	ind. fut. II.	konj. pf.	konj. plsqpf.
sg.	1.	<i>laudā - v - ī</i> chválil, a, o som	<i>laudā - v - eram</i> bol, a, o som chválila	<i>laudā - v - erō</i> pochválim	<i>laudā - v - erim</i> nech som pochválil	<i>laudā - v - issem</i> bol, a, o by som pochválil, a, o
	2.	<i>laudā - v - istī</i> chválil, a, o si	<i>laudā - v - eras</i> bol, a, o si chválil, a,	<i>laudā - v - eris</i> pochváliš	<i>laudā - v - eris</i> nech si pochválil	<i>laudā - v - isses</i> bol, a, o by si pochválil, a, o
	3.	<i>laudā - v - it</i> chválil, a, o	<i>laudā - v - erat</i> bol, a, o chválil, a, o	<i>laudā - v - erit</i> pochváli	<i>laudā - v - erit</i> nech pochválil	<i>laudā - v - isset</i> bol, a, o by pochválil, a, o
pl.	1.	<i>laudā - v - imus</i> chválili sme	<i>laudā - v - eramus</i> boli sme chválili	<i>laudā - v - erimus</i> pochválime	<i>laudā - v - erimus</i> nech sme pochválili	<i>laudā - v - issemus</i> boli by sme pochválili
	2.	<i>laudā - v - istis</i> chválili ste	<i>laudā - v - eratis</i> boli ste chválili	<i>laudā - v - eritis</i> pochválite	<i>laudā - v - eritis</i> nech ste pochválili	<i>laudā - v - issetis</i> boli by ste pochválili
	3.	<i>laudā - v - erunt</i> chválili	<i>laudā - v - erant</i> boli chválili	<i>laudā - v - erint</i> pochvália	<i>laudā - v - erint</i> nech pochválili	<i>laudā - v - issent</i> boli by pochválili

Perfektum sa používa ako hlavný čas tzv. **prézentné perfektum** (*perfectum praesens*)

označujúce prítomný stav vzniknutý z minulého deja, napr. *novi* poznal som – viem, *didici* naučil som sa – viem, *memini* pamätám sa, *odi* nenávidím, *vicimus* sme víťazi. Do slovenčiny ho prekladáme prítomníkom.

Ako vedľajší čas býva **historické perfektum** (*perfectum historicum*), ktoré býva používané pri rozprávaní o minulých udalostiach bez ohľadu na ich trvanie. Do slovenčiny ho prekladáme minulým časom nedokonavých slovies, napr. *Veni, vidi, vici*. Prišiel som, uvidel som, zvíťazil som. **Úsudkové perfektum** (*perfectum logicum*) vyjadruje úsudok o minulom deji zo strany hovoriaceho. Do slovenčiny ho prekladáme minulým časom dokonavých slovies, napr. *Recte fecisti*. Správne si urobil.

Futúrum II. vyjadruje budúci dej, ktorý je predčasný vzhľadom na iný budúci dej. Používa sa najmä vo vedľajších vetách. Napr. *Ut sementem feceris, ita metes*. Ako zaseješ, tak budeš žať.

Plusquamperfektum vyjadruje minulý dej, ktorý je ukončený vzhľadom na iný minulý dej. Používa sa najmä vo vedľajších vetách. Napr. *Scipio sortem Carthagini, quam ipse expugnaverat et deleverat, deflevit*. Scipio oplakal osud Kartága, ktoré sám vydobyl a zničil.

C CVIČENIA

1. **Vyčasujte slovesá monēre, trahere, legere, cadere, defendere vo všetkých tvaroch, ktoré tvoríme z perfektného systému.**

2. **V článku vyhl'adajte všetky slovesá a určite im gramatické kategórie.**

3. **Preložte nasledujúce vety:**

a) Puer fui, nunc iuvenis sum, etiam tu cottidie mutaris. – b) Libertini erant, qui servi fuerant. – c) Avaritiam nunquam laudavi neque invidiae unquam servivi, quamquam pauper fui. – d) In errore non perseveravimus. – e) Scipio sortem Carthagini, quam ipse deleverat, deflevit. – f) Qui tacuerunt, raro nocuerunt. – g) Nemo unquam omnibus placuit. – h) Aristidem cognomine Iustum appellaverunt. – i) Plura scribam, cum otium habuero. – j) Caesaris temporibus flumen Rhenus imperium populi Romani finivit. – k) Se ipsum superavisse maxima victoria est. – l) Multi nisi poenam timuissent, legibus non paruissent. – m) Romani montem Capitolinum, arcem Romanam, iam antiquissimis temporibus muniverant, tamen Galli arcem expugnavissent, nisi anseres Manlium, qui arci praeerat, magno clamore ex somno excitavissent. – n) Multis placeres, nisi omnibus placere studuisses.

4. **Určite slovesným tvarom gramatické kategórie a preložte:**

appropinquarent – servavisset – exspectaverint – explevistis – punieris – deleverat – habuero

5. **Odhadnite význam slov:**

defenzia, domestikovať, respondent, glorifikovať, deklarácia.

6. **Živé latinské slová:**

Philosophia est mater omnium bene factorum beneque dictorum. – Pia fraus. – Honesta quaedam scelera successus facit. – Editio maior. Editio minor. – Audendo virtus crescit, tardando timor.

D MISCELLANEA

Filozofia v Ríme

Rimania sa štúdiu filozofie venovali s veľkou horlivosťou hneď potom, čo sa zoznámili s gréckou literatúrou. Jednotlivé filozofické školy mali svojich prívržencov, medzi nimi bol v najväčšej obľube stoicizmus, skepsa novej akadémie, ale aj epikureizmus, ktorého cieľom bol pohodlný a príjemný život. V literárnej rovine nachádzame len málo spisovateľov, ktorí sa venovali filozofii. Žiadny z rímskych literárne činných mysliteľov nebol tvorcom originálneho filozofického smeru. Aj napriek tomu máme v literatúre pochádzajúcej z antického Ríma písanej po latinsky zachované viaceré pozoruhodné diela odrážajúce filozofické idey z gréckeho prostredia.

Didakticko–epická báseň, ktorej autorom je **T. Lucretius Carus** O podstate vecí (*De rerum natura*) bola napísaná v 1. st. pr. Kr. v hexametroch. Reflektuje epikurejskú filozofiu a je možné ju považovať za najúplnejší výklad antického materializmu. Lucretius sa podujal dokázať večnosť hmoty a nekonečného prázdneho priestoru, v ktorom sa táto hmota pohybuje, a túži sprostredkovať ľuďom duševný stav, v ktorom by sa zbavili strachu zo smrti, bohov a vlastných trápení.

Ani **M. Tullius Cicero** nebol ako filozof samostatný mysliteľ, rímska literatúra mu vďačí za filozofickú terminológiu a predstavenie základných filozofických trendov. Ako eklektik prijímal názory jednotlivých filozofických škôl triezvo a značne kriticky. Cicero sa ešte počas štúdií v Ríme zoznámil so stoickou filozofiou a filozofiou novej akadémie. Počas 2-ročného štúdia v Aténach si prehĺbil vzdelanie navštevovaním prednášok významných filozofov, akými boli epikurejec Zenon, stoik Poseidonios, či predstaviteľ novej akadémie Antiochos. Medzi jeho filozofické spisy radíme noetický spis *Academica* o hraniciach ľudského poznania, O hraniciach dobra a zla (*De finibus bonorum et malorum*), Tuskulské rozhovory (*Tusculanae disputationes*), O povahe bohov (*De natura deorum*), O veštení (*De divinatione*), Cato starší o starobe (*Cato maior de senectute*), Laelius o priateľstve (*Laelius de amicitia*), O povinnostiach (*De officiis*).

Obr. 22 Cisár Marcus Aurelius

V období raného cisárstva boli propagované aj iné filozofické smery, napr. skepticizmus či nový pytagoreizmus s mystickými prvkami. Najrozšírenejším však aj naďalej zostával stoicizmus, aj vďaka viacerým stoickým mysliteľom pôsobiacim v Meste. Stoické myšlienky preberal **L. Annaeus Seneca ml.**, syn rétora Senecu, filozof a vychovávateľ cisára Nerona, neodmietal však ani učenie epikureizmu a iných filozofických škôl. Bol

pre neho typický svojský spôsob vyjadrovania, ktorý bol založený na krátkych vetách inklinujúcich k paradoxu. Je autorom viacerých filozofických diel, ktoré boli po jeho smrti zozbierané do 12 kníh tzv. dialógov (*Dialogi*). Texty väčšinou prezentujú krátke rozpravy o etických a psychologických otázkach: O prozreteľnosti (*De providentia*), O mravnej pevnosti múdreho človeka (*De constantia sapientis*), O hneve (*De ira*), O úteche (*De consolatione*), O šťastnom živote (*De vita beata*), O pokoji duše (*De tranquillitate animi*), O krátkosti života (*De brevitae vitae*) a pod. Senecove rozpravy predstavujú špecifický literárny útvar. Sú prezentované ako dialógy a niekde hraničia s rétorikou a morálnou filozofiou.

Z úpadkového obdobia je najcennejšou filozofickou prácou dielo napísané v gréčtine K sebe samému (*Ta eis heauton*), ktorého autorom je cisár **Marcus Aurelius**. Jeho tvorbe venoval pravdepodobne posledných desať rokov svojho života. Theodorichov súčasník, kresťan menovaný v r. 510 za konzula **A. Manlius Severinus Boëthius** chcel spoluveriacich oboznámiť s dielami Platóna a Aristotela, a tak začal vydávať preklady Aristotelových diel a ich výklady. Sám je autorom filozofického dialógu O úteche z filozofie (*De consolatione philosophiae*), ktorý je napísaný formou striedania veršov a prozaického textu (*prosimetrum*). Dialóg sa odohráva medzi uväzneným Boëthiom a Filozofiou, ktorí preberajú veľké filozofické témy, ako sú nešťastie, dobro a zlo slobodné rozhodnutie a pod. Dielo sa stalo mimoriadne rozšírené a obľúbené v stredoveku a novoveku.

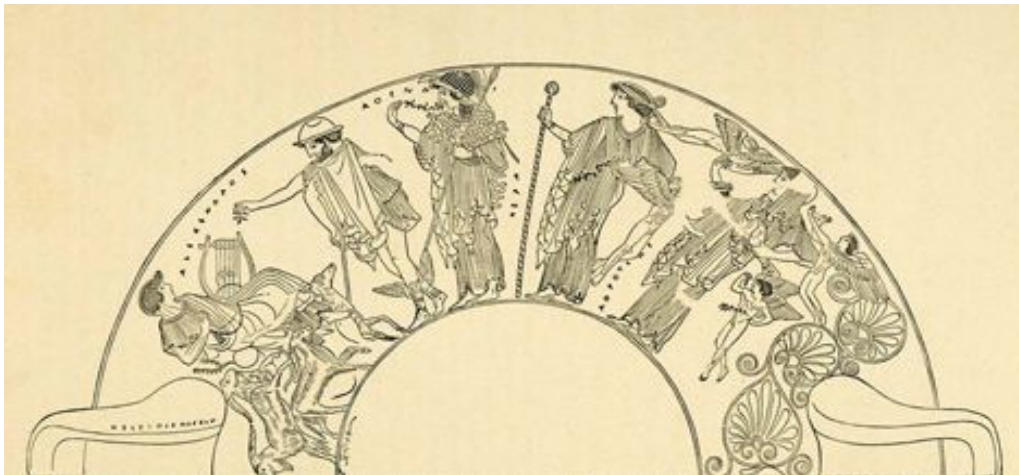
11. lekcia

Supinum Participium perfecta pasíva Perfektný pasívny systém Vázba akuzatívu s infinitívom Vázba nominatívu s infinitívom

A TEXTOVÁ ČASŤ

De causa belli Troiani

Erant nuptiae Pelei, regis Thessaliae, et Tetidis deae. Omnes dei invitati erant praeter Discordiam. Dea Discordia ira commota est et malum aureum inter epulantes iactavit, in quo inscriptum erat: „Pulcherrimae“. Diu Iuno, Minervae et Venus de malo certaverunt.

Obr. 23 Paridov súd

Denique iussu Iovis a Mercurio ad Paridem, regis Priami filium, ductae erant. Iuno Paridi potentiam, Minerva sapientiam, Venus Helenam, pulcherrimam mulierem promisit. Paris Veneri malum tradidit. Paulo post a Priamo patre in Graeciam missus est. Ibi Helenam Menelai regis uxorem, rapuit. Hinc bellum Troianum incipitur. Multos annos ad troiam pugnatum est. Denique Troia a Graecis dolo captata et deleta est.

Slovná zásoba

certō, āre, āvī, ātum

Discordia, ae, f.

ducō, ere, duxī, ductum

epulor, ārī, ātus est

bojovať, zápasit'

Nesvornosť

odvádzať; ťahať, vliecť

hodovať, jesť

<i>invitō, āre, āvī, ātum</i>	pozývat', povolávat'
<i>nūptiae, ārum, f.</i>	sobáš, svadba
<i>prōmittō, ere, mīsī, missum</i>	sľubovať

B GRAMATIKA

Latinčina má dvojaké supínium:

a) supínium na – **um** (supínium I.) – označuje cieľ alebo účel pri slovesách pohybu, ako *ire* (ísť), *venire* (prichádzať), *proficisci* (tiahnuť), *mittere* (posielat'). Do slovenčiny sa prekladá neurčitkom, napr. *Admonitum te venimus, non flagitatum*. Prichádzame ťa napomenúť, nie prosiť.

b) supínium na – **u** (supínium II.) – vyskytuje sa ako ablatív iba po niektorých substantívach a adjektívach: *fas est, nefas est* (je dovolené, nie je dovolené), *facilis* (ľahký), *difficilis* (ťažký), *credibilis* (uveriteľný), *incredibilis* (neuveriteľný). Do slovenčiny sa prekladá neurčitkom, napr. *Difficile est dictu, quanto in odio sim*. Ťažko je povedať, ako veľmi som nenávidený.

N. B. Supínium II. sa netvorí od všetkých sloviess. Používajú sa najmä tieto: *auditu* od *audire* (počuť), *cognitu* od *cognoscere* (poznať), *dictu* od *dicere* (hovoriť), *factu* od *facere* (robiť), *inventu* od *invenire* (nájsť), *memoratu* od *memorare* (pripomínať), *visu* od *videre* (vidieť).

Supínium tvoríme z prézntného kmeňa

a) pripojením prípony – **tum** k slovesnému kmeňu (často dochádza k zmene kmeňovej hlásky)

laudātum (laudāre)

lēctum (legere)

b) pripojením – **itum** ku koreňu slovesa

monitum (monēre)

cubitum (cubāre)

N. B. Slovesá, ktorých kmeň končí na – **d, - t, - n, - l** sa mení prípona – **tum** na – **sum**: *laesum* od *laedere* (prekaziť), *sēnsu* od *sentīre* (cítiť). Prípona –**sum** neskôr prenikla aj do iných sloviess napr. *fīxum (fīxum)*

Supínium je uvádzané ako štvrtý tvar slovesnej paradigmy. Okrem vyššie uvedeného využitia supína I. a supína II. využívame supínový tvar na tvorenie týchto pasívnych tvarov:

– **participium perfekta**

laudātus, a, um

– **infinitív perfekta**

laudātum, am, um esse, laudātōs, ās, a esse

– **indikatív perfekta**

– **indikatív plusquamperfekta**

– **indikatív futúra II**

– **konjunktív perfekta**

– **konjunktív plusquamperfekta**

Tab. 50 Supínový systém

		ind. perf. pas.	ind. plsqpf. pas.	ind. fut II. pas.	konj. perf. pas.	konj. plsqpf. pas.
sg.	1.	<i>laudātus, a, um sum</i> pochválil, a, o som	<i>laudātus, a, um eram</i> bol som pochválil,a,o	<i>laudātus, a, um erō</i> až pochválim	<i>laudātus, a, um sim</i> nech som pochválil,a, o	<i>laudātus, a, um essem</i> bol by som chválil, a, o
	2.	<i>laudātus, a, um es</i> pochválil, a, o si	<i>laudātus, a, um erās</i> bol si pochválil, a, o	<i>laudātus, a, um eris</i> až pochváliš	<i>laudātus, a, um sis</i> nech si pochválil, a, o	<i>laudātus, a, um essēs</i> bol by si chválil, a, o
	3.	<i>laudātus, a, um est</i> pochválil, a, o	<i>laudātus, a, um erat</i> bol pochválil, a, o	<i>laudātus, a, um erit</i> až pochváli	<i>laudātus, a, um sit</i> nech pochválil, a, o	<i>laudātus, a, um esset</i> bol by chválil, a, o
pl.	1.	<i>laudātī, ae, a sumus</i> pochválili sme	<i>laudātī, ae, a erāmus</i> boli sme pochválili	<i>laudātī, ae, a erimus</i> až pochválime	<i>laudātī, ae, a simus</i> nech sme pochválili	<i>laudātī, ae, a essēmus</i> boli by sme chválili
	2.	<i>laudātī, ae, a estis</i> pochválili ste	<i>laudātī, ae, a erātis</i> boli ste pochválili	<i>laudātī, ae, a eritis</i> až pochválite	<i>laudātī, ae, a sitis</i> nech ste pochválili	<i>laudātī, ae, a essētis</i> boli by ste chválili
	3.	<i>laudātī, ae, a sunt</i> pochválili	<i>laudātī, ae, a erant</i> boli pochválili	<i>laudātī, ae, a erunt</i> až pochvália	<i>laudātī, ae, a sint</i> nech pochválili	<i>laudātī, ae, a essent</i> boli by chválili

Zo supína sa tvoria aj tieto **dva aktívne tvary**:

– **participium futúra aktíva**

laudatūrus, a, um

– **infinitív futúra aktíva**

laudatūrum, am, um esse, laudatūros, as, a esse

Vázba akuzatívu s infinitívom

Vázba **akuzatívu s infinitívom** (ďalej AcI) je polovetná konštrukcia, v ktorej má akuzatív funkciu podmetu a infinitív funkciu prísudku. Do slovenčiny sa zväčša prekladá pomocou vedľajšej vety so spojku **že**. Vázba AcI sa vyskytuje po slovesách *dicendi et sentiendi* (slovesá vyjadrujúce zmyslové vnímanie, myslenie alebo slovný prejav). V obmedzenej miere

sa s ňou môžeme stretnúť aj v slovenčine pri slovesách zmyslového vnímania, napr. Počujem priateľa spievať. Počujem, že priateľ spieva.

V rámci AcI sa môže vyskytnúť hociktorý zo šiestich infinitívov.

	<i>vocāre.</i>		volá.
	<i>vocārī.</i>		je volaná.
<i>Sciō mātrem meam</i>	<i>vocāvisse.</i>	Viem, že moja matka	(za)volala.
	<i>vocātam esse.</i>		bola (za)volaná.
	<i>vocātūram esse.</i>		bude volať (zavolá).
	<i>vocātum īrī.</i>		bude (za)volaná.

Pri preklade do slovenčiny preložíme **ako prvé určité sloveso**, ku ktorému priradíme spojku **že**: *Sciō ...* – Viem, že ... **Latinský akuzatív** aj s prípadným prívlastkom preložíme **do nominatívu**, ktorý bude podmetom vedľajšej vety: *Sciō mātrem meam* – Viem, že moja matka ... Z **latinského infinitívu** sa stane v slovenskej vete **prísudkom vedľajšej vety**: *matrem vocātam esse* – ... že matka bola zavolaná. Až na záver prekladáme ostatné vetné členy.

Pokiaľ sa vo väzbe AcI vyskytne ďalší akuzatív, je potrebné posúdiť, v akom postavení sú oba akuzatívy k infinitívu.

Mātrem filiū peperisse sciō. Viem, že matka porodila syna.

Často je možné správny zmysel zistiť na základe gramatických zakončení členov.

Mātrem filiū vocātūrum esse sciō. Viem, že syn zavolá matku.

Ale: *Mātrem filiū vocāre sciō.* Viem, že syn volá matku. alebo Viem, že matka volá syna.

Dvojznačnosť nastáva pri použití aktívneho infinitívu. V takom prípade je lepšie využiť väzbu s pasívnym infinitívom.

Sciō mātrem ā filiō vocārī. Sciō filiū ā mātrem vocārī.

Ak sa v AcI nachádza osobné zámeno, ktoré nemožno vynechať vzhľadom na to, že by nebolo možné určiť osobu, do slovenčiny ho neprekladáme.

Sciō vōs vēnisse. Viem, že ste prišli.

Ak sa v AcI nachádza zámeno 3. osoby, potom je zrejmé, že táto osoba nie je totožná s podmetom.

Sōcratēs dīcit eum nihil scīre. Sokrates hovorí, že nič nevie. (tzn. niekto iný)

Ak je v AcI použité zvrätané zámeno **sē**, potom je táto osoba totožná s podmetom.

Sōcratēs dīcit sē nihil scīre. Sokrates hovorí, že nič nevie. (tzn. on sám)

Sciō mē nihil scīre. Viem, že nič neviem.

Väzba akuzatívu s infinitívom býva podmetom po neosobných slovesách a týchto slovných spojeniach:

cōnstat je známe, *appāret, manifestum est* je zrejmé, *opīniō est* je mienka, *placet* páči sa, *praestat* je lepšie, *oportet, necesse est* je potrebné, *licet* je dovolené, *decet* sluší sa, *opus est* je nevyhnutné, *aequum, par, iustum est* je slušné, spravodlivé, *fas, nefas est* sluší sa, nesluší sa, *manifestum est* je zrejmé, *spes est* je nádej, *honestum est* je čestné, *turpe est* je hanebné. *Verum est amicitiam nisi inter bonos esse non posse*. Je pravdivé, že priateľstvo môže byť len medzi dobrými.

Omnibus bonīs expēdit salvam esse rem publicam. Všetkým dobrým je na osoh, že štát je v dobrom stave.

Legem breve oportet est. Treba, aby bol zákon krátky.

Väzba nominatívu s infinitívom

Keď sa prechodné sloveso, napr. *cogere, prohibere, iubere, vetare*, ktoré môže mať za predmet akuzatív s infinitívom, premení na pasívne, vznikne väzba **nominatívu s infinitívom**. Aj v pasíve si podržuje predmetový infinitív, ale podmet tohto slovesa je totožný s podmetom riadiaceho slovesa, a preto sa vyjadruje nominatívom.

Aktívna forma vety:

Caesar Helvetios iter per provinciam facere prohibuit. Caesar zabránil Helvétanom tiahnuť cez provinciu.

Pasívna forma vety:

Helvetii a Caesare iter per provinciam facere prohibiti sunt. Helvétanom Caesa zabránil tiahnuť cez provinciu.

Nominatív s infinitívom sa kladie vždy pri pasívných slovesách *dicendi et sentiendi*, napr. *dicor* hovorí sa (o mne), *putor, existimor* myslí sa (o mne), *narror* rozpráva sa (o mne), *credor* verí sa (o mne), *audior* počúva sa (o mne), *iudicor* súdi sa (o mne), *reperior, invenior* zisťuje sa (o mne) vo všetkých osobách.

	<i>laudāre</i>	
	<i>laudārī</i>	<i>dīcitur.</i>
<i>Māter</i>	<i>laudāvisse</i>	<i>dīcēbātur.</i>
	<i>laudāta esse</i>	<i>dīcētur.</i>
	<i>laudātūra esse</i>	

laudātum īrī

Hovorí sa,		chváli.
Hovorilo sa,	že matka	je chválená.
Povie sa,		pochválila.
		bola pochválená.
		bude chváliť, pochváli.
		bude (po) chválená.

Pri preklade latinskej väzby nominatívu s infinitívom preložíme najskôr **pasívnu osobnú väzbu väzbou neosobnou**: *dīcēbātur* – hovorilo sa. Pridáme spojku **že**, začínajúcu vedľajšiu vetu, ktorej podmetom bude podmet latinskej vety: *Māter dīcēbātur ...* – Hovorilo sa, že matka ... **Latinský infinitív** preložíme **určitým tvarom**, ktorý ako prísudok vedľajšej vety upravíme v osobe a čísle: *Māter dīcēbātur laudāvisse* – Hovorilo sa, že matka pochválila. Ak sa vo vete nachádzajú iné vetné členy na záver preložíme aj tie.

C CVIČENIA

1. Vytvorte všetky slovesné tvary, ktoré vychádzajú zo supína, zo vzorových slovies slovesnej flexie.

2. Určite tvary a preložte:

dictum, factum; acta est fabula, alea iacta est, orbis pictus, post scriptum; probatum est; lex non scripta; stricto iure.

3. Preložte:

a) *Magna classis Persarum parvo numero navium Graecorum apud Salamina victa est.* – b) *Apud Romanos feminae ab omnibus officiis civilibus et publicis remotae erant.* – c) *Vigilantibus iura scripta sunt.* – d) *Omnis incolae urbis necati essent, nisi dux hostium milites coërcuisset.* – e) *Ab Augusto bella civilia externaque in multis terris gesta sunt.*

4. Preložte:

a) *Audio amicum meum aegrotare.* – b) *Sororem tuam bene cantare audire.* – c) *Scio te multum laboravisse.* – d) *Scimus Christum surrexisse a mortuis vere.* – e) *Paulus narrat se visiones habuisse et arcana verba audivisse.* – f) *Diceris esse dives.* – g) *Frater tristis esse videtur.* – h) *Dux milites pontes aedificare iubet.* – i) *Xerxes urbem cremari iussit.*

5. Preložte s pomocou slovníka:

De Suebis

Caesar, postquam ex Menapiis in Treveros venit, duabus de causis Rhenum transire constituit; quarum una erat, quod auxilia contra se Treveris miserant, altera, ne ad eos Ambiorix receptum haberet. Paulum supra eum locum quo ante exercitum traduxerat facere pontem instituit. Magno militum studio paucis diebus opus efficitur. Firmo in Treveris ad pontem praesidio relicto, ne quis ab his subito motus oreretur, reliquas copias equitatumque traducit. Ubi, qui ante obsides dederant atque in deditionem venerant, purgandi sui causa ad eum legatos mittunt, qui doceant neque auxilia ex sua civitate in Treveros missa neque ab se fidem laesam: petunt atque orant ut sibi parcat, ne communi odio Germanorum innocentes pro nocentibus poenas pendant; si amplius obsidum vellet, dare pollicentur. Caesar reperit ab Suebis auxilia missa esse; Ubiorum satisfactionem accipit, aditus viasque in Suebos perquirat. Interim paucis post diebus fit ab Ubiis certior Suebos omnes in unum locum copias cogere atque eis nationibus quae sub eorum sint imperio denuntiare, ut auxilia peditatus equitatusque mittant. Rem frumentariam providet, castris idoneum locum deligit; Ubiis imperat ut pecora deducant suaque omnia ex agris in oppida conferant, sperans barbaros atque imperitos homines inopia cibarium adductos ad iniquam pugnandi condicionem posse deduci; mandat, ut crebros exploratores in Suebos mittant quaeque apud eos gerantur cognoscant. Illi imperata faciunt et paucis diebus intermissis referunt: Suebos omnes, posteaquam certiores nuntii de exercitu Romanorum venerint, cum omnibus suis sociorumque copiis, quas coegissent*, penitus ad extremos fines se recepisse: silvam esse ibi infinita magnitudine, quae appellatur Bacenis; hanc longe introrsus pertinere et pro nativo muro obiectam Cheruscos ab Suebis Suebosque ab Cheruscis iniuriis incursionibusque prohibere: ad eius initium silvae Suebos adventum Romanorum expectare constituisse. Quoniam ad hunc locum perventum est, non alienum esse videtur de Galliae Germaniaeque moribus et quo differant hae nationes inter sese proponere. In Gallia non solum in omnibus civitatibus atque in omnibus pagis partibusque, sed paene etiam in singulis domibus factiones sunt, earumque factionum principes sunt qui summam auctoritatem eorum iudicio habere existimantur, quorum ad arbitrium iudiciumque summa omnium rerum consiliorumque redeat. Itaque eius rei causa antiquitus institutum videtur, ne quis ex plebe contra potentiorum auxiliis egeret: suos enim quisque opprimi et circumveniri non patitur, neque, aliter si faciat, ullam inter suos habet auctoritatem. Haec eadem ratio est in summa totius Galliae: namque omnes civitates in partes divisae sunt duas.

** Čítaj koegisent.

D MISCELLANEA

Trójsky cyklus

Príčinou tejto najslávnejšej helénskej bitky bol svár medzi bohyňami Herou, Aténou a Afroditou. Paris, syn trójskeho kráľa Priama, mal najkrajšej z nich podať jablko. Paris rozhodol tak, že najkrajšia je Afrodita, a tak si proti sebe poštvál Heru a priniesol záhubu sebe aj Tróji. Každá z bohýň mu ešte pred jeho rozhodnutím niečo sľúbila. Aténa mu sľúbila, že ak vyberie ju, bude najslávnejším vojvodcom. Bohyňa Héra mu sľúbila moc a Afrodita najkrajšiu ženu na svete, Helenu. Tá však bola manželkou spartského kráľa Menelaa. Paris Helenu uniesol, a hoci Menelaos sprevádzaný Odysseom prišiel do Tróje, aby si Helenu odviedol, bolo to márne. A tak začal po celej Hellade verbovať vojsko spolu so svojim bratom Agamemnonom. Grécke vojská sa napokon zhromaždili v Aulide.

Hlavným vodcom gréckeho vojska bol Atreovec *Agamemnon*, statočný bojovník a dobrý kráľ svojho ľudu. Časom sa však stal popudlivým, neľúdnym a úzkoprým. *Menelaos* je Agamemnonov brat, rovnako statočný a odvážny hrdina. Najvychýrenejším hrdinom je *Achilleus*, syn Pelea a Thetidy. Má jednoduchú a úprimnú povahu, najviac sa mu bridí klam. V boji je nepremožiteľný, v hneve neoblomný, k priateľom je vľúdnym. V trójskej vojne ho sprevádzal *Foinix* a *Patroklos*. Jediným zraniteľným miestom Achilla je päta, do ktorej ho šípom trafí Paris a Achilles zomrie. *Aias*, syn Telamonov, podľa niektorých povestí Achillov bratranec, sa mu podobá aj charakterom aj myslením. Kráľ ostrova Ithaky, syn hérao Laërta *Odysseus* vynikal nad všetkých Grékov chytrosťou a ľstivosťou, je vždy vytrvalý a neohrozený. *Nestor*, Neleov syn, je najstarší a najvýrečnejší zo všetkých hrdinov pred Trójov. Často je chválený pre svoju múdrosť, spravodlivosť a vojenské skúsenosti. *Hektor*, najstarší potomok Priama, miláčik Apolóna, veľký bojovník, ale pritom jemný duchom, je najodvážnejší hrdina v trójskom tábore. *Paris*, mladší Hektorov brat, je nestálej povahy, raz statočný, inokedy zbabelý.

Vojna trvala deväť rokov a ani jedna strana nevyhrala. V tejto fáze sa začína rozprávanie Homérovej Iliady. Agamemnon si držal ako otrokyňu dievča menom Astynomé - dcéru Apolónovho kňaza Chrýza. Úbohý otec ho prosil, aby ju pustil. Agamemnon arogantne odmietol. Chrýzes sa na Agamemnóna sťažoval u boha Apolóna. Tomu sa ulútostilo starca a začal vojsko hubiť morom. Veštec Kalchas im prezradil, že mor ustane, keď Agamemnon prepustí Astynomé. Agamemnon sa nechcel vzdať milenky, ale na nátlak ostatných

bojovníkov, predovšetkým Achilla, privolil. Ako náhradu si však vzal za milenkú Achillovu milovanú otrokyňu Brízeidu.

Podľa veštby ten, kto sa prvý dotkne trójskej pôdy, mal aj prvý padnúť. Preto keď už boli pri brehoch Tróje, bojovníci otáľali s vylodením. Vtedy Odysseus opäť použil lest'. Vyskočil na breh a tak, aby to ostatní nevideli, v poslednom momente hodil na zem štít. Bojovníci videli, že sa mu nič nestalo, a tak za ním vyskočil ďalší. Bol to Prótesiláos a vlastne on sa dotkol prvý pôdy a naozaj aj ako prvý padol v boji. V ďalších bojoch Filoktetes zabil Parida, ale Tróju sa im nedarilo poraziť. Tak Odysseus vymyslel lest': lode odplávali a ukryli sa za neďalekým ostrovom. Gréci zostrojili obrovského koňa, ktorý bol vnútri dutý a ukryli do neho bojovníkov. Nastrčili svojho človeka, aby povedal Trójanom, že je to dar Danajcov na uzmiernenie a že im to kázala bohyňa Aténa. Kňaz Laokoón varoval Trójanov, ale z mora sa vynorili dva veľké hady a kňaza aj so synmi zadusili. Trójanovia to pochopili ako smrteľný boží súd a vtiahli koňa do mesta.

Obr. 24 Grécka nádoba s výjavom z Trójskej vojny

V noci Helena, ktorá sa už chcela vrátiť domov, signalizovala fakľou Odysseovi, aby sa lode s bojovníkmi vrátili a z koňa vystúpili vojaci a otvorili brány. Trója bola tak ľst'ou dobytá a skoro všetci z Priamovej rodiny boli zabití. Hektorova sestra Kasandra vyveštila, že Agamemnón sa nemá vracat' domov. Vraj ho zabije vlastná žena Klytaimnéstra, aby sa mu pomstila za to, že obetoval Artemide ich dcéru Ifigéniu na začiatku vojenského ťaženia.

Obr. 25 Trójske ruiny

Po desiatich rokoch sa všetci bojovníci okrem Odyssea vrátili domov. Ten ešte desať rokov blúdil po mori, lebo tak to kázala veštba. Jeho cesty zachytáva Homérova Odyssea.

12. lekcia

Nepravidelné slovesá Neúplné slovesá Deponenciá, semideponenciá

A TEXTOVÁ ČASŤ

Caesar in Britanniam proficiscitur

Caesar, cum in Gallia bellum gereret, in Britanniam sibi proficiscendum esse statuit, quod inde Gallis subministrata esse auxilia intellegebat. Quamquam tempus anni ad bellum gerendum deficiebat, tamen magno sibi usui fore arbitrabatur, ut modo insulam adiret, genus hominum prospiceret, loca cognosceret, quae omnia fere erant Romanis incognita. Itaque vocatis ad se undique mercatoribus, neque quanta esset insulae magnitudo, neque quae aut quantae nationes incolerent, neque quem usum belli haberent aut quibus institutis uterentur,

Obr. 26 Cisár Gaius Iulius Caesar

neque qui essent ad maiorum navium multitudinem idonei portus, reperire potuit.

Ad haec cognoscenda idoneum esse arbitratus Gaium Volusenum legatum cum nave longa praemisit. Huic mandavit, ut exploratis omnibus rebus ad se quam primum reverteretur. Ipse autem his in locis navium parandarum causa aliquid temporis moratus est.

Cum C. Volusenus perspectis regionibus omnibus, quantum potuit, quia in litus egrediendi facultatem non habebat, quinto die ad eum revertisset. Caesar consilium in Britanniam proficiscendi cepit.

De condicione servis

Seneca Lucilio suo salutem.

Libenter ex his, qui me adeunt, cognoci te cum servis tuis familiariter vivere. Non servi sunt, ut alii putant, immo sunt homines, sunt humiles amici. Sunt conservi, si cogitas fortunam neutrum anteferre, neque dominum servo, neque servum domino. Nulla re enim dominus et servus inter se differunt. Itaque rideo eos, qui cum servis suis cenare nolunt, quod superbissima consuetudo dominorum est inter cenam turba servorum circumdari. Infelicibus

servis non licet labra movere, ut loquantur. Virga murmur omne opprimitur et ne fortuita quidem, velut tussis, sternumenta, singultus verberibus excepta sunt. Nocte tota ieiuni mutique cibos potionesque afferunt. Sic fit, ut illi de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. Hic venit mihi in mentem nostrum: quot servi, tot inimici. Sed non sunt inimici nostri, immo nos facimus servos inimicos. At illi servi, quibus non modo coram dominis, sed cum ipsis sermo erat, quorum os non consuebatur, parati erant pro domino cervicem offerre, periculum imminens in caput suum avertere. Vis tu cogitare eum, quem servum tuum vocas, ex eisdem seminibus ortum esse, eodem caelo frui, aequae vivere, aequae mori! Tu illum videre potes ingenuum, ille te servum. Iam saepe multos nobilissimo loco natos fortuna depressit; alium ex illis pastorem, alium custodem casae fecit. Noli contemnere nunc hominem eius fortunae, in quam transire potes, dum contemnis!

Nolo de usu servorum disputare, in quos superbissimi et crudelissimi sumus. Haec tamen mea praecepta sunt: sic cum servo vivas, quomodo dominum tuum tecum vivere velis. „At ego“, inquis, „nullum habeo dominum.“ Nunc te bene habes; forsitan dominum habebis. Memento fortunae Croesi, regis Lydorum! Vive cum servo clementer, admitte illum in sermonem et in consilium et in convictum! Diutius te morari nolo; non es enim adhortandus. Vale!

Slovná zásoba

<i>adhortor, ārī, ātus sum</i>	povzbudzovať, napomínať
<i>anteferō, ferre, tulī, lātum</i>	popredku niešť
<i>cēnō, āre, āvī, ātum</i>	obedovať, jest'
<i>cervīx, īcis f.</i>	šija, krk
<i>contemnō, ere, temp̄sī, temptum</i>	nedbať, nevšīmať si; opovrhovať
<i>convīctus, ūs m.</i>	spolužitie, spoločenstvo
<i>custōs, ōdis m.</i>	strážca
<i>dēprimō, ere, pressī pressum</i>	zraziť na zem, stlačiť, udušiť
<i>forsitan, forsan</i>	snáď, azda
<i>iēiūnus, a, um</i>	hladný
<i>incolō, ere, coluī, cultum</i>	obývať, bývať, zdržiavať sa
<i>lābrum, ī n.</i>	pera
<i>murmur, is m.</i>	mrmlanie, hučanie
<i>pāstor, ōris m.</i>	pastier
<i>prōspiciō, ere, spexī, spectrum</i>	dopredu pozeráť, hľadieť do diaľky
<i>sēmen, minis n.</i>	semeno, priesada; príčina, pôvod
<i>singultus, ūs m.</i>	vzlykot, plač
<i>revertor, revertī, revertī</i>	vrátiť sa
<i>rīdeō, ēre, rīsī, rīsum</i>	smiať sa, usmievať sa, posmievať sa
<i>sternūmentum, ī n.</i>	kýchnutie
<i>verber, beris m.</i>	prútik, halúzka

B GRAMATIKA

Do III. konjugácie patria aj niektoré slovesá zakončené na – *iō*, ktoré vytvárajú niektoré tvary prézntného systému podľa IV. konjugácie (tvary, v ktorých je kmeňové –*i* pred samohláskou). V ostatných tvaroch sa časujú ako *lego, legere*.

Sú to tieto slovesá:

<i>capiō, is, ere</i>	dychtiť
<i>faciō, is, ere</i> (a jeho zloženiny)	robiť
<i>pariō, is, ere</i>	rodiť
<i>quatiō, is, ere</i>	otriasat'
<i>concutiō, is, ere</i>	otriasat'
<i>fodiō, is, ere</i>	kopať
<i>iaciō, is, ere</i>	hádzať
<i>alliciō, is, ere</i>	lákať
<i>eliciō, is, ere</i>	vylákať
<i>pelliciō, is, ere</i>	vábiť
<i>discutiō, is, ere</i>	rozmetať
<i>percutiō, is, ere</i>	preraziť
<i>rapiō, is, ere</i>	uchvátiť
<i>sapiō, is, ere</i>	chutnať
<i>conspiciō, is, ere</i>	uvidieť
<i>aspiciō, is, ere</i>	pozerať
<i>despiciō, is, ere</i>	pohrdať
<i>prospiciō, is, ere</i>	starat' sa

Nepriavidelné slovesá (*verba anomala*)

Nepriavidelné slovesá sa líšia od pravidelných tvarov štyroch konjugácií v tvaroch utvorených z prézntného systému.

Okrem slovesa *esse* a jeho zloženín sem radíme slovesá:

eō, ire, iī (ivī), itum - chodiť

Tab. 51 Slovesná flexia nepriavidelného slovesa *ire*

		ind. prés.	ind. imperf.	ind. perf.	ind. fut.	konj. prés.	konj. imperf.
sg.	1.	<i>eō</i>	<i>ībam</i>	<i>īī</i>	<i>ībō</i>	<i>eam</i>	<i>īrem</i>
	2.	<i>īs</i>	<i>ībās</i>	<i>īstī</i>	<i>ībīs</i>	<i>eās</i>	<i>īrēs</i>
	3.	<i>it</i>	<i>ībat</i>	<i>iit</i>	<i>ībit</i>	<i>eat</i>	<i>īret</i>
pl.	1.	<i>īmus</i>	<i>ībāmus</i>	<i>iimus</i>	<i>ībimus</i>	<i>eāmus</i>	<i>īrēmus</i>
	2.	<i>ītis</i>	<i>ībātis</i>	<i>īstis</i>	<i>ībītis</i>	<i>eātis</i>	<i>īrētis</i>
	3.	<i>eunt</i>	<i>ībant</i>	<i>iērunt</i>	<i>ībunt</i>	<i>eant</i>	<i>īrent</i>

Tvary slovesa *īre* v imperative: *ī!* (2. os. sg.); *īte!* (2. os. pl.). Tvary perfektného systému sa tvoria pravidelne bez *-v-*, *-īī* sa zvyčajne s'ahuje v *-ī*. Pasívne tvary sú využívané najmä v neosobnom význame (3. os. sg.). Inf. prézenta pas. *īrī* v spojení so supínom iných slovies tvorí inf. futura pas. *laudātum īrī*.

ferō, ferre, tulī, lātum - niesť

Tab. 52 Slovesná flexia nepravidelného slovesa *ferre* aktívum

		ind. prés.	ind. imperf.	ind. fut.	konj. prés.	konj. imperf.
sg.	1.	<i>ferō</i>	<i>ferēbam</i>	<i>feram</i>	<i>feram</i>	<i>ferrem</i>
	2.	<i>fers</i>	<i>ferēbas</i>	<i>ferēs</i>	<i>ferās</i>	<i>ferrēs</i>
	3.	<i>fert</i>	<i>ferēbat</i>	<i>feret</i>	<i>ferat</i>	<i>ferret</i>
pl.	1.	<i>ferimus</i>	<i>ferēbamus</i>	<i>ferēmus</i>	<i>ferāmus</i>	<i>ferrēmus</i>
	2.	<i>fertis</i>	<i>ferēbatis</i>	<i>ferētis</i>	<i>ferātis</i>	<i>ferrētis</i>
	3.	<i>ferunt</i>	<i>ferēbant</i>	<i>ferent</i>	<i>ferant</i>	<i>ferrent</i>

Tab. 53 Slovesná flexia nepravidelného slovesa *ferre* pasívum

		ind. prés.	ind. imperf.	ind. fut.	konj. prés.	konj. imperf.
sg.	1.	<i>feror</i>	<i>ferēbar</i>	<i>ferar</i>	<i>ferar</i>	<i>ferrer</i>
	2.	<i>ferris</i>	<i>ferēbāris</i>	<i>ferēris</i>	<i>ferāris</i>	<i>ferrēris</i>
	3.	<i>fertur</i>	<i>ferēbātur</i>	<i>ferētur</i>	<i>ferātur</i>	<i>ferrētur</i>
pl.	1.	<i>ferimur</i>	<i>ferēbāmur</i>	<i>ferēmur</i>	<i>ferāmur</i>	<i>ferrēmur</i>
	2.	<i>feriminī</i>	<i>ferēbāminī</i>	<i>ferēminī</i>	<i>ferāminī</i>	<i>ferrēminī</i>

	3.	<i>feruntur</i>	<i>ferēbantur</i>	<i>ferentur</i>	<i>ferantur</i>	<i>ferrentur</i>
--	----	-----------------	-------------------	-----------------	-----------------	------------------

Sloveso *ferre* má v indikatíve nepravidelné prézntné tvary. Imperatív tvorí výrazmi: *fer!* (2. os. sg.); *ferte!* (2. os. pl.). Tvary perfektného a supínového kmeňa sú celkom pravidelné. Ako sloveso *ferre* sa časujú aj jeho zloženiny *adferre* (odstraňovať), *aufferre* (odnášať), *cōnferre* (spájať), *referre* (odniesť) a pod.

velle, nōlle, mālle

a) *volō, velle, voluī*, – chcieť

b) *nōlō, nōlle, nōluī*, – nechcieť

c) *mālō, mālle, mālūī*, – radšej chcieť, voliť

Tab. 54 Slovesná flexia nepravidelných slovík *velle, nolle, malle*

		ind. prézenta			ind. futura I.		
sg.	1.	<i>volō</i>	<i>nōlō</i>	<i>mālō</i>	<i>volam</i>	<i>nōlam</i>	<i>mālam</i>
	2.	<i>vīs</i>	<i>nōn vīs</i>	<i>māvīs</i>	<i>volēs</i>	<i>nōlēs</i>	<i>mālēs</i>
	3.	<i>vult</i>	<i>nōn vult</i>	<i>māvult</i>	<i>volet</i>	<i>nōlet</i>	<i>mālet</i>
pl.	1.	<i>volumus</i>	<i>nolumus</i>	<i>mālumus</i>	<i>volēmus</i>	<i>nōlēmus</i>	<i>mālēmus</i>
	2.	<i>vultis</i>	<i>nōn vultis</i>	<i>māvultis</i>	<i>volētis</i>	<i>nōlētis</i>	<i>mālētis</i>
	3.	<i>volunt</i>	<i>nōlunt</i>	<i>mālunt</i>	<i>volent</i>	<i>nōlent</i>	<i>mālent</i>

Tab. 55 Slovesná flexia nepravidelných slovík *velle, nolle, malle*

		konj. prézenta			konj. imperfekta		
sg.	1.	<i>velim</i>	<i>nōlim</i>	<i>mālim</i>	<i>vellem</i>	<i>nōllem</i>	<i>māllem</i>
	2.	<i>vēlīs</i>	<i>nōlīs</i>	<i>mālīs</i>	<i>vellēs</i>	<i>nōllēs</i>	<i>māllēs</i>
	3.	<i>velit</i>	<i>nōlit</i>	<i>mālit</i>	<i>vellet</i>	<i>nōllet</i>	<i>māllet</i>
pl.	1.	<i>velīmus</i>	<i>nōlīmus</i>	<i>mālīmus</i>	<i>vellēmus</i>	<i>nōllēmus</i>	<i>māllēmus</i>
	2.	<i>velītis</i>	<i>nōlītis</i>	<i>mālītis</i>	<i>vellētis</i>	<i>nōllētis</i>	<i>māllētis</i>
	3.	<i>velint</i>	<i>nōlint</i>	<i>mālint</i>	<i>vellent</i>	<i>nōllent</i>	<i>māllent</i>

fīō, fierī, factus sum – stávať sa, diať sa

Tab. 56 Slovesná flexia nepravidelného slovesa *fieri*

		ind. préz.	ind. imperf.	ind. perf.	ind. fut.	konj. préz.	konj. imperf.
sg.	1.	<i>fīō</i>	<i>fīēbam</i>	<i>factus sum</i>	<i>fīam</i>	<i>fīam</i>	<i>fīerem</i>
	2.	<i>fīs</i>	<i>fīēbās</i>	<i>factus es</i>	<i>fīēs</i>	<i>fīās</i>	<i>fīerēs</i>
	3.	<i>fit</i>	<i>fīēbat</i>	<i>factus est</i>	<i>fīet</i>	<i>fīat</i>	<i>fīeret</i>
pl.	1.	<i>fīmus</i>	<i>fīēbāmus</i>	<i>factī sumus</i>	<i>fīēmus</i>	<i>fīāmus</i>	<i>fīerēmus</i>
	2.	<i>fītis</i>	<i>fīēbātis</i>	<i>factī estis</i>	<i>fīētis</i>	<i>fīātis</i>	<i>fīerētis</i>
	3.	<i>fīunt</i>	<i>fīēbant</i>	<i>factī sunt</i>	<i>fīent</i>	<i>fīant</i>	<i>fīerent</i>

Tvary slovesa **fieri** v imperatívě: **fī!** (2. os. sg.); **fīte!** (2. os. pl.). Particípium futúra sa nahradzuje tvarom **futūrus, a, um**, inf. futúra tvarom **futūrum, am, um, ōs, ās, a esse** alebo **fore**. *Fīō* sa používa ako pasívum k *faciō* a nahradzuje pasívum v zloženinách tohto slovesa, kde – *faciō* zostalo nezmenené, napr. *patefaciō* – pas. *patefīō, patefīerī, patefactus sum*; *calefaciō* – pas. *calefīō, calefīerī, calefactus sum*. V slovesách, kde sa – *faciō* zmenilo na – *fīciō*, je pasívum –*fīcior*, napr. *cōnfīciō* – pas. *cōnfīcior, cōnfīcī, cōnfectus sum*.

dō, dare, dedī, datum - dávať

Tab. 57 Slovesná flexia nepravidelného slovesa *dare*

		ind. préz.	ind. imperf.	ind. perf.	ind. fut.	konj. préz.	konj. imperf.
sg.	1.	<i>dō</i>	<i>dabam</i>	<i>dedī</i>	<i>dabō</i>	<i>dem</i>	<i>darem</i>
	2.	<i>dās</i>	<i>dabās</i>	<i>dedistī</i>	<i>dabis</i>	<i>dēs</i>	<i>darēs</i>
	3.	<i>dat</i>	<i>dabat</i>	<i>dedit</i>	<i>dabit</i>	<i>det</i>	<i>daret</i>
pl.	1.	<i>damus</i>	<i>dabāmus</i>	<i>dedimus</i>	<i>dabimus</i>	<i>dēmus</i>	<i>darēmus</i>
	2.	<i>datis</i>	<i>dabātis</i>	<i>dedistis</i>	<i>dabitis</i>	<i>dētis</i>	<i>darētis</i>
	3.	<i>dant</i>	<i>dabant</i>	<i>dedērunt</i>	<i>dabunt</i>	<i>dent</i>	<i>darent</i>

Nepravidelné sloveso **dare** sa časuje pravidelne podľa I. konjugácie s tým rozdielom, že sa všade kráti kmeňová hláska – **ā** okrem 2. os. sg. ind. prézenta (*dās*), 2. os. sg. imperatívu (*dā!*) a nom sg. part. (*dāns, dantis*). Tvary utvorené od perfektného kmeňa (*dedī*) a supínového kmeňa (*datum*) sa časujú pravidelne.

edō, edere (ēsse), ēdī, ēsum - jest'

Tab. 58 Slovesná flexia nepravidelného slovesa *edere*

		ind. préz.	ind. imperf.	ind. perf.	ind. fut.	konj. préz.	konj. imperf.
sg.	1.	<i>edō</i>	<i>edēbam</i>	<i>ēdī</i>	<i>edam</i>	<i>edim</i>	<i>ēssēm</i>
	2.	<i>ēs (edis)</i>	<i>edēbās</i>	<i>ēdistī</i>	<i>edēs</i>	<i>edīs</i>	<i>ēssēs</i>
	3.	<i>ēst (edit)</i>	<i>edēbat</i>	<i>ēdit</i>	<i>edet</i>	<i>edit</i>	<i>ēssēt</i>
pl.	1.	<i>edimus</i>	<i>edēbāmus</i>	<i>ēdimus</i>	<i>edēmus</i>	<i>edīmus</i>	<i>ēssēmus</i>
	2.	<i>ēstis (editis)</i>	<i>edēbātis</i>	<i>ēdistis</i>	<i>edētis</i>	<i>edītis</i>	<i>ēssētis</i>
	3.	<i>edunt</i>	<i>edēbant</i>	<i>ēdunt</i>	<i>edent</i>	<i>edint</i>	<i>ēssent</i>

Sloveso *edere* sa časuje pravidelne podľa II. konjugácie, v prízentnom systéme si ponecháva niektoré osobité tvary, ktoré sú pôvodné a vznikli tým, že pôvodne osobné koncovky sa pripojili priamo ku kmeňu a vznikli rozličné hláskové zmeny a často sa líšia len dĺžkou hlásky od tvarov slovesa *esse*. V pasíve sa ako osobité tvary vyskytujú len *ēstur* – je sa (popri *editur*) a *ēssētur* – jedlo by sa (popri *ederētur*).

Neúplné slovesá (*verba defectiva*)

Za neúplné slovesá považujeme v latinčine tie, ktorým chýbajú niektoré tvary.

Tvary prízentného kmeňa netvorია:

- *coepī* – začal som, prízent, imperfektum a futúrum I. sa používajú od slovesa *incipiō, ere, cēpī, inceptum* – začínať
- *meminī* – rozpomínam sa, pamätám si
- *ōdī* – nenávidím

Perfektum slovies *meminī* a *ōdī* má prízentný význam, tvary pluquamperfekta a futúra II. význam imperfekta a futúra.

K neúplným slovesám ďalej radíme:

- *aiō* – vravím, hovorím
- *inquam* – rečiem, vravím, hovorím
- *quaesō* – prosím, má len tvary ind. prízenta *quaesō* a *quaesumus*

– *for, fārī, fātus sum* – hovorím, vyskytuje sa najmä v básnickej reči, v próze sa stretne len s tvarmi *fātur, fābor, fāre, fārī, fāndō* (*fāndō audīre* – z rozprávania počuť), *fātus est, fātus erat*. Ostatné tvary sa nahrádzajú slovesom *loquor* a jeho zloženinami.

– *age! agite!* – nože! hor sa!

– *apage!* – odíd', choď preč!

– *(h)avē!* – buď zdravý! buď vítaný!; *(h)avē!* – buďte zdraví! buďte vítaní! (používa sa aj pri privítaní aj pri rozlúčke)

– *salvē! salvēte!* – buď zdravý! buďte zdraví! (používa sa len pri privítaní)

– *valē! valēte!* – maj sa dobre! zbohom! (používa sa len pri rozlúčke)

– *cedo!* (pl. *cette*) – daj sem, dajte sem! ukáž! povedz!

– *forem* – bol by som, len tvary *forem, forēs, foret, forent* a inf. *fore = futūrum* (*am, um, ōs, ās, a*) *esse*

Deponentné slovesá

Deponentia sú slovesá iba s **pasívnou formou**, ale **aktívnym významom**. Delíme ich podobne ako veľkú skupinu určitých slovík do štyroch konjugácií s osobitnými vzormi:

I. *hortor, hortārī, hortātus sum* – povzbudzovať

II. *vereor, verērī, veritus sum* – báť sa

III. *sequor, sequī, secūtus sum* – nasledovať

IV. *partior, partīrī, partītus sum* – deliť

Časujú sa ako *laudor, moneor, legor, audior*.

V slovníkovom zápise býva pri deponentných slovesách uvedený tvar **1. os. sg. ind. prés.**, **inf. prés.** a **1. os. sg. ind. perf.**

Podobne sa časujú slovesá *morior, morī* – umierať a *patior, patī* – trpieť a jeho zloženiny.

Polodeponentné slovesá.

Semideponentia majú deponentné tvary len v niektorých časoch. Delíme ich na dve skupiny.

1. Tvary prízmeného systému sú formou aj významom aktívne, kým tvary perfektného systému sú formou pasívne, ale majú aktívny význam:

audeō, audēre, ausus sum – odvážiť sa

gaudeō, gaudēre, gavīsus sum – radovať sa

soleō, solēre, solitus sum – mať v obyčaji, mať vo zvyku

fīdō, fīdere, fīsus sum – dôverovať

cōnfīdō, cōnfīdere, cōnfīsus sum – dôverovať

diffīdō, diffīdere, diffīsus sum – nedôverovať

taedet, taedēre, (per)taesum est (alebo aj *taedit*) – hnuší sa (neosobné sloveso)

2. Tvary prézntného systému sú formou pasívne, ale majú aktívny význam, zatiaľ čo tvary perfektného systému sú formou a významom aktívne:

revertor, revertī, revertī alebo part. perf. *reversus sum* – vrátiť sa

C CVIČENIA

1. Pracujte si textom:

- Vyhľadajte v oboch textoch slovesá, svoju pozornosť pritom sústreďte na deponenciá, semideponenciá; nepravidelné slovesá. Určite gramatické kategórie a napíšte ich paradigmu.
- Preložte s pomocou slovníka oba texty a pomenujte rozdiely, ktoré sú medzi nimi.
- Aký literárny žánr predstavuje druhý text? Povedzte, u ktorých latinských spisovateľov sa stretávame s týmto žánrom.

2. Preložte vety:

- Pater sex mansibus postquam ex Italia reverterat, subito mortuus est. – b) Cicero ex exilio a multis civibus comitatus Romam ingressus est. – c) Senes libenter temporum praeteritorum reminiscuntur. – d) Quod male fers, assuesce: feres bene! – e) Parentes de filio morte ablato querebantur. – f) Quod differtur, non aufertur. – g) Fama crescit eundo. – h) Sic itur ad astra. – i) Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris! – j) Dimidium facti, qui bene coepit, habet. – k) Animus meminit praeterita, praesentia cernit, futura providet.

3. Určite gramatické kategórie týmto slovesám a preložte:

irem – vellem – malunt – nolite – ibis – ferres – solita est – tulussem – fiat – detis – edens – eundo – ierim – fite

4. Živé latinské slová:

Dividet et impera. – Qui multum habet, plus cupit. – Volens nolens. – Dicta docta pro dotis. – Qui scribit, bis legit. – Nulla tam bona est fortuna, de qua nil possis queri. – Haec habui, quae dixi.

D MISCELLANEA

Rímski otroci

V starších dobách sa v porovnaní s neskoršími obdobiami nenachádzalo v Ríme tak veľa otrokov. Ich počet vzrastal, keď Rimania expandovali do nových území a vzrastalo bohatstvo v samotnom Ríme, ale aj u jednotlivcov. Pred rokom 326 pr. Kr. sa mohol otrokom stať aj rímsky občan, ak nebol schopný vyrovnať dlhy alebo sa vyhol cenzu a tým aj povinnosti vojenskej a plateniu daní alebo sa dopustil hrdelného zločinu (*servitus ex poena*). Rýchlo sa stalo zvykom, že všetky práce robili práve otroci. Dokonca v poslednom storočí republiky bolo v Ríme tak veľa otrokov, že nebolo ničím výnimočným, keď mali zámožné rodiny niekoľko stoviek otrokov.

Otroci figurovali predovšetkým aj ako výborný obchodný artikel. Samotné rímske vojsko sprevádzali otrokári (*mangones*), ktorí zajatcov skupovali a privádzali na stredomorské trhy s otrokmi. Zvykom bolo, že 1/3 otrokov z vojenského ťaženia pripadla štátu, 1/3 vojvodcovi a 1/3 vojsku. Otrokári boli často v spojení s pirátmi a ich teritórium sa rozšírilo aj na vnútrozemské kraje Afriky i Ázie, aby boli schopní uspokojiť dopyt. Najväčšie trhy s otrokmi sa nachádzali v Aténach, na ostrove Delos, v Tyre, Kartágu a samozrejme Ríme. Tu sa predávali otroci verejne pred chrámom Castora alebo v súkromných obchodoch. Ako uvádza básnik Horatius (*Epistolae II, 2*), pri verejnom predaji stáli otroci na drevenom lešení a na krku mali tabuľku s údajom o ich veku, pôvode, zdravotnom stave a spôsobilosti duševnej i telesnej. Od týchto údajov, ktoré museli byť správne, závisela cena otroka. Deti otrokov boli už od mladosti vychovávané k určitým prácam.

Obr. 27 Reliéf s rímskymi otrokmi

Otroci sa v Ríme delili na štátnych (*servi publici*) a súkromných (*servi privati*). Otroci v štátnej službe boli využívaní v úradoch a pri verejných stavbách. Súkromní otroci boli buď mestskí (*familia urbana*) alebo vidiecki (*familia rustica*). Najmä otroci pôvodom z Grécka sa využívali ako literáti a učitelia, černosi k domácemu posluhovaniu, Galovia a Germáni k roľníckym prácam.

Otroci neboli považovaní za ľudí, ale za veci, s ktorými mohol ich pán svojvoľne nakladať. V starších obdobiach, keď počet otrokov nebol taký veľký a keď ešte nebol výrazný rozdiel medzi nimi a pánmi, sa s otrokmi jednalo slušne. Po čase sa však tento stav zhoršil, a to najmä preto, že ich nechránil žiadny zákon. Lepšie boli na tom mestskí otroci než vidiecki a medzi nimi najmä tí, ktorí boli vzdelaní. Medzi otrokmi neexistovalo manželstvo, ale iba akási forma spolužitia (*contubernium*). Majetok (*peculium*) si mohli sporiť len s pánovým dovolením. Nevľúdne zachádzanie s otrokmi mohlo byť potrestané cenzorským napomenutím. Svedectvo otroka neplatilo pred súdom, iba ak bolo vynútené mučením. Svojím životom i majetkom patrili výhradne pánovi, ktorý ich mohol podľa svojvoľe trestať, zabiť, predať alebo im darovať slobodu.

Práve to bolo pomerne častým javom. Prepustenci (*libertini*) tvorili v Ríme značnú časť obyvateľstva. Prepustenie (*manumissio*) otroka mohlo mať slávnostný charakter (*m. iusta*) alebo sa udialo v súkromí (*m. minus iusta*). Prepustení otroci si obliekali tógu a nosili klobúk ako vonkajší znak slobody. Vzťah medzi pánom (*patronus*) voči prepustencovi bol o niečo prísnejší ako medzi klientom a patrónom. Prepustenec musel preukazovať patrónovi rôzne služby a až jeho deti zrodené na slobode boli plnoprávnymi občanmi.

DOPLNKOVÉ TEXTY

De domo Romana

Domus Romana aliter aedificabatur atque nostra. Utique ei non erant fenestrae, nisi perpaucae et exiguae. In media parte domus erat atrium, quod foramine tecti illustrabatur. In solo atrii cisterna erat, quae aquam imbrium, per foramen de tecto manantem colligebat, In atrio olim focus erat, quo familia conveniebat et ubi parva simulacra penatium erant. Praeterea pater familias in atrio mane amicos et clientes salutabat. Atrium circumdabatur cubiculis aliisque cellis parvis et angustis. Alia pars praecipua domus tablinum erat, ubi familia cenabat et unde aditus in hortum patebat. Postea domus nobilium Romanorum erant amplae et magnificae. Velut de domo Caesaris unus ex poetis Romanorum scribit: „Una domus urbs est.“

Caesar ad Alesiam

Alesia, Gallorum oppidum, loco edito sita est. Ante oppidum campus almus iacet, campum fluvius et silvae cingunt. Caesar ad Alesiam copias magnas adducit. Castra loco idoneo ponit, vallo cingit, castella firmis praesidiis tradit. Alesiae incolae oppidum suum firmant. Ante oppidum fossam ducunt, fossam aqua et fluvio vicino implent, portas oppidi claudunt. Magna in campo ante oppidum pugna fuit. Denique Romani vincunt, incolae Alesiae fugae se mandant.

De septem Romanorum regibus

Romulus urbem condidit, quam ex nomine suo Romam vocavit. Idem ut civium numerum auget, multitudinem finitimorum in civitatem recepit. Centum deinde de senioribus legit, quos senatores nominavit propter senectutem. Eorum consilio omnia agebat. Bela quoque multa gessit cum finitimis civitatibus et eius admiratio erat magna.

Post Romulum Numa Pompilius rex creatus est, qui bellum quidem nullum gessit, sed non minus civitati quam Romulus profuit. Nam et leges Romanis constituit et annum in duodecim menses ad cursum lunae descripsit. Morbo decessit quadrigesimo tertio imperii anno.

Numae successit Tullus Hostilius. Is bella reparavit et Albanos vicit. Deinde Vejentes et Fidenates bello superavit, Albanos vicit. Post Tullum Hostilium regnum suscepit Ancus Marcius, Numae nepos. Is contra Latinos dimicavit, Aventinum montem Ianiculum civitati adiecit, ad ostium Tiberis urbem condidit. Quintus rex Romanorum erat Tarquinius Priscus, qui numerum senatorum duplicavit, circum aedificavit, ludos Romanos instituit.

Post Tarquinius regnavit Servius Tullius. Hic quoque Sabinos rebellantes subegit, duos colles, Quirinalem Viminalemque urbi adiunxit, fossas circa murum duxit. Lucius Tarquinius, septimus atque ultimus Romanorum rex, qui propter superbiam Superbi cognomen accepit Volos, quae gens non longe ab urbe erat, vicit. Nam L. Iunius Brutus populum concitavit et Tarquinio imperium ademit. Itaque cum imperasset annos XXC, cum uxore et liberis fugit. Regnatum est igitur apud Romanos annos CCXLIV.

Summarium historiae Romanae

Annos numerabat Romani ab anno urbis conditae, qui annus fuit ante aream nostram septingentesimus quinquagesimus tertius. Initio reges per annos circiter ducentos quinquaginta civitatem ad arbitrium suum rexerunt. Anno quingentesimo nono, sive ab Urbe condita ducentesimo quadragesimo quarto, postquam expulsus est Tarquinius Superbus, creati sunt duo consules, qui potestatem parem habebant atque alter alterum coercebat. Hunc statum quinque fere saecula Romani observaverunt. Anno tricesimo imperium occupavit Augustus, qui primus imperator populi Romani fuit. Imperatoribus paruit imperium Romanum usque ad annum quadringentesimum septuagesimum sextum aerae nostrae.

De Gallia

Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe commeant atque ea quae ad effeminandos animos pertinent important, proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt. Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute praecedunt, quod fere cotidianis proeliis cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt. Eorum una, pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a flumine Rhodano, continetur Garumna flumine, Oceano, finibus Belgarum, attingit etiam ab Sequanis et Helvetiis flumen Rhenum, vergit ad septentriones. Belgae ab extremis Galliae finibus oriuntur, pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni, spectant in septentrionem et orientem solem. Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenaeos montes et eam partem Oceani quae est ad Hispaniam pertinet; spectat inter occasum solis et septentriones.

Zoznam tabuliek

- Tab. 1 Latinské spoluhlásky
- Tab. 2 Latinské pády
- Tab. 3 Pády a pádové otázky
- Tab. 4 Zakončenie slovesných kmeňov
- Tab. 5 Osobné koncovky prízmeného kmeňa
- Tab. 6 Menná ā-flexia
- Tab. 7 Slovesná ā-flexia
- Tab. 8 Flexia slovesa *esse*
- Tab. 9 Flexia zloženiny slovesa *esse*
- Tab. 10 Menná ō-flexia
- Tab. 11 Flexia adjektív I., II. deklinácie so zakončením na *-us, -a, -um*
- Tab. 12 Flexia adjektív I., II. deklinácie so zakončením na *-er, -a, -um*
- Tab. 13 Flexia adjektív I., II. deklinácie so zakončením na *-er, -a, -um*
- Tab. 14 Slovesná ē-flexia
- Tab. 15 Zakončenie spoluhláskových kmeňov substantív III. deklinácie
- Tab. 16 Skloňovanie spoluhláskových kmeňov III. deklinácie
- Tab. 17 Samohláskové kmene
- Tab. 18 Skloňovanie samohláskových kmeňov III. deklinácie
- Tab. 19 Skloňovanie trojvýchodných adjektív
- Tab. 20 Skloňovanie dvojvýchodných adjektív
- Tab. 21 Skloňovanie jednovýchodných adjektív
- Tab. 22 Slovesná flexia spoluhláskových kmeňov III. konjugácie
- Tab. 23 Slovesná flexia samohláskových kmeňov III. konjugácie
- Tab. 24 Slovesná flexia IV. konjugácie
- Tab. 25a Menná ū-flexia
- Tab. 25b Menná ū-flexia – neutrá
- Tab. 26 Skloňovanie komparatívov
- Tab. 27a Indikatív imperfekta sloves I. – II. konjugácie
- Tab. 27b Indikatív imperfekta sloves III. – IV. konjugácie
- Tab. 28 Menná ē-flexia
- Tab. 29 Skloňovanie osobných zámen
- Tab. 30 Skloňovanie zvratného zámena
- Tab. 31 Skloňovanie ukazovacieho zámena *hic, haec, hoc*
- Tab. 32 Skloňovanie ukazovacieho zámena *ille, illa, illud (iste, ista, istud)*
- Tab. 33 Skloňovanie ukazovacieho zámena *is, ea, id*
- Tab. 34 Skloňovanie ukazovacieho zámena *īdem, eadem, idem*
- Tab. 35 Skloňovanie opytovacieho zámena *quis? quid?*
- Tab. 36 Skloňovanie vzťažného zámena *quis(quī), quae, quod*
- Tab. 37 Skloňovanie číslovky *ūnus, ūna, ūnum*
- Tab. 38 Skloňovanie číslovky *duo, duae, duo*
- Tab. 39 Skloňovanie číslovky *trēs, tria*
- Tab. 40 Skloňovanie číslovky *mīlle*
- Tab. 41 Skloňovanie číslovky *prīmus, prīma, prīmum*
- Tab. 42 Indikatív futúra I. sloves I. – IV. konjugácie
- Tab. 43 Konjunktív prezenta slovesa *esse*
- Tab. 44 Konjunktív prezenta I. konjugácia
- Tab. 45 Konjunktív prezenta II. – IV. konjugácia
- Tab. 46 Konjunktív imperfekta slovesa *esse*

- Tab. 47a Konjunktív imperfekta sloves I. – II. konjugácie
- Tab. 47b Konjunktív imperfekta sloves III. – IV. konjugácie
- Tab. 48 Perfektný systém slovesa *esse*
- Tab. 49 Perfektný systém s príznakom –v–
- Tab. 50 Supínový systém
- Tab. 51 Slovesná flexia nepravidelného slovesa *īre*
- Tab. 52 Slovesná flexia nepravidelného slovesa *ferre* – aktívum
- Tab. 53 Slovesná flexia nepravidelného slovesa *ferre* – pasívum
- Tab. 54 Slovesná flexia nepravidelných sloves *velle, nolle, malle*
- Tab. 55 Slovesná flexia nepravidelného slovesa *velle, nolle, malle*
- Tab. 56 Slovesná flexia nepravidelného slovesa *fieri*
- Tab. 57 Slovesná flexia nepravidelného slovesa *dare*
- Tab. 58 Slovesná flexia nepravidelného slovesa *edere*

Zoznam obrázkov

- Obr. 1 Rozšírenie latinského jazyka za vlády cisára Traiana (98 – 117)
- Obr. 2 Spona z Praenesty, jedna z najstarších dochovaných písomných pamiatok
- Obr. 3 Ukážka minuskuly z 1. pol. 13. storočia
- Obr. 4 Latinský nápis
- Obr. 5 Mapa Itálie a priľahlých ostrovov
- Obr. 6 Rímsky reliéf znázorňujúci školu
- Obr. 7 Rozmiestnenie rímskeho tábora
- Obr. 8 Prétoriánsky reliéf
- Obr. 9 Homérova busta
- Obr. 10 Kapitolská vlčica
- Obr. 11 Pohľad na maketu Konštantínovho Ríma
- Obr. 12 Senatus populusque Romanus
- Obr. 13 Sprievod pred vymenovaním konzulov
- Obr. 14 Reliéf zobrazujúci konanie cenzu
- Obr. 15 Pohľad na ruiny rímskeho Kolosea
- Obr. 16 Pohľad na *Circus Maximus* dnes
- Obr. 17 Rímske divadlo
- Obr. 18 Antický amfiteáter
- Obr. 19 Ianus – dvojtvarý boh
- Obr. 20 Cisár Augustus
- Obr. 21 Antická filozofická škola
- Obr. 22 Cisár Marcus Aurelius
- Obr. 23 Paridov súd
- Obr. 24 Grécka nádoba s výjavom z Trójskej vojny
- Obr. 25 Trójske ruiny
- Obr. 26 Cisár Gaius Iulius Caesar
- Obr. 27 Reliéf s rímskymi otrokmi

ZOZNAM LITERATÚRY

- ALBRECHT, Michael von: Die römische Literatur in Text und Darstellung. Lat. /Dt.:
Republikanische Zeit 1 / Republikanische Zeit 2 / Augusteische Zeit / Kaiserzeit 1 / Kaiserzeit
2: 5 Bände [Taschenbuch].
- BATTS, G.: Latin nyelvkönyv. Budapest: Akadémiai kiadó, 1996. 491 s.
- BENNETT, CH.: New Latin Grammar. Wauconda: Bolchazy-Carducci Publishers, 1995. 304
s.
- BILZ, O. – MÜLLER, A.: Langescheidt Grundwissen lateinische Grammatik. Berlin – Wien
2009, 288 s.
- CANFORA, Luciano: Dějiny řecké literatury. Praha: KLP, 2001. 893 s.
- CONTE, Gian Biagio: Dějiny římské literatury. Praha: KLP, 2003. 790 s.
- FERENCZI, A. – MONOSTORI, M.: Latin nyelvkönyv. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó,
1999, 296 s.
- GLINZ, H.: Grammatiken im Vergleich. Tübingen, 1994, 962 s.
- GROH, V. – HEJZLAR, G.: Život v antickém Římě. Praha: SPN, 1967. 256 s.
- KAUTZKY, W.: Grammatik – Training für alle Lernjahre. 2005, 138 s.
- KLYVE, G.: Essential Latin Grammar. Abingdon, 2010, 322 s.
- КОЗАРЖЕВСКИЙ, А. Ч.: Учебник латинского языка. Москва, 1971. 311 с.
- KURZ, G. – WOJACZEK, G.: Studium Latinum. Latein für Universitätskurse. Teil 1 + 2.
Bamberg 1993.
- KUŤÁKOVÁ, E. – SLABOCHOVÁ, D.: Ad fontes cursus Latinus. Praha: TB, 2004.
Latinská čítanka nejen pro gymnázia. Praha: Leda, 2006.
- KUŤÁKOVÁ, E. – MAREK, V. – ZACHOVÁ, J.: Moudrost věků. Praha: Nakladatelství
Svoboda, 1998. 666 s.
- MAIER, F.: Latein ganz leicht – fit im Übersetzen. Ismaning, 2009, 245 s.
- MEISSNER, C. – MECKELNBORG, Ch.: Lateinische Phraseologie (unter Mitarbeit von M.
Becker). Darmstadt 2004, 262 s.
- MELCHART, R. – LACHAWITZ, G.: Ars grammatica. Wien, 1995, 109 s.
- MÜLLER-LANCÉ, J.: Latein für Romanisten. Ein Lehr- und Arbeitsbuch. Tübingen 2006,
272 s.
- MUST, T.: Das große Übungsbuch Latein. Stuttgart, 2010, 384 s.
- Rubenbauer, H. – Hoffmann J. B.: Lateinische Grammatik (Neuarbeitet von R. Heine).
München 1995, 375 s.

- PECH, J.: Latinská čítanka nejen pro gymnázia. Praha: LEDA, 2006. 158 s.
- PECH, J.: Latina nejen pro gymnázia II. Praha: LEDA, 1996. 471 s.
- SASKA F. – GROH, F.: Mythologie Řeků a Římanův. Praha: I. L. Kober (bez roka vydania). 268 s.
- SCORPIO, T.: Ad Latine discendum via et ratio: metodo pratticissimo per apprendere la lingua Latina. Roma, 2007.
- SCHNEIDER, I.: Lectiones Latinae (lateinisches Lehrbuch für Erwachsene mit einem grammatischen Anhang zu den Übungen). Hamburg 1990. 297 s.
- STOCK, L.: Lateinische Grammatik in Frage und Antwort: eine Wiederholungs – Kartei für Anfänger und Fortgeschrittene. Berlin – Wien 1990, 200 bl.
- STUDENY, E.: Lateinische Schulgrammatik. Wien 1997, 176 s.
- SWIGGERS, P.: Ancient Grammar: content and context. Leuven, 1996, 220 s.
- TEINER, E.: Latein – alles im Griff! Wien 2010, 138 s.

Mgr. Katarína Karabová, PhD.
Mgr. Nicol Sipekiová, PhD.

Latinský jazyk pre medievalistov I

Vysokoškolská učebnica
Vydanie prvé

Recenzenti
Prof. PhDr. Daniel Škoviera, PhD.
Doc. Mgr. Miloš Marek, PhD.

Jazyková korektúra Mgr. Erika Juríková, PhD.

fftu

Vydavateľ
Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Hornopotočná 23 · 918 43 Trnava
klasjaz@truni.sk · fff.truni.sk

© Katarína Karabová · Nicol Sipekiová · 2013
© Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave · 2013
ISBN 978-80-8082-633-8